

TARTU ÜLIKOOL
HUMANITAARTEADUSTE JA KUNSTIDE VALDKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Elisabeth Kaukonen

**SOOLISELT MARKEERITUD SÕNAVARA
VEEBIPORTAALIDE DELFI JA ERR
SPORDIUUDISTES**

Magistritöö

Juhendajad: prof. Liina Lindström
prof. Raili Marling

Tartu 2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. KRIITILINE TEKSTI- JA DISKURSUSEANALÜÜS	8
1.1. Meediadiskursus	11
1.1.2. Spordiuudise diskursus ja erijooned	12
2. SOOUURINGUD JA KEEL.....	14
2.1. Feministlik keeleteadus	14
2.2. Soolistatud keel	16
2.3. Sugude kujutamisest ajakirjandustekstides	19
2.4. Soolised markeeringud keeles	20
3. NAISED, MEHED JA SPORT	23
3.1. Sooline diskrimineerimine ja ebavõrdsus spordivaldkonnas	24
3.2. Sood spordiajakirjanduses	25
4. VALIM JA MEETOD.....	28
5. SOOLISELT MARKEERITUD SÕNAD EESTI KEELE KOONDKORPUSES	32
5.1. Soomarkeeringuga lõppevad sõnad.....	32
5.1.1. <i>Mees</i> -lõpulised liitsõnad	32
5.1.2. <i>Naine</i> -lõpulised liitsõnad	36
5.1.3. <i>Mees</i> -ja <i>naine</i> -lõpulised spordisõnad koondkorpuses	38
5.1.4. Vahekokkuvõte, võrdlus ja analüüs	40
5.2. Soomarkeeringuga algavad sõnad	44
5.2.1. <i>Mees</i> -algulised liitsõnad	44
5.2.2. <i>Nais</i> -algulised liitsõnad	45
5.2.3. Vahekokkuvõte, võrdlus ja analüüs	46
6. SOOLISELT MARKEERITUD SÕNAD DELFI ja ERR-i SPORDIUUDISTES.....	49
6.1. Soole viitavad üksiksõnad	49
6.1.1. Neutraalsed sõnad	50
6.1.2. Vanus	51
6.1.3. Sugulussuhted	52
6.1.4. Viisakad tiitlid / kõnetlussõnad	53
6.1.5. Vahekokkuvõte, võrdlus ja analüüs	53
6.2. Soomarkeeringuga lõppevad sõnad	55

6.2.1. <i>Mees</i> -lõpulised liitsõnad	55
6.2.1.1. Kõrge positsioon	56
6.2.1.2. Sportmängusisene positsioon	57
6.2.1.3. Spordiala	58
6.2.1.4. Saavutused	60
6.2.1.5. Muu tegevusala	61
6.2.1.6. Tulevikupotentsiaal	62
6.2.1.7. Vanus	63
6.2.1.8. Suhted.....	63
6.2.2. <i>Poiss</i> -lõpulised liitsõnad	63
6.2.2. <i>Tüdruk</i> -lõpulised liitsõnad	64
6.2.3. <i>Naine</i> -lõpulised liitsõnad	65
6.2.3.1. Kõrge positsioon	65
6.2.3.2. Sportmängusisene positsioon	66
6.2.3.3. Spordiala	66
6.2.3.4. Saavutused	67
6.2.4. Tuletised	68
6.2.4.1. <i>-nna</i> tuletised.....	68
6.2.4.1.1. Rahvus ja elukoht	69
6.2.4.1.2. Positsioon	70
6.2.4.1.3. Suhted.....	70
6.2.4.2. <i>-tar</i> tuletised	71
6.2.5. Vahekokkuvõte, võrdlus ja analüüs	71
6.3. Soomarkeeringuga algavad sõnad	74
6.3.1. <i>Mees</i> -algulised liitsõnad	74
6.3.2. <i>Nais</i> -algulised liitsõnad	76
6.3.3. Vahekokkuvõte, võrdlus ja analüüs	77
6.4. Kollokatsioonid sõnadega <i>mees</i> ja <i>naine</i>	78
6.4.1. Adjektiivsed laiendid sõnaga <i>mees</i>	79
6.4.1.1. Vanus	79
6.4.1.2. Pikkus, kaal ja võimekus.....	80
6.4.1.3. Iseloom.....	81

6.4.1.4. Positsioon	82
6.4.1.5. Elukoht	83
6.4.1.6. Seisund	83
6.4.1.7. Muu	83
6.4.2. Kollokatsioonid sõnaga <i>naine</i>	84
6.4.3. Vahekokkuvõte, võrdlus ja analüüs	85
7. EESTI KEELE KOONDKORPUSE NING DELFI JA ERR-i SPORDIUUDISTE KORPUSE SOOLISELT MARKEERITUD SÕNAVARA VÕRDLUS	86
KOKKUVÕTE	89
KASUTATUD KIRJANDUS	93
SUMMARY	100

SISSEJUHATUS

Selles magistritöös annan ülevaate Delfi ja ERR-i spordiuudistes esinevast sooliselt markeeritud sõnavarast. Täpsemalt on vaatluse all soole viitavad üksiksõnad, soomarkeeringuga lõppevad (*mees-* ja *naine-*lõpulised liitsõnad, *poiss-* ja *tüdruk-* lõpulised liitsõnad, *nna-* ja *tar-*lõpulised tuletised) ja soomarkeeringuga algavad sõnad (*mees-* ja *nais-*algulised liitsõnad) ning sõnadega *mees* ja *naine* esinevad kollokatsioonid. Et võrrelda Delfi ja ERR-i soosõnavara varasema meediakeelega, vaatlen soospetsiifilisi liitsõnu ka eesti keele koondkorpusest (Estonian Reference Corpus), mille puhul analüüsin aastatel 1990–2008 ilmunud ajakirjandustekste.

Magistritöö peamine uurimismeetod on korpuslingvistikal põhinev diskursuseanalüüs (Partington jt 2013). See meetod osutus minu töö jaoks kõige sobivamaks, sest spordiuudiste analüüsimiseks koostas nendest eraldi tekstikorpused ja lähenesin materjalile korpuslingvistiliste võtete kaudu, vaadeldes eelkõige sõnade esinemissagedusi, kuid sealjuures uurisin ka soospetsiifilise sõnavara kasutuskonteksti ning analüüsisin selle kasutamise ja ajakirjanike keeleliste valikute võimalikke tagamaid. Lähtusin kriitilise diskursuseanalüüsi põhimõtetest, mille järgi peegeldab ja taastoodab keelekasutus ühiskonnas kehtivaid sotsiaalseid struktuure, hoiakuid ning ideoloogiaid. Toetusin Norman Faircloughi (2001) ideedele, mida täiendasin korpuslingvistiliste võtetega, ja Reet Kasiku (2002, 2008) kirjutistele kriitilise teksti- ja diskursuseanalüüsi kohta. Diskursuseanalüüsi meetodil tehtud tööd on enamasti kvalitatiivsed, ent tänapäeval on muutunud päevakajaliseks ka kvantitatiivsete meetmete kaasamine. Kuna meedial on praeguses ühiskonnas aina suurenev mõjuvõim ja inimeste mõttemaailma kujundavad suures osas ideed, reeglid, hoiakuid ja vaated, mida meedia edasi annab, siis on diskursuseanalüüsi meetodit iseäranis mõttekas rakendada ajakirjandustekstide uurimiseks.

Ühe osa töö teoreetilisest raamistikust moodustavad ka feministliku keeleteaduse perspektiivist tehtud uurimused. Feministliku lingvistika uurijad on lähtunud hüpoteesist, et ühe sotsiaalse struktuurina peegeldab keelekasutus ka sugudevahelisi

suhteid ja ebavõrdsust ühiskonnas ning et keele kaudu on võimalik luua ja taastoota mitmesuguseid soostereotüüpe. Minu töö kontekstis sai nimelt oluliseks just see hüpotees, sest põhiline eesmärk oli teada saada, kuidas levivad nimetatud stereotüübid just meedias kasutatud soospetsiifilise sõnavara kaudu ning mil moel väljenduvad need spordis, mis võiks olla näiliselt sooneutraalne valdkond. Töö uurimisküsimused on järgmised.

1. Kui palju esineb Delfi ja ERR-i spordiuudistes sooliselt markeeritud sõnavara ja kas seda esineb rohkem meeste või naiste kohta?
2. Millele Delfi ja ERR-i spordiuudiste sooliselt markeeritud sõnadega osutatakse?
3. Millised on sagedamad kollokatsioonid sõnadega *mees* ja *naine*?
4. Kas varasemates meediatekstides on kasutatud sarnaseid soolise markeerimise mustreid kui Delfi ja ERR-i 2020. aasta spordiuudistes ja kas nimetatud keelendite kasutamine ning seeläbi sugudest kirjutamine on ajaga muutunud?
5. Kas soole viitavate sõnade kasutus ja tekkinud mustrid eri soost sportlaste kujutamisel peegeldavad sugudevahelisi suhteid ühiskonnas ning spordis?

Töö ülesehituse võib jaotada kaheks suuremaks osaks: teoreetiline ja analüüsiosa. Teooriaosa esimeses peatükis tutvustan kriitilise teksti- ja diskursuseanalüüsi meetodit, meediadiskursust ja spordiuudise erijooni. Teises peatükis annan ülevaate soouuringutest keeleteaduses ja feministlikust lingvistikast. Teooriaosa kolmanda peatüki keskmes on sugudevahelised suhted ja sugude kujutamine spordivaldkonnas. Neljandas peatükis kirjeldan valimit ja meetodit. Magistritöö analüüsiosa koosneb eesti keele koondkorpuse soosõnavara vaatlusest, mis asub viiendas peatükis, Delfi ja ERR-i spordiuudiste vaatlusest, mis asub kuuendas peatükis, ja koondkorpuse ning Delfi ja ERR-i korpuse tulemuste võrdlusest.

Soouuringuid kaasava lingvistika põhimõtetel tehtud eestikeelsetest töödest võiks esile tuua näiteks Kerli Puna magistritöö soospetsiifilistest isikunimedest sõnaraamatutes ja tekstides (2006), millele oma magistritöö tegemisel suuresti toetusin, Lydia Raadiku magistritöö sugude kujutamisest 2013. aasta ÕS-i näitelausetes (2016), Liisi Piitsa doktoritöö sagedamate inimest tähistavatest kollokatsioonidest (2015). Sealjuures tuleks tähelepanu juhtida uurimislüngale, mis eesti keeleteaduses selle valdkonna puhul

silma hakkab – ehkki soolises kontekstis tehtud töid leidub palju sotsiaalteadustes, on seesuguseid töid lingvistilise fookusega vähe. Samuti ei ole minule teadaolevalt selles valguses uuritud just spordiuudiseid. Oma magistritööga sooviksingi nimetatud lünka täita ja osutada teema olulisusele, sest suhtumine sugudesse ja soolisse võrdõiguslikkusesse on meie ühiskonnas pinev valdkond. Olen veendunud, et kuigi eesti keelel ei ole grammatilist sugu, siis teeb keele sooliselt laetuks just kasutus; kui keel ei ole sooneutraalne, ei ole seda ka ühiskond.

1. KRIITILINE TEKSTI- JA DISKURSUSEANALÜÜS

Kriitiline tekstianalüüs kombineerib tekstide käsitlemist keeleteaduslikust ja sotsioloogilisest vaatepunktist. Peamine hüpotees on, et keelt ei saa mitte kuidagi käsitleda ühiskonnast eraldi – ühiskondlikud ja kultuurilised tingimused ning keelekasutus mõjutavad pidevalt üksteist vastastikku ning on tugevalt omavahel seotud. Näiteks kui ühiskonnas toimub mingisugune muutus, siis kajastub see ka keeles, samal ajal saab keelekasutuses tuvastada kehtiva ühiskondliku korra jälgi. Kriitilise tekstianalüüsiga tegelenud lingvistidelt (vt Fairclough 2001: 18–19) pärineb idee, et keel ei ole pelgalt ühiskondlike protsesside peegeldaja, vaid oluline osa sellest. Iga kord, kui inimesed keelt kasutavad, teevad nad seda mingil sotsiaalsel eesmärgil, avaldades sotsiaalset mõju ja kasutades keelt viisil, mis allub mingitele sotsiaalsetele kokkulepetele. Nimetatud suund sai alguse 1970. aastate lõpus, kui hakati tähelepanu pöörama keele ja võimu vaheliste seoste ning keelekasutuses peituva ideoloogia tuvastamisele: põhiidee oli, et autor esitab loo alati mingi vaatepunkti kaudu ja vaatepunkti valik tähendab seda, et iga seisukoht on alati sotsiaalselt ja kultuuriliselt konstrueeritud, autor juhindub oma keeleliste valikute tegemisel mingisugusest ideoloogiast. (Kasik 2002: 74–76) Selle uurimuse kontekstis tähendab ideoloogia just ühiskonnas levinud väärtushinnanguid, mille edasi andmisest autor ei pruugi tihti isegi teadlik olla. Autori tehtud valikutega tekst kujundab tegelikkust ning kriitilise tekstianalüüsi esindajad uurivad, mis on nende valikute taga, kas need on tehtud isiklike põhimõtete alusel või sõltuvad rohkem (kultuuri)kontekstist, ühiskondlikest tavadest, keskkonnast jms (Kasik 2008: 12).

Kriitilise tekstianalüüsi seisukohast lähenetakse tekstile tihti kui diskursusele. Diskursuse moodustab see, kuidas inimesed iseend ja ümbritsevat maailma teksti kaudu loovad, tajuvad ja mõtestavad ning milliseid eesmärke suheldes täidavad. Diskursuse alla kuulub keelekasutus koos nende sotsiaalsete praktikatega, mida keel täidab, keelele endale lisaks näitab diskursust ka seda, mida keel teeb ja mis on selle taga. (Kasik 2002: 79) Tekstid loovad, täiendavad ja väljendavad diskursuseid ning diskursused on osa teksti tähendusest. Peamine erinevus teksti- ja diskursuseanalüüsi vahel seisneb

rõhuasetuses: tekstianalüüsi uurimisobjekt on just konkreetsete tekstide keel ja see, kuidas keeleressursse (sõnu, lauseid, määrusi jne) kasutatakse tähenduste vormimiseks, lähtudes sellest, et keelevälise tegelikkuse loomine on keelekasutuse üks tagajärg. Diskursuseanalüüsis seevastu uuritakse just seda keelevälist ning rõhutatakse, et keelekasutuse taga on ideoloogia(d), sotsiaalsed ja kultuurilised tegurid, mis keelekasutust mõjutavad ja mille järgi keelelisi valikuid tehakse. Diskursuseanalüüs hõlmab ka tootmisprotsessi, mille puhul on tekst toode, ja tõlgendamisprotsessi, mille puhul on tekst ressurss, ja nende vahel paikneb teksti- ja diskursuseanalüüs, mille põhiküsimused on, missuguseid tähendusi tekst toodab ja kuidas toodab. (Fairclough 2001: 20; Kasik 2002: 79–81)

Diskursuseanalüüsil on olnud mitu eri koolkonda ja nii ei ole see konkreetne meetod, vaid pigem meetodite kogum. Näiteks Michel Foucault (2005: 9–10) järgi on diskursus tugevalt seotud võimuga. Eri printsiipide kaudu saavad mitmesugused ühiskondlikud institutsioonid diskursust kontrollida ja kehtestada endale sobivaid arusaamu ning võimu; inimesed osalevad mingites võimumängudes kogu aeg. Üks selline printsiip on näiteks diskursuse keelamine, välistamine: inimestel pole õigus kõike öelda, mida tahetakse, ei või rääkida kõigest igas olukorras ja igaks ei või rääkida ükskõik mida või täpselt sama mõjujõuga. Foucault käsitus diskursusest on eelkõige filosoofiline, temast lähtuvad ideed on olnud mõjukad riigiteaduses ja sotsioloogias.

Sarnased ideed kandusid ka keeleteadusesse, kus hakati tähelepanu osutama võimu ja keelekasutuse koosmõjudele. Siinkohal on oluline nimetada Norman Fairclough'i. Tema järgi on diskursus keel sotsiaalse praktikana, see on sotsiaalsete struktuuride (sugu, rass, vanus, rahvus, haridus jne) määratud. Olemasolevad sotsiaalsed struktuurid kujundavad keelekasutust ja vastupidi. Fairclough töötas välja skeemi, mis käsitleb diskursuseanalüüsi kolmeastmelisena: esimesel vaadatakse teksti mikrotasandit, kirjeldades näiteks grammatikat, sõnavara, süntaksit jm teksti lausete ja sõnade ehitust iseloomustavaid struktuure, mis sisaldavad mingisuguseid vihjeid tehtud valikute kohta. Selle astme eesmärk on välja selgitada, mil moel peegeldab teatud ideoloogiaid teksti

sõnavaratasand. (Fairclough 2001: 93–94) Teine aste on interpretatsioon.¹ Selles vaadatakse teksti loomise ja tõlgendamise protsessi ning analüüsitakse nende protsesside vahelisi seoseid. Uuritakse, missuguseid tähendusi tekstis esinevad keelelised valikud sisaldavad ning mil moel vastuvõtjad neid tõlgendavad, missuguseid tähendusi ise teksti keelelistele detailidele omistavad. Tõlgendus kujutab endast sünteesi sellest, mis on tekstis ja mis vastuvõtjas, kuidas lugeja kasutab oma teadmisi ja kogemusi selleks, et tekstist mingi arusaam luua. Kolmas etapp on seletamine, mille eesmärk on näidata seoseid diskursiivse praktika ja sotsiaalse praktika vahel ehk kujutada seda, kuidas diskursus käitub mingi sotsiaalse protsessi osana seda väljendades, säilitades või muutes. Seletamistasand heidab valgust sellele, miks on tekstis selliseid valikuid tehtud, mis on nende valikute potentsiaalne ühiskondlik mõju ja milliseid võimusuhteid tekst endas kannab. (Fairclough 2001: 118–136) Faircloughi järgi tuleb tõlgendamise juures lähtuda sellest, et alati on olemas ka muid võimalusi, kuidas tekstis teavet edastada, niisiis mingisuguste konkreetsete väljendite kasutamise taga on põhjus, miks tehti just sellised valikud ja välistati teised. Sarnane idee oli ka keeleteadlasel M. A. K. Halliday, kes nägi teksti sotsiaalset olemust just selle valikulisuses – keelekasutuses on mingi hulk alternatiivseid tähenduste kogumeid, mille hulgast teksti tootja teeb valiku selleks, et oma tähendusi kõige paremini edasi anda, ja see valik on alati tehtud teatud tingimuste põhjal, ümbritsetuna kõikidest ülejäänud valikutest. (Fairclough 2001: 93; Halliday 2007: 50)

Teun A. van Dijk (1993: 252) eristab kriitilist diskursuseanalüüsi just selle poolest, et sellel on teatud sotsiaalpoliitiline hoiak. Lähenedes millelegi kriitilise diskursuseanalüüsiga eeldatakse, et nii ühe distsipliini raames kui ka kogu ühiskonnas eksisteerivad alati mingisugused vaatepunktid, põhimõtted ja eesmärgid. Lisaks sellele saadab analüüsijaid lootus, et kriitilise lähenemise kaudu on võimalik nendes vaatepunktides mingisuguseid muutusi esile kutsuda. Seega on nimetatud meetodiga sobilik käsitleda eelkõige olukordi, kus esineb mingisugust ebavõrdsust. Kriitika sihtmärk on domineerivad mõtteviisid, mida ei küsimärgistata, kuid mis taastoodavad

¹ Fairclough kasutab terminit *interpretatsioon* nii eraldi analüüsiastme kui ka teksti vastuvõtjate tõlgenduse nimetamiseks (Fairclough 2001: 118)

teatud käitumismustreid. Tihti kasutatakse neid selleks, et kehtestada, taastoota, õigustada või ignoreerida sotsiaalselt ebavõrdsust ja -õiglust. Nii sobib see meetod hästi käsitlema probleeme, mis puudutavad näiteks seksuaalvähemuste, teise rassi esindajate, naiste või mõne muu traditsiooniliselt vähema kõneõigusega ühiskonnagrupi kohtlemist ja selle sees ka diskrimineerimist.

1.1. Meediadiskursus

Tänapäevases infoühiskonnas mõjutab meedia iga päev pea kõigi inimeste maailmavaadet, toimides avaliku arvamuse kujundajana ja pakkudes ligipääsu mitmesugustele ideedele, diskussioonidele ning suhtlusvõrgustikele. Niisiis on meediadiskursus erialadevaheline valdkond, mis on mitme keeleteaduse suuna (nt vestlusanalüüsi, kriitilise diskursuseanalüüsi, antropoloogilise lingvistika, pragmaatika, sotsiolingvistika jne) kriitilise vaatluse keskmes. Kuna diskursusel on oluline roll inimeste reaalsuse kujundajana, on meediadiskursuse mõjuvõimu tagajärjed üsna läbipaistvad. See ringleb eri valdkondade vahel ning on sügavalt põimunud meie igapäevakogemustesse. (Talbot 2007: 3–5) Meedial on argielus keskne koht ja see on nüüdismaailma ühiskondlike, kultuuriliste, poliitiliste ja majanduslike protsesside tähtis osa. Meedia puudutab elu seotust maailmaga ja aitab mitmesugustel ümbritsevatel sõnumitel meieni jõuda, taastootes, kujundades, moonutades ja peegeldades meie kogemusi. (Silverstone 2019: 25–32) Meediadiskursust iseloomustab intertekstuaalsus: tekstid suhestuvad teiste tekstidega, toodavad ja taasesitavad sotsiaalseid tähendusi ning edastavad neid ühiskonnale. Meediatekste tajutakse dialoogilisena ning nende olemus ja sisu sõltuvad suuresti ka vastuvõtjast; lugejad, kuulajad või vaatajad suhtlevad meediaga, tõlgendades ning mõistes konkreetsetel subjektiivsetel viisidel selle sisu. (Wodak, Busch 2004: 106) Tekstide analüüsimisel püütakse vastust leida küsimustele, missuguseid tähendusi tekstiga konstrueeritakse, kuidas lugejat neid tähendusi aktsepteerima pannakse, kelle eesmärged tekst teenib, kelle maailmapildist lähtub ning kas on ka teistsuguseid mõtete konstrueerimise viise. Lähtutakse sellest, et meediatekstdid mängivad olulist rolli selles, kuidas inimesed ümbritsevat tõlgendavad. (Aava 2012: 103)

Seega on meediatekste kasulik diskursuseanalüüsi võtmes uurida, sest teksti kaudu on võimalik tuvastada ühiskonnas levivaid hoiakuid ja seda, kuidas need levivad ja kuidas neid levitatakse, kuidas sõnumid liiguvad tekstist tekstini ning mis osa nendest on isetekkeline ja mis osa manipuleeritud. Diskursus annab tähenduse sellele, mis kujundab meie arvamuse ühiskonnast ja meediadiskursuse puhul on tähtis analüüsida seda, mis on see info, mida on rõhutatud. Meedial on suur roll ühiskondliku normi peegeldamisel, sest see loob keele kaudu sotsiaalset tegelikkust, mis on seotud konkreetsetes ühiskondades levinud arvamuste, uskumuste ja ideedega. Ajakirjanduskeel on oluline võimuvahend. (Ibrahim, Strumska-Cylwik 2014: 647)

1.1.2. Spordiuudise diskursus ja erijooned

Sport on üks nendest valdkondadest, mis leiab maailma meedias kõige enam kajastust. Teleuudiste ja veebimeedia kaudu jõuab profisport iga lugejani, ka selleni, kes üldjuhul end spordivaldkonna kontekstiga ei seosta.

William D. Wallace'i sõnul iseloomustab spordiuudist suurem vabadus kasutada valdkonnasõnavara ja spordilugude teemavõrgustike ühtsus, seotus. Spordilood kajastavad sündmusi, millega enamik lugejaid võib ühel või teisel moel (kas vaatajate või fännidena) seotud olla, vaatamata sellele, et spordivaldkonda peetakse muust maailmast irrutatuks, niisiis on lugeja kaasatud rohkematesse diskursustesse kui tavauudise puhul. Spordiuudise tekst peab olema värvikas, sisaldades kirjeldavaid omadussõnu, verbe, nimisõnu, sageli ka metafoore, kuid samal ajal peab see sündmustest ka täielikult autentset ja ajakohast ülevaadet andma. (Wallace 1977: 56–60) Tähtis osa on kommentaaride ja hinnangute lisamisel, mis on tulnud sportlastelt, treeneritelt, pealvaatajatelt, nende vanematelt jne, seega on dialoogilisusel spordimeedia diskursusel iseäranis tugev roll. Mängu tuuakse uued olukorrad ja kontekstid, mis segunevad juba olemasolevatega, näiteks sportlase pereelu, lapsepõlve või karjääri edulugu kirjeldades tutvustatakse lugejale spordisündmusele lisaks ka teisi diskursuseid. (Peterlicean, Berariu 2020: 159)

Tiit Hennoste (2008) eristab spordiuudiste meelelahutuslikku ja patriootlikku esitust – esimene tähendab spordisündmuste rahvusvahelisel ja teine kohalikul tasandil kujuta-

mist ehk ühel juhul on fookuses rahvusvaheliste spordisündmuste edasiandmine ja lugeja informeerimine, teisel juhul on rõhk enda rahvuskaaslastest sportlastele kaasa elamisel. Spordiuudis esitatakse tihti mitmeosalise infoplokina, mis püüab ulatuda võimalikult paljude aspektideni: enamasti koosneb see sündmusest endast, mõnikord lisatakse ka toimetaja kommentaar, persoonilugu või intervjuu sportlastega, statistika, fotod jne. Hennoste on spordiuudise sisu valimiseks toonud esile neli põhipunkti, mida võib käsitleda ka kui spordiuudise sisu eritunnuseid:

- detailid ja kokkuvõtted. Spordiuudis sisaldab eelkõige sündmuste, tipphetkede, skooride ja huvitavate lugude detailset kajastust;
- sportlane keskel. Spordiuudise keskne tegelane on sportlane;
- fakt ja kommentaar. Sündmuste illustreerimiseks kasutatakse tsitaate ja kommentaare;
- fookus lugejal. Nimetatud punkti all mõeldakse seda, et spordiuudis sisaldab palju erialaterminoloogiat ja viiteid mitmele teisele spordisündmusele, kuid peab samal ajal jääma arusaadavaks ka tavalugejale, kes spordikonteksti või selles valdkonnas tegutsevate inimestega kursis ei pruugi olla.

Spordiuudist alustav lõik kirjeldab alati võistluse olulisimat fakti: mingisugust pöördepunkti mängus, sõlmhetke, võidumängu, põhistrateegiat jms. Järgnev teema arendus algab mängueelse olukorra ja lõpeb mängujärgse olukorra kirjeldamisega. Olulisi hetki ja lahtiräägitud sündmusi esitatakse detailselt, lugu koondub ümber kellegi, kellel oli sellele tugev positiivne või negatiivne mõju. Tavaliselt sisaldab spordiuudis erinevalt teistest uudisežanritest ka kirjutaja enda seisukohti. Spordiuudise keelekasutus on otsene, täpne ja kasin. (Hennoste 2008: 185–188)

2. SOOUURINGUD JA KEEL

Üks aspekt ühiskonnas, mis on tugevasti ideoloogiate ja väärtushinnangutega ümbritsetud ning kus võim on ajalooliselt jaotunud ebaühtlaselt, on sugudevahelised suhted. Keel oma loomuliku olemusega aitab loomulikustada ka soolist tasakaalutust. Seega kasutatakse kriitilist diskursuseanalüüsi ka soouuringutes, sest paljusid väärtushinnanguid (sh sooküsimust) ei tajuta ideoloogiatena, sest „nii lihtsalt on“ ja keel aitab mõista, miks ja kuidas see iseenesestmõistetavus tekib. Näiteks Mary M. Talbot (1998: 149–150) peab kriitilist diskursuseanalüüsi kasulikuks meetodiks, sest see on üks viis, kuidas ergutada kriitilist mõtlemist keelest ja tuvastada keeles sisalduvaid hoiakuid. Kriitiline diskursuseanalüüs uurib midagi varjatud seoste ja eelduste välja selgitamiseks ning feministlikus keeleteaduses vaadatakse, kuidas kujundatakse erineva sotsiaalse taustaga naiste ja meeste suhteid ning positsioone ühiskonnas.

2.1. Feministlik keeleteadus

Marianne Liljeström ja Anu Koivunen on feminismi vaadelnud ka kui „läbirääkimiste ja liikumiste seeriat, mis puudutab lääneliku mõtlemise vastuolulist viisi määratleda naist“ (Koivunen, Liljeström 2003: 10). Teisisõnu, kui alates renessansist on läänemaise mõtlemise keskmes olnud arusaam inimesest kui keha, soo, seksuaalsuse ja rassita olendist, siis feministlik kriitika on osutanud asjaolule, et selle näiliselt universaalse inimese all mõeldakse siiski valgenahalist, keskklassi kuuluvat heteroseksuaalset meest. Seda on nimetatud ka „naisesuse paradoksiks“, sest naisest saab igas kontekstis justkui erinevuse märk, miski, mis ilmub alati teisejärgulisena mehe järel. (Koivunen, Liljeström 2003: 11)

Feministid on läbi aegade pööranud tähelepanu meeste ja naiste vaheliste erinevuste kajastamisele, kuna see aitab naiste ja meeste ebavõrdset kohtlemist normaliseerida ja õigustada. Peamiselt keskendutakse küsimustele, et kui lähtuda eeldusest, et sugu on sotsiaalselt konstrueeritud, siis mil moel? (Cameron 1992: 4). Feministlik lingvistika on üritanud nendele küsimustele keeleteaduslikust vaatenurgast vastust leida ning tõstatanud küsimuse, kuidas käitub keel sugudevaheliste suhete peegeldajana? Kas keeles väljenduvad võimuvahekorrad, sugudevaheline ebavõrdsus, sotsiaalne

kategoriseerimine ning kultuurilised väärtused? Kas meie keelelised tavad kipuvad olemasolevat soohierarhiat toetama? Kas keel mängib rolli naiste allutamises? Sally McGonnell-Ginet (1988: 78) on näiteks öelnud, et „kui feminist vastaks nendele küsimustele „Otse loomulikult“, siis keeleteadlane, tema teine mina, küsiks omakorda „Aga kuidas?““ Feministlikul lingvistikal on samuti mitu koolkonda, mis on feminismi viinud keeleteaduse eri suundadesse. On tegeletud näiteks vestlusanalüüsiga, et uurida, kuidas erineb naiste ja meeste kõne, kuidas naistele ja meestele argikõnes viidatakse, kas selles on erinevusi ning kui on, siis mida need erinevused tähendavad (vt Penelope Eckerti tööd). Samuti on feministlik lingvistika suurel määral olnud seotud teksti- ja diskursuseanalüüsiga, sest see meetod võimaldab uurida keelt ühes nende sotsiaalsete praktikatega, milles keel esineb ja mida toodab.

Esimesed tuntumaks saanud kirjutised feministliku keeleteaduse teemadel ilmusid 1970. aastatel ning keskendusid eelkõige suulisele keelele ja sellele, millised on naiste ja meeste erinevused kõnelemisel. Robin Lakoff (1973: 47–49) oma artiklis „Language and woman’s place“ uuris erinevusi naiste ja meeste suulises keelekasutuses ning tõi välja, et naised kogevad soolist diskrimineerimist keele kaudu kahel viisil: kuidas neid õpetatakse keelt kasutama ja kuidas üldine keelekasutus neid kohtleb. On olemas väljakujunenud tavad sõnavaras ja grammatikas, mis näitavad, kuidas peaksid rääkima mehed ja kuidas naised. Näiteks peetakse teatud kategooriat puudutavat sõnavara tüüpiliselt „naiselikuks“ (nt naiselike ametitega seonduvad sõnad, soengunimetused, värvinimetused, meik jne). Naine peab ära õppima meeste keele, et olla n-ö meeste maailmas tõsiseltvõetav. Naiste ja meeste elumaailmades on keelel erinev roll ning naiste elumaailma peetakse sekundaarseks, seega on ka nende keelekasutus vähem prestiižne. Samuti on naistele juba noorest east püütud selgeks teha, et nad peavad rääkima teatud moodi – kui väike tüdruk kasutab oma kõnes näiteks roppusi, saab ta pahameele ja põlastuse osaliseks.

Deborah Cameron (1992) on aga Lakoffi tööd kritiseerinud, väites, et selles oli vaadete põhjendamiseks kasutatud liiga isiklikel lugudel põhinevaid näiteid ja analüüs põhines vaid intuitsioonil. Lakoffi väljavaade oli, et naised peavad oma keelekasutust ohjeldama, et mehi mitte solvata, kuid selle kinnitamiseks puudus empiiriline

taustauuring. Seega on Cameron toetanud sotsiolingvistikat, mis võimaldab tulemusi leida korpuseuuringute kaudu kokku kogutud andmetest. Cameron rõhutas, et pole olemas kultuuri, kus naised ja mehed sotsialiseeritaks eraldi, vaid naised ja mehed elavad samas kultuuris (võrdluseks tõi ta kaevurite registri, mis erineb näiteks rastafaride või noorte koolipoiste omast, sest mõlemad pärinevad eri kultuuridest ja omavad seega ainult enda kogukonnale omast traditsioonilist keeletausta). Naised seevastu ei ole pärit isoleeritud kogukonnast. Kui selgub, et naine ei räägi samamoodi nagu mees, koheldakse antud erinevust teistmoodi kui erinevust kaevurite ja koolipoiste vahel – naiste puhul peetakse seda olemuseks või rolliks, mitte kultuuriliseks väljenduslaadiks. Soolised erinevused on paljude silmis justkui loomulikud ja naine on alati see, kes on teistsugune. (Cameron 1992: 44, 58)

Feministliku keeleteaduse üks põhimõte on, et keel ja kontekst oma erisugustes vormides ja kasutusolukordades on alati iseenesest tähenduslikud. Keel seab piire sellele, mida ja kuidas saab öelda, väljendada, mõista ja nimetada. Keelt saab käsitleda ka kui sooidentiteedi ja sotsialisatsiooni konstrueerimise vahendina. Feministlik uurimine ongi seega küsinud, kuidas keel kontrollib naiste ja meeste mõtlemist, kõnet, kirjutust ja tegevust, kuidas erisuguste väljendite kaudu defineeritakse naiseks ja meheks olemist. Siin ühtivad feministliku lingvistika lähtekohad foucault'liku arusaamaga diskursusest. Diskursused on mõtlemisviisid, mida mitmesugused institutsioonid tugevdavad, väärtustavad ja hierarhiseerivad, neid saab vormida ja võimu näitamiseks ära kasutada ning üks võimuvahekord paikneb meeste ja naiste vahel, kus meestel kui domineerival ühiskonnagrupil on võim, mida nad saavad kehtestada naiste üle. (Koivunen 2003: 48–51) Just seetõttu ei saa keelekasutust lahutada teda ümbritsevast ühiskonnast ja seal valitsevatest võimusuhetest. Keelel on suur roll ühiskondlike võimusuhte kehtestamisel ja säilitamisel. (Põldsaar 2001: 99)

2.2. Soolistatud keel

Feministlikud lingvistid toetuvad põhimõttele, et keel ei ole sooneutraalne, vaid peegeldab maailma eelkõige meeste vaatepunkti ja kogemuste põhjal. Sellele osutamiseks on kasutusele võetud seksistliku keele mõiste. (Kasik 2006) Seksismi võib

mõista kui nähtust, mis ei kohtle naisi ja mehi mitte ainult erinevalt, vaid ebavõrdselt. Selle järgi ei ole seksism solvav mitte ainult naiste, vaid ka meeste jaoks, sest see seab ka neile soorituslati liiga kõrgele ja soodustab ennasthävitavat käitumist (nt toksiline maskuliinsus). Feministlikud lingvistid on siiski arvanud, et keelekasutuses esineb ebavõrdsust rohkem just naiste kahjuks. (Cameron 1992: 100)

Shân Wareing on uurinud soolistatust inglise keeles ning leidnud, et sellel on kaks suunda: esiteks, et keel on juba olemuselt mehi normina käsitlev, ning teiseks, et keele muudab selliseks just kasutus. Kui vaadata ingliskeelseid termineid hobuse (*horse, mare, stallion* jne) ja inimese kohta (*man, woman, men* jne), võib näha tähenduslikku erinevust üldistunud terminites. *Horse* tähistab universaalselt kõiki hobuseid, sellega ei saa osutada ainult konkreetsest soost isendile. *Man* tähistab samuti tervet inimkonda (*mankind*), kuid lisaks sellele on sõnal veel teine tähendus ja see on „mees, meessoost inimene“. Seega on universaalne inimest ja inimsugu tähistav olend automaatselt meessoost. See on keelesüsteemisest seksismi ilmestav näide. Keelevälist, st keelekasutusest tulenevat seksismi võib esineda olukorras, kus pealtnäha neutraalset väljendit kasutatakse seksistlikus tähenduses. Näiteks lauses *the Vikings were addicted to drink, gluttony and women* on sõna *vikings* sooneutraalse tähendusega, kuid selles lauses, esinedes sõnaga *women*, saab tähistada ainult mehi. (Wareing 1999: 67–80)

Kristiina Ross (1996: 103–106) kinnitab, et erinev suhtumine bioloogilise soo rõhutamise vajadusse kajastub ka inimest tähistava sõna grammatilises soos ja tähenduses. Indoeuroopa keeltes on see sõna ikka alati meessoost, nagu ka Wareingi näidetest ilmnes, kuid läänemeresoome keeltes tähendab „inimene“ kas ainult inimest või vastupidi naist: näiteks karjala keeles *imehnine, inehmiñe* on „inimene, naine“. Samas tõdes Ross, et „Eesti keele grammatika“ morfoloogiapeatüki jaoks näitelauseid kirja pannes avastas ta, kuidas teatud lausetes andis „mehe“ asendamine „naisega“ justkui koomilise tulemuse: lauses *mees läks üle tänava* näis võimatu subjekt muuta *naiseks*, ilma et sellega oleks kaasnenud „seksistlik kujutluspilt ümarast pepust ja kõrgetel kontsadel tippivast tibist“. Seega võib eesti keel grammatiliselt küll pigem sooneutraalne olla, kuid seksismi ilmneb see-eest just keelekasutuses. Lydia Raadiku magistritöö sugude kujundamisest 2013. aasta õigekeelsussõnaraamatu näitelausetes

kinnitab seda, et eesti keeles kumavad soostereotüübid eelkõige keelekasutusest. Näiteks kujutati 2013. aasta ÕS-i näitelaused meessoo puhul küll välimust rohkem, kuid mehe välimust kujutati neutraalselt, st ei positiivselt ega negatiivselt (*Poiss nagu kompvek*), samal ajal kui ilmnas näiteid, mis kirjeldasid naiste üldist halba väljanägemist (*Tüdrukul pole nägu ega tegu*) või harjumust oma välimuse eest hoolitseda. Naissoo välimuse juures kirjeldati rohkem kehakumerusi (*Kurvikad naised*), meessoo puhul üldist kuju ning tugevust (*Õlgadest toekas poiss*). Naiste iseloomu kujutati rohkem tujuka ja külmana (*Hüsteeriline naine*), kuid meeste puhul oli mainitud emotsioonitust, ägedust ja sitkust (*Ägedus oli poisil loomuses*). Samuti seostati näidetes töö ja tööl käimisega pigem mehi (*Mees hingeldab raskest tööst*) ning naisi eelkõige majapidamise ja laste eest hoolitsemisega. (Raadik 2016: 30–36, 60) Seesugused näitelaused ilmestavad seda, et keeles peegelduvad traditsioonilised soorollid ja stereotüübid, mis on aegamööda juurdunud inimeste mõtteviisi.

Näiteid keelekasutusest tuleneva seksismi kohta leidis ka Liisi Piits oma kollokatsioone vaatlevas doktoritöös, mis põhines eesti keele koondkorpusest pärit andmetel. Selgus, et sõnadega *mees* ja *naine* esinevad kollokaadid erinevad kõige rohkem just tähenduse poolest – näiteks on füüsisist kirjeldavaid adjektiivseid laiendeid mõlema sõna puhul kasutatud sama palju, kuid *naise* füüsisist kirjeldavad kollokaadid tähistavad atraktiivsust (*ilus, kaunis, kena, paljas*), *mehe* puhul on levinumad aga näiteks *tugev, valge, must, suur, pikk*. Sõna *naine* kollokaatide seas on enam perekondlikku seisu või fertiilsust kirjeldavaid adjektiive (*vallaline, üksik, endine, rase*), *mehe* sagedamate kollokaatide hulka kuuluvad sotsiaalset staatust märkivad adjektiivatribuudid (*vaene, rikas, tähtis, töötav*). Kusjuures *töötav* esines ka naise puhul ja oli lausa üle kolme korra sagedam, kuid pooltel juhtudel ei tähistanud see ametikohta, vaid kollokatsioon *töötav naine* tähendas vastandina kodusele naisele lihtsalt töötavat naist. (Piits 2015: 88–90)

Seega ilmneb, et erinevalt indoeuroopa keeltest on eesti keele süsteemid küll sooneutraalsed, näiteks grammatilise soo puudumise kaudu, kuid see ei tähenda, et soolisi eristusi ei esineks ning et keel siiski ühiskondlikke mõtteharjumusi ei peegeldaks.

2.3. Sugude kujutamisest ajakirjandustekstides

Reet Kasik on kirjutanud, et „Mingites kontekstides, teatud tüüpi tekstides on võimusuhtel suurem roll kui teistes, ideoloogilisus on ühtedes tekstides selgem kui teistes. Kõige põnevam on olnud teksti ja ideoloogia suhe avalikus keelekasutuses, kus võimu asümmeetrilisus ja sellest tulenev ideoloogilisus johtub tekstide institutsionaalsusest“. (Kasik 2008: 16) Seega on sugude kujutamist, sugudevahelisi suhteid ja võimuvahetust kasulik uurida meediatekstidest. Global Media Monitoring Project (GMMP) tõi 2015. aastal tehtud ülemaailmse uuringu tulemusena välja probleemi, et naised on meedias alaesindatud – naised moodustasid 24% ajalehtedes, televisioonis ja raadios kajastatud isikutest, 37% lugudest olid naiste kirjutatud või esitatud. Uudistereporteritena esines naisi kõige rohkem raadios – 41%. Kõige vähem, 35%, oli naisreportereid trükiajakirjanduses. (Macharia jt 2015)

Üks viis, kuidas sugude kujutamist meedias analüüsida, on vaadata, kas ja millised erinevused esinevad naistest ja meestest kirjutamisel. Näiteks Raili Põldsaar artiklis Postimehe laupäevalisa ja Arteri kaanelugude naisekäsitlusest kirjutab, et nii, nagu ühiskondlikus rollijaotuses, iseloomustatakse ka artiklites mehi sagedamini professionaalsetena – 61,5% valimis esinenud juhtudest. Naiste puhul viidati professionaalsusele vaid 32,1%-l juhtudest ning sedagi kas seoses hooldamise, meelelahutuse või suhtlemisega. Tüüpiline artikkel naissoost avaliku elu tegelase kohta sisaldab viiteid tema välimusele, kehakujule, kaalule või riietusele. Meeste puhul sarnaseid fraase ei kasutata. (Põldsaar 2001: 102–103) Barbi Pilvre pisut hilisem uuring Eesti Ekspressi persoonilugudest kinnitab seesuguseid andmeid. Naiste puhul konstrueeritakse sugu keha, riietuse, vanuse, eraelu ja ekstsentrilisuse kategooriate kaudu, meeste portreedes on ülekaalus lood, kus esinevad ettevõtlikkus, tegutsemissoov, edu ja ebaedu. Enamikus naistest kirjutatud lugudes leidis viiteid välimusele, kehale, kehakujule, pikkusele, kaalule ja kasvule (*suur kasvu, habras, väike ja habras*), meeste puhul oli välimusele viitamist tunduvalt vähem. Naiste puhul jälgiti ülekaalukalt rohkem ka riietust, keha esitlemist, paljastamist ja ehtimist. Naistele olulistest inimestest kirjeldati vanemaid, abikaasasid, ämmasid, mõnel juhul ka õpetajaid, treenereid, kolleege ja otseseid juhte. Meeste puhul olid need valdavalt kolleegid, sõbrad ja

äripartnerid, õppejõud, harvem abikaasad ja emad-isad. Naisi portreteeritakse läbi tütreks, abikaasaks või emaks olemise, läbi perekonna ja emaduse. Olulist karjääri teinud naiste portreed olid endiselt soolistatud ja kirjeldasid nimetatud isikut eelkõige kui „naist“, samal ajal kui meestest kirjutatud artiklid olid sooneutraalsed. (Pilvre 2009: 52–59)

Naistel on maskuliinses võimudiskursuses olnud teisejärguline positsioon ning seetõttu esinevad nad meedias spetsiifiliste naiselike tunnuste tõttu – näiteks kirjutatakse meedias naistest, kes on mõne kuulsama isiku abikaasad, tütreid või emad, või naistest, kes töötavad meelelahutuses. Sellisele problemaatilisele meediakujutlusele naistest on feministlik lingvistika tähelepanu juhtinud ja toonud sealhulgas esile asjaolu, et mehi kujutatakse võrreldes naistega sooneutraalsemalt. Teisalt on puudusi märgatud ka meeste kirjeldamisel: näiteks teatud inimtüübile vastava mehekujutluse (domineerivama hoiakuga, võitmist väärtustava ja emotsioone kontrolli all hoidva) esindatus meediatekstides on suurem, mis ilmestab seda, et meedia oma keelekasutusega distsiplineerib ka mehi ennast normide piires hoidma. (Pilvre 2009: 43–44) Andra Siibaku ja Grete Kempli artikkel meeste kujutamisest ajakirjas *Cosmopolitan* tõestas, et ka meeste meidiarepresentatsioon on sageli seksistlik: mehi kujutatakse kui seksihimuliste ja spordilembelistena, kinnist loomu omavate ja oma emotsioone kontrolli all hoidvatena, meeste populaarsed käitumismustrid näitavad, et mehed ei räägi iga kord tõtt ja väärtustavad ennast oma saavutuste kaudu ja kardavad püsisuhet. (Siibak, Kempel 2010: 48–50)

2.4. Soolised markeeringud keeles

Selleks et mees- ja naissoost isikuid eraldada, on grammatikas välja kujunenud eritunnused. Näiteks saksa keeles viidatakse meeslauljale sõnaga *der Singer*, naislauljale sõnaga *die Sängerin*. Eesti keeles saab soo märkimiseks kasutada tuletusliiteid või liitsõnu. Saab öelda *laulja*, *naislaulja* või *lauljanna*. Sõnaga *laulja* saab viidata mõlemast soost inimesele, kuid *lauljanna* mehe kohta öelda ei saa. See näitab, et meessugu on põhikategooria, mis on markeerimata, ja naissugu sealjuures markeeritud. (Kasik 2006: 7) Kerli Olt kirjutab samuti, et enamasti on naissugu naissooliitega

rõhutatud (*kuubalanna, suurvürstinna*) ja see annab alussõna tähenduse meessoost isikule. Ühelt poolt peegeldab sooliselt markeeritud sõnavara ajalugu (meestel on olnud ligipääs normkeeles kujundamisele) ja selle muutumist (*nais*-alguliste liitsõnadega märgitakse naisi, kes on siirdunud traditsioonilistele meeste elualadele). Teiselt poolt kajastab see ka arusaamu tänapäeva soorollidest. (Olt 2004: 106)

Sarnaseid naissoo markeerimise ja sellega meesoole põhitähenduse andmise võtteid leidub ka teistes keeltes, näiteks inglise keeles. Ehkki paljusid sõnu kasutatakse sooneutraalses tähenduses, osutades mis tahes soo esindajale (*teacher, doctor, lawyer* jne), leidub ka selliseid, milles on naissugu markeeritud kas tuletamise (*actress, goddess, waitress* jne), liitmise või omadussõna kaudu modifitseerimise abil (*female astronaut, woman doctor* jne). (Lee 2015: 27) Seesugune markeerimine justkui vihjab sellele, et naissoost isik meestega seostatud ametil on ootusvastane. Nimetatud võte töötab ka vastupidi: näiteks meessoost medõe või ämmaemanda puhul tuleb meesisikut markeerida, kuna põhitähendus on osutatud naisele.

2000. aastate alguses vaatles inglise keele soolistatud termineid Suzanne Romaine, kes tuvastas, et Briti rahvuskorpuses (British National Corpus) esinesid meesooliitega sõnad (nt *chairman, spokesman*) tunduvalt suurema kasutussagedusega kui naissooliitega (*chairwoman, spokeswoman*) või sooneutraalsed sõnad (*chairperson, spokesperson*). Meessugu markeeriti veel seesugustes sõnades nagu *bridegroom* (ehk 'peigmees'), kus põhimõiste on *bride* (ehk 'pruut') ja sooline markeerimine saadud liitmisvõttega, ning *widower* (ehk 'lesk'), kus liitega *-er* tähistatakse meessoost leske. Küll aga võib inglise keeles märgata soospetsiifiliste terminite asemel sooneutraalsete kasutamist, näiteks *flight attendant* (vs. *stewardess*), *repairer* (vs. *repairman*), *houseworker* (vs. *maid*) jne. (Romaine 2001: 158–165) Sellest järgneval aastakümnel (ehk 2010. aastatel) leidub aga mitmesuguseid katsete põhjal tehtud uurimusi, mis käsitlevad küsimust, kuidas seesuguste sõnade soolisi tähendusi tajuvad keelekasutajad (vt Merkel 2012; Formanowicz jt 2013; Horvath, Sczesny 2016; Hodel jt 2017). Need katsed on tuvastanud, et ehkki paljusid meesooliitega sõnu kasutatakse geneeriliselt, peavad keelekasutajad siiski meessoosõna sisaldavat ametinimetust rohkem mehele kui naisele osutavaks, niisiis muudaksid sooneutraalsed terminid naisi rohkem nähtavaks. Ent

samal ajal omistatakse näiteks meessoosõnaga tähistatud ametinimetuse esindajale kõrgem positsioon ja parem palk. See kirjeldab sooneutraalsete või naissoole osutavate terminite probleemkohti, sest keelekasutajate jaoks võivad need alandada käsitletud rühma tajutavat staatust. (Lee 2015: 37; Merkel 2012: 93–94) Kui sooneutraalsed terminid ja positiivsed naiselikud mõisted võetakse kasutusele meeste domineeritavas ühiskonnas, siis kaotavad need paratamatult oma neutraalsuse. Kas või sõna *chairperson* tuletamine sõnast *chairman* näitab, et üldnimetus on siiski omistatud viimasele, st meesooliitega sõnale. Naine, kes tegutseb viidatud positsioonil, saab uue termini kaudu esile tõstetud. (Romaine 2001: 169–170) Samuti on näiteks inglise keele puhul täheldatud, et feministlik keelereform on kanda kinnitanud peamiselt n-ö siseringi (USA, Suurbritannia) inglise keeles, kuid mõnede sellest väljaspool olevate riikide (nt Singapur, Filipiinid) inglise keeles mitte. Sellest tulenevalt võib keele sooneutraalsemaks muutmine mõjuda kui järjekordne „siseringi“ keele ja kultuuri peale surumine, mis justkui ei taha sellest väljas paiknevate riikide piirkondlike ja kohalike sotsiokultuuriliste tingimustega arvestada. (Pauwels, Winter 2004: 16; Pauwels 2011: 15)

Ka soome keeles on markeeritud soosõnade puhul esile tõstetud välja meessoole geneerilisust. Paljudel ametit või tegevusala kirjeldavatel nimetustel on küljes meesooliide ja need viitavad samuti traditsiooniliselt meeste kuulunud tegevustele, näiteks *metsämies* (ehk 'metsamees'/'jahimees') või *tupakkamies* (ehk 'suitsetaja'). Mila Engelbergi korraldatud empiiriline katse tõestas, et lauseid, milles on kasutatud sooneutraalset terminit, tajuvad keelekasutajad siiski eelkõige mehele osutavatena: lausete osalisi peeti meesteks 56% juhtudest, sooneutraalseks 46%-l ja naisteks vähem kui 3% juhtudest. (Engelberg 2002: 114–117) Neid asjaolusid vaadates selgub, et kui maailm on üles ehitatud keele kaudu, siis on nii ajalugu, filosoofia, valitsus, seadused kui ka religioon vaid meeste maailma tajumise peegeldus. Kuna meeste maailmavaadet on sajandeid edasi antud, näib see diskursus olevat loomulik ja objektiivne ega vaja kahtluse alla seadmist. Nii muutuvad ka meesoo väärtused normatiivseks ja ideed sellest, mida pidada normaalseks, on sügavalt keelde kinnistunud. (Romaine 2001: 156)

3. NAISED, MEHED JA SPORT

Spordis on naistel ajalooliselt olnud kõrvalseisja roll. Sportlase ja spordieetika õppejõu Angela J. Schneideri järgi on selle taga arusaam, et sport või mis tahes aktiivne ja kehaline tegevus, iseäranis võistlussport, on vastuolus sellega, milline on naiste ühiskondlik roll. Arutelud n-ö ideaalse spordiala ja ideaalse naise ühendamisest on jäänud selle taha, kas lubada naistel teatud aladel võistelda; mil moel mõelda välja spordialasid, mis sobiksid ka naistele; ja kuidas sobitada naisi maailma, mis ei ole nende väidetavate loomumadustega kooskõlas – võistlevasse ja agressioonirohkesse spordimaailma. Antiikolümpiamängude seisukohast olid tüüpilise sportlase tunnused kõrvutatavad eelkõige tüüpilise mehe tunnustega: tugevus, võimsus, kindlameelsus ja ratsionaalsus, mis olid kõik seotud juhi-, sõdalase- ning isarolliga. Naiste omadused seevastu – pehmus, graatsilisus, ilu, nõrkus, tagasihoidlikkus ja kuulekus – olid seotud abikaasaks ning emaks olemisega. Need aga ei läinud kokku sellega, milline peaks olema üks sportlane ja mida tal on vaja selleks, et sellel alal läbi lüüa, ning seetõttu ei peetud naisi nende loomu poolest sportmängudes sobivaks. (Schneider 2000: 123–124) Selle tõttu laskuvad sportlastele, nagu ka muude eluvaldkondade ja ametite esindajatele, teatud normide kogumid, ettekirjutatud käitumismustrid ja standardid, mis ütlevad, milline on ning kuidas käitub traditsiooniline sportlane. Need on meeste ja naiste puhul aga erinevad. Kuna spordis peetakse normipärasemaks mehelikkust, peab naissoost sportlane oma atleetlikkuse sobitama sellesse sotsiaalsesse koodeksisse, milles tema käitumismustreid juhib sugu. Kui naine näitab välja sportlasele omaseks peetud võistlushimu, domineerimist ja tugevust, on tal paratamatult mehelik kuvand. (Mawson 2006: 20)

Tänapäeval on seesugused traditsioonilised soorollid ja õige sportlase prototüüp muutunud: naised tegutsevad ka professionaalsete sportlaste, olümpiavõistlejate ning treeneritena. Sellegipoolest võib spordis endiselt märgata soo põhjal välja kujunenud eristusi ja ebavõrdsust. Teatud spordialasid seostatakse ainult meestega ja naisi peetakse sobivaks vaid kindlatele spordialadele; suurematel spordisündmustel, näiteks olümpiamängudel, on mehed ülekaalus; juhtivatel positsioonidel ning treeneritena töötavaid naisi on vähe. Sporti defineeritakse siiski üldjuhul mehelike mudelite järgi.

3.1. Sooline diskrimineerimine ja ebavõrdsus spordivaldkonnas

Sooline diskrimineerimine on laialt levinud fenomen, mis on valgunud ka spordivaldkonda. Ent spordis toimuvat soolist diskrimineerimist on erinevalt teistest aladest peetud iseenesestmõistetavaks, teatud mõttes aktsepteerituks. Rootsi filosoof Torbörn Tännsjö arvab selle põhjuseks olevat asjaolu, et spordis on oluline saada hea sooritus eelkõige „inimese tasandil“, nii et soolistel erinevustel justkui ei ole selles mõjukat rolli. Kui naissoost sportlane osutub edukamaks kui mees, siis peaks tal olema võimalus meessoost sportlasega võistelda ja teda ka võita. Kui võit aga ei õnnestu, siis nii lihtsalt on. Ausa konkursi puhul pole vahet, millisest soost inimene võidab, nii meessoost kui ka naissoost sportlane peaks suutma silmitsi seista faktiga, et vastassugupoole esindaja oli andekam. Nii on sooline diskrimineerimine spordis varjatud kui teiste valdkondade puhul. (Tännsjö 2000: 102)

Tihti ei peeta sugude eristamist kuigi palju erinevaks näiteks eri kaaluklasside kasutamisest mõnes spordialas, näiteks poksis, seega jääb mulje, nagu oleks sugude eristamine vägagi põhjendatud. Sageli on selle taga siiski oletus, et naiste sooritus jääb keskmiselt meeste omale alla, ning sugude bioloogiline eristamine annab justkui ettekäände ka nende sotsiaalseks eristuseks. Soolise eristuse toetajad on väitnud, et juhul kui mehed ja naised võistleksid koos ning mõni naine võidaks meest, võib see mehe puhul vallandada agressiivseid emotsioone ja selleks, et meeste liigset vihaemotsiooni vältida ning naisi nende eest säästa, tuleks võistlejaid sooliselt lahus hoida. Samuti on mainitud, et juhul kui naine võistluse mehele kaotab, võib see naise jaoks mõjuda motivatsiooni ning enesekindlust vähendavalt. (Tännsjö 2000: 103–107) Teiseks on ühe soolist eristust pooldava argumendina mainitud ka naiste füsioloogiast ja psühholoogiast tingitud katsumusi, mille hulka kuuluvad rasestumine, menstruatsioon, suurem tõenäosus sattuda seksuaalse ahistamise ohvriks, toitumishäired jne, mistõttu ei saa naisi ja mehi sama mõõdupuu alusel treenida, kuid nende ignoreerimine tähendaks seda, et naised peavad oma bioloogilisi erinevusi eitama ja kohendama end meeste järgi, samal ajal kui mehed jätkavad endistviisi. (Schneider 2000: 127–129) Kui aga seesugused takistused kõrvaldada, suurem roll leidlikkusele, mängulisusele, koostöövalmidusele ja sihikindlusele anda ning veidi reegleid muuta, siis saaksid naised

ja mehed edukalt ka koos võistelda, nagu seda juba praegu paljudes spordialades, näiteks ratsaspordis, laskmises ja langevarjuhüpetes, tehakse. (Tännsjo 2000: 103–107)

Üks asjaolu, mida on selles valdkonnas veel käsitletud probleemina, on naiste alaesindatus spordiüritustel ja treenerite või muudel juhtivatel positsioonidel tegutsejatena. Euroopa Liidu Soolise Võrdõiguslikkuse Instituut (European Institute for Gender Equality) tõi oma 2017. avaldatud uurimuses välja, et näiteks 2015. aastal oli liikmesriikide spordiföderatsioonide juhtpositsioonidel vaid 14% naisi, enamikus riikides oli naiste osakaal kõrgematel ametikohtadel alla 20%. Samuti leiti, et Euroopa Liidu sporditreeneritest on vaid 20–30% naised, kusjuures need arvud on veelgi väiksemad, kui vaadata kutsekvalifikatsiooniga treenerite arvu. Naistreenereid leidis sagedamini spordialadel, milles võistlevad peamiselt naised, näiteks tantsimine, võimlemine, iluuisutamine jne. (EIGE 2017: 6–8) 2016. aasta olümpiamängudel osalejatest oli naisi 45%. Ehkki soolise võrdõiguslikkuse kasuks rääkis mitu asja (näiteks see, et USA võistlejatest moodustasid naised üle poole), esines ka ebavõrdsust. Näiteks osalesid mehed kokku 161, kuid naised 136 võistlusel, naisujujad ei saanud 1500 meetri ujumises võistelda, sest see distants oli mõeldud ainult meestele. (Women's Sport Foundation 2017) Samuti on spordimaailmas tõstatatud probleem, mille järgi on naissportlastele makstav palk ja võistluste auhinnafondid tihti peale meeste omast väiksemad, näiteks on ajakirjandus kajastanud Eesti võrdõigusvoliniku sõnavõtte rahvaspordiürituste, nagu maraton, naistele ja meestele eri suurusega autasude jagamise kohta. (ERR 2015)

3.2. Sood spordiajakirjanduses

Meedia kaudu on võimalik tuvastada ka hoiakuid sugude vahekorda ja sooküsimusesse spordimaailmas. Mitmesuguste spordisündmuste põhjal, mis uudistes kajastust leiavad, saab vaadelda seda, milline on nii naiste kui ka meeste kuvand spordis üldisemalt, millist hinnangut tahetakse lugejas naissoost sportlase kui millegi ebatavalise suhtes vormida ning kas ja kuidas annab meedia edasi spordis levivaid soostereotüüpe.

Mitu uuringut sugude kajastamisest spordiuudistes (nii televisioonis kui ka perioodikaväljaannetes) on tuvastanud, et kui naised on alaesindatud spordisündmustel,

siis sedasama asjaolu näitab ka meedia. Näiteks Islandi, Leedu, Austria, Norra ja Itaalia 2004. aastal loodud ühisprojekt soostereotüüpide uurimiseks spordimeedias avaldas, et nende Euroopa riikide spordiuudistes kajastati 78% ainult mehi, 13% ainult naisi, 5% mehi ja naisi koos ning 65% intervjuude või persoonilugude fookuses olijatest olid mehed. (Olafsson 2006: 37–42) Antti Laine kirjutas Soome ja Rootsi kollase ajakirjanduse spordiuudistest, mis kajastasid Ateena 2004. ja Torino 2006. aasta olümpiamänge, tuvastas, et Rootsi lehtedes leidis kohalike atleetide puhul võrdväärselt nii meeste kui ka naiste kajastamist, kuid Soome lehed kajastasid rohkem meessoost sportlasi. Sellele lisaks olid Soome medalistid mehed ja nendest kirjutamine moodustas seega enam kui veerandi kodumaiste ajalehtede reportaažidest. Kuna sportlase töövahend on tema keha, siis leidis välimuse kommenteerimist nii naiste kui ka meeste puhul, näiteks kommenteeriti naissoost sportlase ebatavaliselt kõhna kehakuju ning artiklid steroidide kasutamisest sisaldasid kommentaare „meessoost hokimängijate tugevate lõualuude ja ujujate lestasuuruste jalgade kohta.“ Fotodel, mida kasutasid Soome ajalehed, kujutati naissoost hokimängijaid ebaloosulikes poosides, mitte hokit mängimas, ja juures olnud tekst kommenteeris nende välimust, näiteks oli autor sportlase kohta kasutanud väljendeid *armas blond; sale figuur; hokimängija, kes hoolitseb enda välimuse eest* jne. Kui ajakirjandus kujutab maskuliinsemaks peetud spordialadega tegelevaid naissoost sportlasi seesuguste võtetega, st habraste ja sensuaalsetena, siis muudab see naised automaatselt meestest vähemväärtuslikuks ja madalamaks. (Laine 2016: 90–92) Uurimus Los Angelese 2014. aasta kohalikest spordiuudistest tuvastas, et ehkki võrreldes 2000. aastate algusega on naissoost sportlase meediakuvand muutunud palju lugupidavamaks ja vähem seksualiseerivaks, siis probleem seisneb endiselt naiste alaesindatuses, naissoost spordireporterite vähesuses ja väheses eetrias, mida naissoost sportlastele ja naiskondadele võrreldes meestega antakse: näiteks kolmes meediakanalis kuvatud teleuudistest olid vastavalt 3,2; 5,2 ja 3,9 % pühendatud naiste kujutamisele. Ajavahemikus 1989–2014 kajastati naiste sporti kõige vähem 2009. ning kõige rohkem 1989. ja 1993. aastal. Samuti täheldasid uurimuse autorid, et meeste võistluseid edastati põnevama nurga alt: kommentaatorid kasutasid värvikamat sõnavara, kirjeldasid võistlust entusiastlikumalt ja suurema elevusega. (Cooky jt 2015: 262–266, 274)

Spordi meestekeskset selgroogu näitab suuresti ka sooline markeerimine: kuna tüüpiline sportlane on olnud mees ja suurem osa spordialadel võistlejaid samuti meessoost, on olnud tarvidus kasutusele võtta väljendid, millega osutada normist kõrvale kaldumisele, st naiste ilmumisele sporti. Selle tõttu on näiteks *jalgpall* kasutusel nii meeste kui ka naiste ala väljendamiseks, ent ainult meessoost osalejatega alale viitamiseks ei eksisteeri eraldi terminit *meeste jalgpall*, samal ajal kui *naiste jalgpall* on keelekasutusse kinnistunud. Michael A. Messneri, Margaret Carlisle Duncani ja Kerry Jenseni 1993. aastal avaldatud uurimus, mis tehti korvpalli- ja tennisematšide verbaalsetest kommentaaridest teleuudistes, paljastas, et naiste korvpallimatše vaadates „tuletati vaatajale pidevalt meelde, et nad vaatavad *naiste* korvpalli, et tegu on *naiste* finaaltourniiriga, et treener Pat Summit on *naiste* korvpalli legend“ jne. Meeste mängu markeeriti juhul, kui kommentaatorid arutlesid järgmise päeva meesosalejatega võistluse üle, kuid mängu ajal sarnaseid markeerimismustreid ei ilmnenud – meeste võistlesid nimetati lihtsalt „üleriigiliste meistrivõistluste“ või „finaaltourniiri“ tiitliga. Mehed olid esindatud normina, universaalsena, ja naised millegi muuna, meestest tuletatuna. (Messner jt 1993: 125–126)

4. VALIM JA MEETOD

Magistritöö valimi moodustavad uudisteportaalide Delfi² ja ERR³ veebilehel asunud spordiuudised, mis on ilmunud ajavahemikus jaanuar – märts 2020. Seesuguse ajavahemiku valik oli mõjutatud 2020. aasta kevadel alanud koroonaviiruse levikust – kuna spordivõistluseid selle järel eriti ei toimunud ja soov oli, et materjalis kajastatud info oleks võimalikult päevakajaline, siis otsustasin koostada valimi uudistest, mis ilmusid meedias vahetult enne pandeemiat. Kaks väljaannet valisin seetõttu, et eri uudisteportaalide soospetsiifilisi sõnu ja nende esinemissagedusi saaks võrrelda, ning Delfi ja ERR osutused valituks peamiselt tänu ligipääsetavusele. Arvan, et just ligipääsetavuse tõttu on nendel väljaannetel iseäranis tähtis osa avaliku arvamuse kujundamisel.

Kokku on valimis 5032 artiklit (Delfis 2709 ja ERR-is 2323), mis on veebist alla laetud (ingl *web scraping*) ja millest olen koostanud kaks korpust nii Delfi kui ka ERR-i uudiste jaoks. Korpuste koostamiseks ja nende analüüsimiseks kasutasin keskkonda SketchEngine, mis annab ligipääsu olemasolevatele keelekorpustele, kuid pakub platvormi ka enda korpuse loomiseks. Peale spordiuudiste analüüsi vaatlen töös ka soospetsiifilisi sõnu eesti keele koondkorpuses (Estonian Reference Corpus 1990–2008), mis esindab veidi vanemat keelekasutust. Koondkorpuse sõnavara analüüs on pisut pealiskaudsem, sest selle põhiline eesmärk oli Delfi ja ERR-i tulemustele taust anda ja selgitada välja, millised soolise markeerimise võtted levisid ka pisut vanemas ajakirjanduskeeles. Niisiis ei ole sealseid soosõnu vaadeldud niivõrd detailset, vaid pigem üldises võtmes.

Magistritöö paigutub korpuslingvistikal põhineva diskursuseanalüüsi (Corpus Assisted Discourse Studies e CADS) alla. CADS on diskursuseanalüüsi meetod, mis hõlmab digitaalsete keelekorpuste kasutamist ja võimaldab keelt kui diskursust uurida korpusest pärit andmete kaudu. Nimetatud meetodiga analüüsitakse diskursuseid kvantitatiivse lähenemisega, keskendudes enamasti just mingis diskursuses esinevate leksikaalsete või

² Aadressil <https://sport.delfi.ee/>

³ Aadressil <https://sport.err.ee/>

grammatiliste elementide statistilisele analüüsile. Kui diskursuseanalüüs on peamiselt kvalitatiivne, siis korpuste kaudu kvantitatiivse meetodi kasutamine võimaldab leida andmeid, milleni tavalise diskursuseuurimisega jõuda ei pruugi, see tähendab, et just statistikas võib leiduda tähendusi, mida uurija kvalitatiivset sisuanalüüsi tehes n-ö palja silmaga ei märka. Samuti võimaldab korpuslingvistikal põhineva diskursuseanalüüsi meetod leida võrdlusmaterjali: kui ühes diskursuses ilmneb mingi keelenähtus, siis CADS-il põhinevas uurimuses vaadatakse, kuidas seesama nähtus käitub ka mingis muus diskursuses või kontekstis. (Partington jt 2013: 10–12)

Korpuslingvistikal põhinevat diskursuseanalüüsi kombineerin töös kriitilise diskursuseanalüüsiga. Analüüsin andmeid kvantitatiivse lähenemisega, vaadeldes täpsemalt sõnade esinemissagedusi ja teatud semantilist kategooriat väljendavate sõnade arvu. Korpuslingvistikas kasutatakse nende nähtuste jaoks termineid *type frequency*, mis näitab mingit leksikaalset, morfoloogilist, fonoloogilist vms üksust sisaldavate sõnade arvu, ja *token frequency*, mis näitab iga üksiku sõna esinemiskordi (Stewanowitsch 2020: 312–313, 314). Keskendun sealjuures ka diskursusele ja sellele, milliseid tähendusi sagedamad soospetsiifilised sõnad endas kannavad, milline on nende taga olev ideoloogia ning missuguses kontekstis need esinevad. Seega on magistritöös kasutatud samal ajal nii kvalitatiivset kui ka kvantitatiivset lähenemist – peamine meetod on korpuslingvistiline diskursuseanalüüs, kuid tulemuste mõtestamiseks ja andmete tõlgendamiseks rakendan Faircloughi (2001) ideestikku diskursuseanalüüsist. Fairclough käsitles diskursuseanalüüsi kolmeastmelisena ja seda käsitlust olen oma töös mugandanud, kasutades kirjeldustasandil CADS-ile toetuvat kvantitatiivset lähenemist, tõlgendamine ning seletamine on vahekokkuvõtete ja kokkuvõtte diskussioonis. Väiksema tekstidekogumi üksikasjalik uurimine kvalitatiivse meetodiga aitab tuvastada sügavamaid sotsiaalseid ja keelelisi mustreid ning paigutada need koos tõlgendusega laiemasse ideoloogilisse konteksti, ent sellisel viisil leitud andmete tõlgendamisel on oht jääda liialt subjektiivseks, analüütiku vaatevinklile põhinevaks ja leitud andmed ei pruugi olla üldistatavad. Nende kahe meetodi põimimine ja tõlgenduste sidumine aitab andmete usaldusväärsust ja kehtivust suurendada. (Baker, Levon 2015: 233)

Kvantitatiivne lähenemine loob aluse suuremale üldistusvõimele, ent kvalitatiivne jällegi juhib tähelepanu väärtuste ja ideoloogiate kohalolule tekstis.

Analüüsi tegemisel kasutasin SketchEngine'i funktsioone Wordlist ja WordSketch. Wordlist genereerib mitmesuguseid sagedussõnastikke eri sõnaliikidest, sõnedest, lemmadest jne, aga ka tekstis olevatest sõnadest, mis algavad või lõppevad otsitava sõna/lemma/tunnusega või sisaldavad seda. Selle funktsiooniga otsisin soospetsiifilisi üksiksõnu ning sooliitega lõppevaid ja algavaid sõnu – üksiksõnade puhul otsisin sõnu korpusetekstidest lemmadena, liitsõnade ja tuletiste puhul otsisin soospetsiifilise lemmaga lõppevaid või algavaid ning *-nna* ja *-tar* lemmaga lõppevaid sõnu. Tulemused laadisin koos esinemissagedustega Microsoft Exceli failina alla ning asusin andmeid lähemalt vaatlama, luues eraldi tabeli kategooriatest, mida leitud sõnad puudutasid, ja liigitades iga ilmnenud sõna kategooriasse. Kui oli teada, millised olid sõnadega väljendatud kategooriad ja mitu eri sõna igasse kategooriasse kuulus, vaatlesin eraldi ka iga sõna esinemissagedust ja konkordantsi. Konkordants on päritud stringi ehk märgijärjendit sisaldava korpuseosa hulk, mis võimaldab valitud sõnu otsida koos seda ümbritseva kontekstiga tekstis (Muischnek, Lindström 2020: 323). Otsitav sõna esineb konkordantsis märgendiga KWIC (*key word in context*), mis ilmneb otsingus seda ümbritsevasse konteksti paigutatuna. Koondkorpuse soosõnade puhul ma ei vaadelnud kõikide sõnade kasutuskonteksti, vaid eelkõige selliste, mille tähendus ei olnud esimesel vaatlusel nii läbipaistev.

Funktsiooniga Wordsketch saab otsida sõnaga koos käivad kollokaate ja muid selle ümbruses sagedasti esinevaid sõnu. Kollokatsioon on kahest või enamast sõnast koosnev ühend või sõnapaar, milles käibel olevad sõnad esinevad keelekasutuses sagedamini koos kui eraldi (Kaalep, Muischnek 2002: 172–173). Selleks et mõõta, kui tugev on seos sagedasti koos esinevate sõnade vahel, on kollokatsioonide identifitseerimiseks kasutusel mitmesugused statistikud. Kollokatsioonide tuvastatakse nn kollokatsiooniaknas, mis tähendab, et sagedasti koos esinevad sõnad ei pruugi alati paikneda tekstis kõrvuti, vaid nende vahele võib jääda teatud arv sõnu. Kollokatsiooniaken on kindla ulatusega lõik ühe lause piires, mis näitab, kui mitu sõna kõige rohkem kahe kollokeeruva sõna vahele jääb. Enamasti on see neli sõna, mispuhul

võib kollokatsiooni moodustavate sõnade vahele jääda kuni kolm sõna. (Muischnek, Lindström 2020: 329) Kollokatsioonide leidmise aken on minu töös kolm; kõige rohkem esines kollokatsioone aknaga üks, mis tähendab, et suurem osa leitud kollokaate esinesid kohe otsisõna kõrval. Kollokatsioonid on kvantitatiivse korpuslingvistika üks oluline uurimisväljund ja Anatol Stefanowitsch oma korpuslingvistika õpikus kirjutab, et „Kvantitatiivse kollokatsioonianalüüsi eesmärk on tuvastada ühe sõna jaoks selle kasutuskonteksti iseloomustavad teised sõnad“. (Stefanowitsch 2020: 218)

Kollokatsioonide otsingu tulemused jaotab SketchEngine grammatiliste suhete järgi kategooriatesse; kollokaatidena on käsitletud sõnu, mis käituvad lauses objektina, subjektina, täiendina, kõrvallauseid, mis esinevad otsitava sõna järel jne. Delfi ja ERR-i spordiuudistes ilmnunud kollokaatidest vaatlesin sõnaga *mees* esinenud omadussõnalisi täiendeid (*adjective modifiers*), sest neid oli kõige rohkem, ja kuna sõna naine kollokaate oli vähe, esitasin nendest kõige sagedamad, valimata üht kindlat grammatilist seost esindavat kollokaaditüüpi. Kuna paljud leitud kollokatsioonidest esinesid korpustes vaid üksikutel kordadel, on need definitsiooni järgi pigem naabersõnad, ent konteksti põhjal võis järeldada, et nende kõrvuti esinemine pole juhuslik, niisiis käsitlen neid siin töös kollokatsioonidena.

Oma magistritöös käsitlen sugudena mehi ja naisi, sest nimetatud sugude kohta esineb keeles markeeritud sõnavara.

Analüüsi on kaasatud ka spordiuudiste pealkirjad. Kõik töös olevad tekstinäited on esitatud toimetamata kujul.

5. SOOLISELT MARKEERITUD SÕNAD EESTI KEELE KOONDKORPUSES

Selle peatüki materjal on kogutud eesti keele koondkorpusest (Estonian Reference Corpus), mis koosneb ajavahemikus 1990–2008 ilmunud ilukirjandus-, ajakirjandus- ja teadustekstidest. Korpus sisaldab 259 miljonit sõnet, 203 miljonit sõna ja 17 miljonit lauset. Peatükis keskendun soomarkeeringuga lõppevate ja algavate liitsõnade vaatlusele, alapeatükis 5.1.3 vaatlen eraldi ka spordikategooriat puudutavaid sooliitega lõppevaid sõnu. Ma ei vaatle eraldi soomarkeeringuga algavaid spordisõnu, sest nimetatud kategooriast ilmnes üksnes spordiala märkivate sõnade alamrühm. Analüüsi tegemiseks kasutasin koondkorpuse ajakirjandustekstidest koosnevat allkorpust, milles on väljaanded Postimees, Eesti Päevaleht, SL Õhtuleht, Valgamaalane, Kroonika, Horisont jne. Näitelauseid vaadates selgus, et kõige rohkem kasutasid sooliselt markeeritud sõnavara väljaanded Eesti Päevaleht, SL Õhtuleht ja Postimees.

5.1. Soomarkeeringuga lõppevad sõnad

5.1.1. Mees-lõpulised liitsõnad

Koondkorpuse meediatekstides oli kokku 812 inimest tähistavat *mees*-lõpulist liitsõna. Valikust jätsin välja sõnad, mis tähistasid nimesid (nt *Kelomees*, *Nõmmemees*, *Sannamees*), mütoloogilisi olendeid või tegelaskujusid (*jõulumees*, *näärimees*, *nukitsamees* jne), pealkirju (*liblikmees*, *x-mees*, *mesimees* jne), paarissõnu (*naised-mehed*, *naisi-mehi* jne) ja nähtusi (*vikatimees*, *manalamees*), samuti jäi välja ajalehte Postimees tähistanud sõna. Liitsõnadest tõusid esile järgmised semantilised kategooriad: 1) positsioon, 2) amet, tegevusala või hobi, 3) sport, 4) iseloom ja käitumine, 5) vanus, 6) elukoht, 7) perekonnaseis ja suhted, 8) välimus ning 9) rahvus, rass ja religioon. Kategooriad moodustasin selle järgi, mida märkis liitsõna täiendosa, ja sõnad, millel oli mitu kirjakuju (nt *showmees*, *šõumees*, *sõumees*, *show-mees* ja *shõumees*), lugesin liigitamisel üheks. Tabel 1 näitab, mitu eri sõna rühmitasin igasse kategooriasse (*type frequency*), kogusageduse tulbas on kirjas kategooriasse kuuluvate sõnade esinemissageduste (*token frequency*) summa.

Tabel 1. Koondkorpuse mees-lõpuliste liitsõnade kategooriad ja kasutussagedused

Kategooria	Eri sõnade arv	Kogu-sagedus	Kategooria	Eri sõnade arv	Kogu-sagedus
Positsioon	53	104 356	Elukoht	15	3127
Amet, tegevusala või hobi	483	101 082	Perekonnaseis ja suhted	20	6193
Sport	109	20 008	Välimus	18	1196
Iseloom ja käitumine	97	5757	Rahvus, rass ja religioon	11	83
Vanus	6	31 752			

Mees-lõpuliste liitsõnade seas oli kõige rohkem eri sõnu ameti ja tegevusala ning spordivaldkonna märkimiseks, kõige sagedamini kasutati aga positsiooni ja seejärel ametit väljendavaid sõnu. Võib märgata, et küllaltki sagedalt on koondkorpuses kasutatud ka vaid kuue sõnaga meessoost isiku vanuse väljendamist ja spordikategooriat puudutavaid liitsõnu. Ülejäänud rühmades oli sõnu pisut vähem ja sõnade kogusagedus väiksem. Mõned sõnad võisid potentsiaalselt kuuluda mitmesse kategooriasse, kuid rühmitamisel valisin siiski ühe primaarse. Järgnevalt vaatlen kategooriaid lähemalt, spordisõnade analüüs asub eraldi alapeatükis 5.1.3.

Positsiooni väljendavad sõnad märkisid kas kõrget staatust üldisemalt (*esimees, aseesimees, juhtmees, tippmees* jne), isiku juhtivat ametikohta konkreetses ettevõttes (*ühistuesimees, sovhoosiesimees, kohtuesimees* jne), mingi koha või asutuse omanikku (*korteriperemees, taluperemees, majaperemees* jne) ja edukust (*rahamees, miljonimees, menumees, kultusmees* jne). Madalat ühiskondlikku positsiooni märkisid *maatamees* ja *hallipassimees*, kõrget *mõisamees* ja *aadlimees*. Näited 1 ja 2 illustreerivad positsiooni märkivaid sõnu.

- (1) Ülemaailmse reklaami- ja tarbimishulluse vastaste organisatsiooni Adbusters *ninamees* on väliseestlane Kalle Lasn. (EPL 24.11.2000)
- (2) Teo pani toime purupurjus 39-aastane *korteriperemees* Vladimir. (Postimees 09.07.1999)

Isiku ametit, tegevusala või hobi väljendavate sõnade hulgas leidis koondkorpuses põhiliselt kindlaks kujunenud ametinimetusi, mis on traditsioonilistel põhjustel saanud

külge meessooliite. Selliste sõnadega märgiti nt äritegevust (*äriimees*), kaubandus-tegevust (*kaupmees*), muusikuametit (*pillimees*), sõjalist või sõjaväelist tööd (*rindamees*), julgeolekutööd (*miilitsamees*), metsa- ja keskkonnaalast tööd (*jahimees*, *kalamees*), ohutus- või turvatööd (*turvamees*), remondi- või oskustööd (*torumees*), IT- või tehnikatööd (*arvutimees*) jne. Ehkki paljusid seesuguseid ameteid peavad tänapäeval ka naised, on välja kujunenud ametinimetused endiselt kasutusel meessooliitega, mis näitab, et siinkohal ei ole keelekasutus muutunud sooneutraalsemaks. Seesugustele sõnadele lisaks leidis koondkorpuse ametinimetuste hulgas ka sõnu, mis on pisut markantsemad ega esinda traditsioonilisi ametinimetusi, vaid ajakirjanike moodustatud n-ö uusi meessooliitega sõnu. Sellised sõnad olid seotud mitme valdkonnaga, nt teadusega (*tähemees*), poliitikaga (*vali-mind-mees*), toitlustusega (*hamburgerimees*, *pitsamees*), meelelahutusvaldkonnaga (*hausimees*), transporditööga (*transamees*) jne. Siinsest rühmast koorus hulgaliselt välja ka kuritegevusele viitavaid sõnu, nt *varrukamees*, *pikanäpumees*, *kaikamees*, *näpumees*, *narkomees*, *nuiamees*, *pommimees*. Ametit ja tegevusala väljendavate meessoosõnade puhul võib täheldada tähenduslikku üldistamist, mispuhul kasutatakse neid sõnu mingil alal tegutsejale osutamiseks ja niisiis pole vahet, kas räägitakse mehest või naisest (Olt 2004: 102). Koondkorpuses leidis samuti selle kohta näiteid (näide 3) ja näiteid mees- ja naissoosõna kasutamisest paralleelselt ühes lauses nii, et naissugu on meessoosõnast tuletatud ja teisejärguline (näide 4).

- (3) Suvel üksteise järel viletsat seeneaastat ennustanud mükoloog peaks üllatama Tartu avaturu *kaupmehe* Katrin Reiko jutt, kuidas ta ühes abikaasaga kolme ja poole tunniga ligi seitsekümmend kilo kasepuravikke korjas. (EPL 06.09.2006)
- (4) Täna ja homme tutvustavadki oma teoseid kompositsioonitüdengid, kelle muusikat esitavad peamiselt nende õpikaaslastest *pillimehed ja -naised*. (EPL 04.10.2006)

Iseloomu ja käitumist üldisemalt märkivad sõnad olid nt *härrasmees*, *ausmees*, *ürgmees*, *vagamees*, *ükskõik-mees* jne. Leidus ka alkoholi-, suitsu- või peolembuse (*kärakamees*, *suitsumees*, *viskimees*, *klubimees* jne), naistelembuse (*naistemees*, *seelikumees*, *kepimees*), seksuaalsuse (*geimees*, *heteromees*, *homomees* jne), naljategemise (*pullimees*, *hambamees*, *krutskimees* jne), arukuse (*viimees*, *kolmemees*,

tarkmees, jne) ja agressiivsuse markeerimist (*machomees*, *rusikamees*, *vihamees*, *mässumees* jne). Mõni iseloomusõna andis edasi stereotüüpi, nt *BMW-meis* ja *mersumeis* väljendasid teatud käitumismustriga meessoost isikut ning muusikažanriga seotud *rockimeis*, *hevimeis*, *metallmeis* jne subkultuuri, millesse nimetatud žanri kuulajad liigituvad. Näited 5 ja 6 märgivad meessoost isiku iseloomuomadusi.

- (5) Näiteks meie baarmen on *supermeis*, aga pane ta kokteili tegemise ajal kliendiga vestlema – lootusetu ettevõtmine! (EPL 26.06.1999)
- (6) Ehkki talle võib vastu vaielda, väites, et Nõmmel on peale rikkurite palju vanureid, kes vinduvad kuivpeldikutega mädanevates puumajades, ja et Lasnamäel pesitseb hulk ebamäärase sissetulekuga jõukaid *BMW-mehi*, aga ka mõnedki Ekspressi ajakirjanikud, on väide omas emotsionaalsuses kõnekas. (Eesti Ekspress 2001)

Vanust märkivaid sõnu oli korpuses 6 – need olid *noormeis*, *vanameis*, *väikemeis*, *täismeis* (näide 7), *nooremeis* ja *lapsmeis*.

- (7) Nad nakatavad pissipotil istuvaid jõnglasi ja habemes *täismehi*, plikasid ja pereemasid, sest tühja sest kõlast, põhiline on lust ja hoogne minek. (Postimeis Extra 18.05.1996)

Elukohta väljendati nt sõnadega *külameis*, *maameis*, *linnaameis*, *tartumeis*, *omakandimeis*, *mandrimeis*, *vallameis*, *kodukandimeis*, *pealinnameis*, *rannameis*. Perekonnanaisuse ja sugulussuhete puhul kirjeldas liitsõna täiendosa meessoost isikut suhete kaudu teiste inimestega. Märgiti abielulisust (*peigmeis*, *abielumeis*, *pulmameis*, *naisemeis*, jne), sellele vastandumist (*poissmeis*, *vabaabielumeis*), sugulussuhteid (*tädimeis*, *kälimeis*, *õemeis*, *väimeis* jne) või muul moel kellegi tuttavaks või kaaslaseks olemist (*naabrimeis*, *kambameis*, *käemeis*, *paarimeis*, *omameis*). Välimust kirjeldavad sõnad markeerisid pikkust, kaalu ja füüsilist võimekust – need olid *rammumeis*, *vägimeis*, *allameetrimeis*, *jõumeis*, *musklimeis* ja *kahemeetrimeis*. *Sonimeis*, *rastameis*, *nahkmeis*, *moemeis*, *ketimeis* viitasid riietusesemele või soengule. Esteetiliselt väljanägemist kirjeldasid *kaunismeis*, *ilusmeis*, *unelmameis* ja *unelmatemeis*, ebaesteetiliselt *metsmeis* ning robotlikku liikumist *robotmeis*.

Rahvuse kohta käivad sõnad olid *jänkimeis*, *latiinomeis*, *mustlasnoormeis* ja *mustlasmeis*, rassi kohta *moorameis*, *mooramaameis* ja *neeprimeis* ning religiooni

kohta *buddhamees*, *voodoomes*, *moslemimees* ja *soolamees*, millest viimane tähistas Tiibeti soolajärves ujumas käivaid munkasid.

5.1.2. *Naine-lõpulised liitsõnad*

Erisuguseid *naine-lõpulisi* liitsõnu oli eesti keele koondkorpuse meediatekstides 118. Liigitusest jätsin välja paarissõnad (*neiud-naised*, *peremees-perenaine*, *mehi-naisi* jne), tegelased või olendid (*rebasenaine*, *kassnaine*, *ämbliknaine* jne) ja eluta objektid (*pronksnaine*, *kumminaine*, *tehisnaine*). Esile tõusid järgmised kategooriad: 1) positsioon, 2) amet, tegevusala või hobi, 3) sport, 4) iseloom ja käitumine, 5) perekonnaseis ja suhted, 6) välimus, 7) rahvus, rass ja religioon, 8) elukoht ning 9) vanus.

Tabel 2. Koondkorpuse *naine-lõpuliste liitsõnade* kategooriad ja kasutussagedused

Kategooria	Eri sõnade arv	Kogu-sagedus	Kategooria	Eri sõnade arv	Kogu-sagedus
Positsioon	12	8863	Välimus	7	90
Amet, tegevusala või hobi	41	2635	Rahvus, rass ja religioon	6	260
Sport	20	431	Elukoht	3	471
Iseloom ja käitumine	15	279	Vanus	2	20
Perekonnaseis ja suhted	12	1787			

Kõige rohkem eri *naine-lõpulisi* liitsõnu oli ameti kategoorias. Ka spordi ja iseloomu kategooriad võiks eri sõnade arvu poolest esile tõsta, ülejäänutes oli sõnu vähe. Kasutussagedused aga näitavad, et kõige sagedamini kasutatakse *naine-lõpulisi* liitsõnu positsiooni märkimiseks, seejärel ameti ja perekonnaseisu/suhete märkimiseks. Samuti võib kasutussageduste põhjal näha, et ehkki mitmesuguseid spordile osutavaid naissoosõnu on palju, ei kasutata neid meediatekstides eriti sagedasti: spordikategoorias on küll 20 erisugust sõna, kuid nende kogusagedus on väiksem kui nt 3 sõnal elukohakategoorias.

Kõrgele positsioonile viitasid *esinaine*, *aseesinaine* ja *tippnaine*. Suurem osa kõrget positsiooni väljendavatest sõnadest olid *perenaine-lõpulised*, millega osutati mingi

asutuse naisjuhatajale (näide 8) või naisomanikule – nt *perenaine*, *majaperenaine*, *korteriperenaine*, *vanaperenaine*, *taluperenaine* jne. *Perenaine* viitas üldjoontes staatusele, kuid paaril korral oli sõna ka koduhoidja tähenduses (näide 9).

- (8) Teiste majapidamiste hulgas ka Pressi külas asuva tšintšiljakasvatuse *perenaise* Linda Raitari oma. (EPL 25.11.2003)
- (9) Nagu igal tõelisel *perenaisel*, on ka temal välja kujunenud nn tunne, mille järgi ta toidule midagi lisab. (EPL 12.08.2000)

Naissoo puhul väljendasid ametisõnad töötegemist üldisemalt (*karjäärinaine*, *töönaine*, *ametinaine*), äritegevust (*ärinaine*, *metalliärinaine*), talu- või majapidamistöid (*talunaine*, *kojanaine*, *pesunaine* jne), jahindus- või kalandusvaldkonda (*jahinaine*, *kalanaine*, *kalurinaine*), mootorrattahobi või sõidukijuhtimist (*mootorrattanaine*, *taksonaine*), meditsiini valdkonna-alast ametit (*õde-perenaine*, *nurganaine*) ja laulmist (*laulunaine*, *leelonaine*). Esines palju mitmesuguseid valdkondi puudutavaid üksikuid ametinimetusi, nt *lõbunaine*, *panganaine*, *turunaine*, *turvanaine*, *pühanaine*, *müüginaine* jne. Näited 10 ja 11 käivad ametit ja tegevusala tähistavate naissoosõnade kohta.

- (10) Nii rääkis üks *turunaine* teisele oma kioskis, kirevate joogipudelite, mandariinikuhilate ja banaanivirnade tagant. (Postimees 09.02.1999)
- (11) “Siis, kui ma tegelikult varahommikusi jooksuotsi tegin ning *piimanaiste* ja pagaritega tutvust sobitasin, polnud filmimehi kuskil.” (SL Õhtuleht 31.08.2000)

Iseloomu ja käitumist väljendasid *ürgnaine*, *vampnaine*, *nutunaine*, *džunglinaine*, *imenaine*, *pauernaine*, *talvenaine*, *esindusnaine*, *motonaine*, *ideaalnaine*, *lemmiknaine*. Seksuaalsust väljendas *heteronaine*; *meesnaine* ja *poolnaine* osutasid transsoolisele naisele. Ka naissoo puhul esines sõna *supernaine* (näide 12).

- (12) Normina paisati õhku lausa *supernaise* imago – kaasaegne eesti naine suudab end võrdväärset teostada nii peres kui ka tööl, pere pole takistuseks karjääritegemisel ja naised saavad kõigega hakkama, sobivad ärisse, poliitikasse ja kuhu tahes (Eesti Ekspress 2000)

Vanust väljendas kaks (*vananaine* ja *tüdruk-naine*) ning elukohta kolm sõna (*maanaine*, *külanaine* ja *linnanaine*). Perekonnaseisu ja suhete väljendamiseks kirjeldati naisi suguluse (*vennanaine*, *pojanaine*, *onunaine*), abielu või abikaasata jäämise (*abielunaine*, *eksnaine*, *lesknaine*, *vabaabielunaine*, *mehenaine*) ja muude suhete kaudu (*naabrinaine*). Naissoole viitavate sõnade hulgast leidis koondkorpuses ka armukese nimetusi (*pühapäevanaine*, *liignaine* ja *vahetusnaine*).

Välimuse kohta käivad sõnad olid *lapsnaine* (näide 13), *moenaine*, *hiigelnaine*, *tavanaine*, *hiidnaine*, *hiigelnaine*, *unelmanaine* ja *unelmatenaine*.

- (13) Kümnnendite müüdid, mida kinnistab ka moefoto, on ühiskondlikus teadvuses jõudsalt kanda kinnitanud – hoogsad kuuekümnendad ja *lapsnaine* Twiggy, pungimaigulised seitsmekümnendad, tarbijalikud kaheksakümnendad ja millenniumilõpu ootuses ja hirmus higistavad üheksakümnendad. (Postimees 08.11.1999)

Rahvust, rassi ja religiooni märgivad *neegrinaine*, *mosleminaine*, *mustlasnaine*, *musliminaine*, *haareminaine* ja *islaminaine*.

5.1.3. Mees-ja naine-lõpulised spordisõnad koondkorpuses

Selles alapeatükis vaatlen eraldi *mees-* ja *naine-lõpuli* spordikategooriat puudutavaid sõnu, mis koondkorpuse ajakirjandustekstidest ilmneseid. Andmed spordisõnade alamkategooriate ja kasutussageduste kohta olen esitanud tabelis 3.

Tabel 3. Koondkorpuse *mees-ja naine-lõpuli* spordisõnade kategooriad ja kasutussagedused

Kategooria	Naissoosõnad		Meessoosõnad	
	Eri sõnu kokku	Kogusagedus	Eri sõnu kokku	Kogusagedus
Spordiala	8	134	58	6205
Positsioon	1	19	11	2734
Sportmängusisene positsioon	1	67	10	4905
Saavutused	10	211	26	4529
Muu tegevusala	-	-	3	1462
Tulevikupotentsiaal	-	-	1	173
Kokku	20	431	109	20 008

Koondkorpuse spordisõnad väljendasid järgmisi kategooriad: 1) spordiala, 2) positsioon, 3) sportmängusisene positsioon, 4) saavutused, 5) muu tegevusala ja 6) tulevikupotentsiaal. Naissoosõnu muu tegevusala ja tulevikupotentsiaali kategoorias ei olnud. Ilmnes, et meessoosõnu oli nii eri sõnade arvu kui ka kasutussageduste poolest palju rohkem: *mees*-lõpuliselt spordisõnu kasutati koondkorpuse meediatekstides 46 korda enam. Naissoosõnadega märgiti kõige rohkem saavutusi ja spordiala, meessoosõnadega samuti spordiala ja saavutusi, ent nende puhul oli kasutussageduselt suur ka sportmängusisese positsiooni kategooria.

Sõnad, mille täiendosa osutas spordialale, olid nt *rallimees*, *suusamees*, *krossimees*, *uisumees*, *jooksumees*, *vasaramees*. Naissoosõnadest olid esindatud nt *korvpallinaine*, *jalgpallinaine*, *spordinaine*, *suusanaine*. Kõige sagedam meessoosõna oli *mängumees* (näide 14) ja naissoosõna *epeenaine* (näide 15).

(14) Eriti osava ja nutika *mängumehena* valiti Lipso 1966. a N Liidu parimaks keskmängijaks. (EPL 18.04.200)

(15) Meie *epeenaisi* on 32 hulgas kolm, nemad vehklesid Eestile välja üksteist kohta. (Postimees 12.11.1996)

Positsiooni märkivad sõnad viitasid isiku heale staatusele, mis on saavutatud edu ja heade tulemustega (*tippmees*, *maailmaklassimees*), mingisuguse tuumkoosseisu liikmelisusele (*põhikoosseisumees*, *põhiviisikumees*, *põhikuuikumees*) või madalale positsioonile (*nullimees*, *dopingumees*). *Väljakuperemees* ja ainuke naissoosõna *väljakuperenaine* osutasid oma koduväljakul mängivale võistkonnale. Positsioonikategooriat illustreerib näide 16.

(16) Mitu *põhikoosseisumeest* jäeti koju, taheti uusi mängijaid proovida. (EPL 07.05.1996)

Sportmängusisese positsiooni kategoorias on sõnad, mis osutasid konkreetsele positsioonile või rollile sportmängu või ürituse sees. Need olid nt *keskväljamees*, *asendusmees*, *pingimees*, *tagamees*, *varumees*. Kõige sagedam meessoosõna oli *tagamees*, naissoosõna aga *ankrunaine* (näide 17).

- (17) Norra *ankrunaine* Liv Grete Skjelbreid läks rajale 1.17 sakslannast hiljem. (EPL 20.02.1998)

Saavutusesõnad väljendasid edukat ja võidukat sportlast, nt *mees-lõpulistest maailmarekordimees* (näide 18), *edurivimees*, *imemee*, *võidumees*, *kullamees*, *olümpiamedalimees*; *naine-lõpulistest* nt *rekordinaine*, *võidunaine* (näide 19), *pronksinaine*, *kullanaine*, *hõbedanaine*.

- (18) Kõrval andis Rootsi televisioonile intervjuud *maailmarekordimees* Aleksandr Popov. (Eesti Ekspress 2001)

- (19) Näiteks norralannast *võidunaine* Marit Mikkelsplatt kurtis pressikonverentsil, et 15-sekundilised stardivahed on maailma tippudele lausa nuhtluseks. (Postimees 20.01.1997)

Muud tegevusala ja tulevikupotentsiaali väljendasid koondkorpuses ainult *mees-lõpulistest* spordisõnad. Muu tegevusala kategooriat esindavad sõnad, mis tähistavad isikut, kes ei ole ise sportlane, vaid mingil muul moel spordivaldkonnaga seotud. Need sõnad olid *hooldamees*, *määrdamees* ja *vilemees* (näide 20). Tulevikupotentsiaali väljendas *tulevikumees* (näide 21).

- (20) 90. määras Hiina *vilemees* Lu Jun Lõuna-Korea väravasse penalti, mille Ronaldinho realiseeris. (EPL 21.11.2002)

- (21) Lätlaste 22-aastase ja 206 cm pikkuse *tulevikumehe* Martins Skirmantsi arvele jäi 19 punkti. (Postimees 12.02.1998)

5.1.4. Vahekokkuvõte, võrdlus ja analüüs

Eesti keele koondkorpuse ajakirjandustekstides oli kokku 812 eri meessooliitega ja 118 naissooliitega lõppevat sõna, seega ainuüksi erinevaid *mees-lõpulist* liitsõnu oli palju rohkem. Kõige rohkem eri sõnu nii *mees-* kui ka *naine-lõpulist* liitsõnade kategooriate hulgas oli ameti, tegevusala või hobi väljendamiseks. Vaatlesin ka naissooliitega sõnade kasutussagedust võrreldes meessooliitega sõnadega. Selleks liitsin kokku konkreetse kategooria *mees-* ja *naine-lõpulist* liitsõnade kogusagedused, seejärel korrutasin naissoosõnade sagedused sajaga ning jagasin saadud arvust kogusageduste summa. Tulemused ja soosõnade kogusagedused on näha tabelis 4.

Tabel 4. Koondkorpuse soosõnade kogusagedused ja *naine*-lõpuliste liitsõnade esinemisprotsendid

Kategooria	Naissoosõnade kogusagedus	Meessoosõnade kogusagedus	Naissoosõnade protsent %
Positsioon	8863	104 356	8
Amet, tegevusala või hobi	2635	101 082	2,5
Sport	431	20 008	2
Iseloom ja käitumine	279	5757	4
Vanus	20	31 752	0,06
Elukoht	471	3127	13
Perekonnaseis ja suhted	1787	6193	22
Välimus	90	1196	7
Rahvus, rass ja religioon	260	83	71
Kokku	14 836	273 554	5

Naine-lõpulisõnu oli koondkorpuse meediatekstides kasutatud kokku vaid 5%. Kõige suurema osakaaluga olid rahvusele, rassile ja religioonile osutavad *naine*-lõpulised liitsõnad. Teiseks kõige suurema protsendi moodustasid perekonnaseisu ja suhete kategooriasse liigitunud sõnad ja see kinnitab stereotüüpi, et naise seostatakse sagedamini pereelu ja abieluga kui mehi. Ehkki koondkorpuse tekstid on pisut vanemad, võib keelekasutusse kinnistunud soospetsiifilisi sõnu vaadates siiski väita, et ühiskonnas kehtib arusaam traditsioonilistest soorollidest ning seda annab omakorda edasi ajakirjandus. Kõige väiksem protsent naissoosõnu oli vanuse, spordi ja ameti kategooriates. Enamikul ametinimetustel on eesti keeles meessoole osutav põhitähendus: seda näitavad *mees*-lõpuliste ametit väljendavate sõnade rohkus, sage kasutus ja geneerilisus, mille kaudu saab meessõnu kasutada ka naissoost tegija tähistamiseks. Koondkorpuses oli ka n-ö uuemaid, naisliitega ametinimetusi, nagu *jahinaine*, *kalanaine*, *turvanaine*, mis on tuletatud meeskomponendiga sõnadest, kuid neid esines palju vähem ja siinkohal tuleks tähelepanu juhtida sellele, et kui meessoosõnu saab kasutada ka naisele osutamiseks, siis see võte teistpidi ei toimi (st mees ei saa olla *kalanaine*), mis näitab, et sooneutraalsus ja seeläbi ka primaarsus on määratud pigem meessoosõnadele.

Koondkorpuse sooliitega lõppevates ametisõnades väljenduvad traditsioonilised soorollid ja -stereotüübid: mehed tegelevad selle põhjal rohkem sõjalise, IT-alase, julgeoleku-, merendus-, pääste- ja turvavaldkonda puudutava ning teaduspõhise tööga, samal ajal kui naised tegelevad majapidamisega, talutöödega, meditsiinitöö ja prostitutsiooniga. Ametinimetuste puhul on just traditsioonidel tähtis roll: paljude ametitega on traditsiooniliselt tegelenud mehed, niisiis on seesugused sõnad saanud külge meessooliite. Sama kehtib vastupidi ka ametitega, millega on rohkem tegelenud naised ja mida väljendavatel sõnadel on sagedamini küljes naissooliide – koondkorpuses olid need nt *lüpsinaine*, *turunaine*, *laudanaine*. Ametitest on keelekasutusse juurdunud traditsioonipõhine ja soostereotüüpe ilmestav käsitlus ning ajakirjanikud selliste keeleliste valikutega muudavad seda veelgi püsivamaks. Keelekasutajate teadvuses on informatsioon mingile ametisõnale omistatud soostereotüübi kohta ja see aktiveerub mis tahes keelelise üksuse töötlemise ajal, niisiis seostavad inimesed teatud ameteid vaid teatud sooga (vt Kennison 2003: 366). Meeste puhul oli tegevust väljendavate sõnade seas palju ka kuritegevuse märkimist, mis jällegi ilmestab stereotüüpi, et mehi seostatakse kuritegude sooritamise rohkem kui naisi. See, mil moel keel seesuguseid kultuurilisi väärtusi kannab, sõltub keelt ümbritseva ühiskonna arengust ja selles levivatest hoiakutest. On leitud, et saksa keeles ja riikides, kus seda kõneletakse (Austria, Šveits), levivad sooneutraalsemad ametinimetused kui slaavi keeles ja seda kõnelevates riikides (Poola, Tšehhi), sest Lääne-Euroopa ühiskonnad on võrdõiguslikumad (Hodel jt 2017: 395). Ametinimetused, nende kasutamine ja kujunemine peidavad endas arusaamu mingis ühiskonnas kehtivatest soorollidest.

Mõlema soo positsioonisõnad väljendasid juhtivat ametikohta või mõne ettevõtte omanik olemist. Spordisõnadega viidati spordialale, positsioonile ja sportlikele saavutustele. Iseloomusõnu vaadates võib täheldada, et need kajastavad samuti mõningaid stereotüüpe: meessoosõnad kirjeldasid alkoholi-, suitsu-, auto- ja naistelembust (*napsumees*, *seelikumees*, *BMW-meis* jne) ning osutasid naljategemisele ja agressiivsusele (*pullimeis*, *rusikameis*). Naissoosõnade puhul mainiti ürgsust, taltsutamatus ja metsikust (*ürgnaine*, *vampnaine*, *džunglinaine*) ja hüsteerilisust

(*nutunaine*), mille võiks kokku võtta stereotüübiga, et naisi kujutatakse neid valitsevate tunnete ja kire, mitte aga ratsionaalse mõtlemise kaudu. *Pauernaine*, *imenaine* ja *supernaine* viitavad kõigega hakkama saavale isikule. Sõna *supernaine* konkordantsi vaadates panin tähele, et supernaiseks olemist seostati mitmel korral naise võimega käia nii tööl kui ka kasvatada lapsi, olles samal ajal ka atraktiivse väljanägemisega, kuid *supermeest* laste kasvatamise ega esteetilise välimusega ei seotud. Küll aga tuli esile eraldi mehe välimusele osutavate sõnade kategooria: pisut rohkem mainiti soengustiili, pikkust, kaalu ja jõudu. Naise välimuse puhul osutati samuti pikkusele, aga ka lapselikule väljanägemisele ja moekusele. Perekonnaseisu ja suhteid puudutavad sõnad märkisid abielu, sugulust või muid sidemeid teiste inimestega, mõni naissoosõna tähendas ka armukest.

Koondkorpusega spordiga seonduvate sooliitena sõnade võrdlemiseks arvasin samuti välja naissoosõnade esinemisprotsendid, mis on näidatud tabelis 5 (seda, millised olid koondkorpuse soosõnade sageduste summad, näeb ülal olevast tabelist 3).

Tabel 5. Koondkorpuse *naine*-lõpuliste spordiga seotud liitsõnade esinemisprotsendid

Kategooria	Naissoosõnade protsent %	Kategooria	Naissoosõnade protsent %
Spordiala	2	Sportmängusisene positsioon	1
Kõrge positsioon	0,7	Saavutused	4

Naissoost isikule osutavad sõnad moodustavad koondkorpuse spordivaldkonda puudutavast soosõnavarast väga väikese protsendi; tulemuste järgi kasutati kõige rohkem naissoosõnu sportlike saavutuste märkimiseks. 1990–2000. aastate meediatekstide spordirubriigis ei ole naisi markeerivate sõnade kasutus sage, sest traditsiooniliselt on sportlast peetud meheks ja ajakirjanikud on harjunud, et meeste sport ja meessoost sportlaste ülekaal on ühiskonnas normipärasem.

5.2. Soomarkeeringuga algavad sõnad

5.2.1. Mees-algulised liitsõnad

Koondkorpuse soomarkeeringuga algava sõnavara vaatlus sisaldab *mees-* ja *nais-*algulisi liitsõnu. *Mees*-algulistest esines kokku 145 inimest tähistavat liitsõna. Enamus liitsõnadest tähistas ametit või tegevusala, ent esindatud olid ka spordivaldkonda, suhteid ja välimust kirjeldavad ning isikule üldisemalt osutavad sõnad. Need sõnad, mis olemasolevatesse kategooriatesse ei sobinud, liigitasin rühma „Muu“. Täpsemad andmed on tabelis 6.

Tabel 6. Koondkorpuse *mees*-alguliste liitsõnade kategooriad ja kasutussagedused

Kategooria	Eri sõnade arv	Kogu-sagedus	Kategooria	Eri sõnade arv	Kogu-sagedus
Amet, tegevusala või hobi	99	3701	Isik	6	447
Sport	28	1508	Välimus	1	34
Suhted	9	613	Muu	2	19

Mees-algulised liitsõnad väljendasid 1) ametit, tegevusala või hobi, 2) spordivaldkonda, 3) suhteid, 4) isikut üldisemalt, 5) välimust ja 6) muid omadusi. Kõige rohkem oli ameti ja tegevusala väljendamist – selles kategoorias oli enim eri sõnu ja ka sõnade kasutussagedus kõige suurem. Teine kaalukam kategooria oli spordisõnade oma. Kuna viimasest tulid ette vaid spordiala märkivad sõnad, ei ole ma siin vaadelnud spordisõnu eraldi, vaid koos ülejäänud kategooriatega.

Ameti ja tegevusala kategoorias esines selliseid sõnu nagu *meesnäitleja*, *meessaatejuht*, *meespoliitik*, *meesajakirjanik*, *meesminister*, *meesmuusik*, *meestaksojuht*, *meesreisija*, *meesdirektor*. Leidus ka sõnu, mille puhul võiks öelda, et nendega markeeriti traditsiooniliselt naistega seotud ametikohtadel tegutsevaid mehi, nt *meesmodell*, *meesprostituut*, *meesstrippar* (näide 22), *meessekretär*.

- (22) Ligikaudu poole publikust moodustasid naised, kes igatsesid näha *meesstripparit*. (SL Õhtuleht 12.08.1998)

Spordikategooriasse kuuluvad sõnad väljendasid mitmesugustel spordialadel tegutse-
vaid mehi. Need olid nt *meessuusataja*, *meessportlane* (näide 23), *meesjuunior*, *mees-
mängija*, *meesrattur*, *meeskorpallur*, *meesuisutaja* (näide 24), *meesmaletaja*.

(23) Haapsalust pärit epeevehkleja Kaido Kaaberma sai *meessportlaste* arvestuses neljanda ko-
ha. (Lääne Elu 22.12.2001)

(24) Seejärel sõitsid kaks Hollandi *meesuisutajat* uute uiskudega maailmarekordi, mis põhjustas
uisumaailmas hüsteeria. (Postimees 05.02.1998)

Suhteid märkisid *meeskolleeg*, *meespartner*, *meessugulane*, *meessõber*, *meesarmuke*
jne. Isiku kategoorias olid sõnad, millega osutati inimesele üldisemalt – *meeskodanik*,
meesisik, *meesinimene*, *meesisend* jne. Välimust märkis *meesiludus* ning muid omadusi
meesinvalid ja *meeshomoseksuaal*.

5.2.2. Nais-algulised liitsõnad

Eesti keeles lüheneb liitsõnade moodustamisel täiendosa positsioonis oleva sõna *naine*
tüvi (*naine/nais-*) ja seega on naissugu märkivad soomarkeeringuga algavad liitsõnad
*nais-*algulised (*naisjuht*, *naispoliitik* jne). Koondkorpuse meediatekstide *nais-*algulised
liitsõnad märkisid 1) ametit, tegevusala või hobi, 2) spordikategooriat, 3) suhteid,
4) isikut üldisemalt, 5) välimust ja 6) elukohta.

Tabel 7. Koondkorpuse *nais-*alguliste liitsõnade kategooriad ja kasutussagedused

Kategooria	Eri sõnade arv	Kogu- sagedus	Kategooria	Eri sõnade arv	Kogu- sagedus
Amet, tegevusala või hobi	242	9916	Isik	8	335
Sport	56	2838	Välimus	1	7
Suhted	7	577	Elukoht	1	20

Nii kasutussageduselt kui ka eri sõnade arvult osutusid kõige suuremateks ameti,
tegevusala või hobi ja spordisõnade kategooria.

Ametikategooriast avaldus selliseid sõnu nagu *naisnäitleja*, *naispoliitik*, *naisarst*,
naiskunstnik, *naismüüja*, *naisdirigent*, *naispilot*, *naisbussijuht*, *naiskurjategija*, *nais-*

koomik. Ka siinkohal võiks väita, et soospetsiifilise esikomponendi eesmärk on tähistada traditsiooniliselt vastassugupoolega seostatud ametitel tegutsemist ehk markeeritakse naisi, kes teevad nn meeste tööd. Koondkorpuse *nais*-alguliste sõnade põhjal on need ametid näiteks poliitika (*naisminister, naispresident, naislinnapea, naisvälisminister* jne), teadustöö (*naisprofessor, naisharitlane, naisteadlane* jne), korraldustöö (*naispolitseinik, naisvalvur, naisturvatöötaja, naiskomissar* jne), sõjaline ja sõjaväeline töö (*naissõjaväelane, naiskaitseväelane, naissõdur, naiskindral* jne). Samuti avaldus kuritegevusele osutavaid sõnu (*naismõrtsukas, naisterrorist, naiskurjategija, naisvaras* jne). Näited 25 ja 26 illustreerivad ametikategooriat.

- (25) Tõepoolest, miks ei võiks meilgi olla intelligentne, esinduslik, väärrika käitumisega *naispresident*, nagu seda Islandis oli aastaid Vigdis Finnbogadóttir. (Postimees 23.08.1996)
- (26) Suurbritannia armee *naissõdur*, kes poseeris tabloidlehes palja ülakehaga, lasti teenistusest lahti. (EPL 14.03.2001)

Spordikategooria alla kuuluvad sõnad olid *naissportlane* (näide 27), *naistennisist* (näide 28), *naistreener, naisvehkleja* jne. Esindatud on mitmesugused spordialad, nt pallimängud (*naisvõrkpallur, naisjalgpallur, naiskorvpallur* jne), talisport (*naissuusataja, naislaskesuusataja, naismurdmaasuusataja* jne), kergejõustik (*naisjooksja, naiskergejõustiklane, naisvasaraheitja* jne), maadlus- ja tõstesport (*naismaadleja, naistöstja*).

- (27) Kaks aastat tagasi valiti Salumäe Eesti parimaks *naissportlaseks*, ent maratoonari sõnul valmistas see vaid moraalset rahulolu. (EPL 07.11.2000)
- (28) Kurnikova on maailma *naistennisistide* pingereas kümnendal kohal. (SL Õhtuleht 04.07.2000)

Suhteid väljendavad sõnad olid *naistuttav, naiskolleeg, naissugulane, naiskaaslane, naisarmuke* jne. Isikut üldisemalt märkisid nt *naisolevus, naiskodanik, naisinimene, naisisend, naispersoon*. Välimust märkis *naisiludus* ja elukohta *naissaarlane*.

5.2.3. Vahekokkuvõte, võrdlus ja analüüs

Koondkorpuse ajakirjandustekstide *mees*- ja *nais*-algulised liitsõnad väljendasid kõige rohkem ametit, tegevusala või hobi, seejärel spordivaldkonda, suhteid ja isikut üldise-

malt. Pisut vähem kasutati välimust märkivat liitsõna põhiosaga *-iludus* (*meesiludus*, *naisiludus*). Mees-alguliste liitsõnade seast ilmnesisid ka muid omadusi kirjeldavad *mees-homoseksuaal* ja *meesinvalid* ning nais-alguliste seast elukohta märkiv *naissaarlane*. Arvutasin kategooriate kaupa välja ka naissoosõnade esinemisprotsendid, mis on esitatud tabelis 8.

Tabel 8. Koondkorpuse *nais*-alguliste liitsõnade esinemisprotsendid

Kategooria	Naissoosõnade kogusagedus	Meessoosõnade kogusagedus	Naissoosõnade protsent %
Amet, tegevusala või hobi	9916	3701	72
Sport	2838	1508	65
Suhted	577	613	48
Isik	335	447	43
Välimus	7	34	17
Muu	-	19	-
Elukoht	20	-	100
Kokku	13 693	6322	68

Siinkohal domineerivad *nais*-algulised liitsõnad, mis moodustavad koondkorpuse soolise esikomponendiga sõnadest üle poole. Kõige suurema protsendiga oli elukohakategooria, mida märkis sõna *naissaarlane*, sest meessooliitega nimetatud kategooriasse kuuluvaid sõnu ei esinenudki. Kui aga vaadata kategooriaid, mis olid mõlema soo sõnade puhul ühiseid, on näha, et suurim esinemisprotsent oli ametisõnadel, samuti oli rohkem *nais*-algulisi liitsõnu spordikategoorias. Võrreldes meessoosõnadega oli pisut väiksem osakaal suhteid, isikut ja välimust markeerivatel sõnadel, muu kategooria alla kuuluvaid sõnu naissooliitega ei olnud. Naissoosõnade ülekaal nimetatud ametisõnade puhul võib olla põhjendatav sellega, et enamikke ameteid on tavaks seostada pigem meestega – sõnade üldnimetusi (nt *president*, *kaitseväelane*, *professor*, *pastor* jne) tajutakse mehele osutavana, mis tagab nais-esikomponendi lisamise naissoost tegija markeerimiseks (*naispresident*, *naiskaitseväelane*, *naisprofessor* jne). Koondkorpuses oli siiski ka selliseid sõnu, mille üldtähenduse võiks omistada ühest kindlast soost sooritajale, kuid millel oli sellegipoolest küljes ka sugu täpsustav liide, nt *meesvalvur*, *meessõdur*, *naismodell*, *naisprostituut*. Neid nimetusi kasutati mitmes näites nii, et mees- ja naissoosõnad esinesid paralleelselt

(näide 29), või kontekstis, kus oli vaja sugusid mingil põhjusel eristada (näide 30). Siinkohal võib ka oletada, et nagu Kerli Puna (2006: 77) oma töös leidis, ei ole eestlastel seesuguste ametite puhul alateadlik sooline eristus niivõrd tugev.

- (29) Nii *mees- kui ka naisprostituudid* saavad tervisekeskuses kontrollida nelja sugulisel teel levivat haigust - HI-viirust, süüfilist, gonorröad ja trihhomonoosi. (EPL 11.12.2002)
- (30) Nõukogude *meessõdurite* loomalikku käitumist toetasid üldjuhul ka nendega koos teeninud naised. (SL Õhtuleht 09.05.2002)

Spordikategooriat märkisid samuti enamuses naissooliitega algavad sõnad. Sagedaimad *meessportlane* ja *naissportlane* esinesid mitmel juhul paralleelses kasutuses, samuti nimetati nendega aasta või Eesti parimaks mees- ja naissportlaseks tituleeritud isikuid (näide 31). Meessoost sportlasele osutavate nimetustega väljendati mitmesuguseid spordialasid, naiste puhul võis eristada rohkem pallimängudele, talispordile, kergejõustikule ning jõu- ja tõstesportlasele osutamist. Põhiliselt oli aga soolise esikomponendiga sõnu kasutatud meediatekstides selleks, et eristada nais- ja meessoost võistlejaid, sest spordimaailmas on sugudel vahet tegemine asjakohane.

- (31) Spordiamet kutsub linlasi osalema Tallinna 1999. aasta parima nais- ja *meessportlase* valimisel. (EPL 24.11.1999)

Kui võrrelda omavahel soomärkeeringuga algavaid ja lõppevaid sõnu, siis esimese asjana hakkab silma vahe naissooliitega sõnade kasutussagedustes – kui *naine*-lõpulised liitsõnad moodustasid koondkorpuse meediatekstidest vaid 5%, siis *nais*-algulised 68%. Kokkuvõtvalt võib väita, et *naine*-lõpuliste liitsõnade kasutus ei ole ajakirjanduskeeles eriti sage olnud seetõttu, et eesti keeles on rohkem kindlaks kujunenud ja üldiselt tegijale osutavaid (ameti)nimetusi, mis sisaldavad just meessooliidet, mistõttu on ajakirjanikud uusi sõnu tuletanud samuti meessoomärkeeringut kasutades. Naisesikomponendiga sõnade sage kasutus (eesotsas ameti- ja spordisõnade kategooria puhul) viitab ühest küljest neutraalsele sugude eristusele, teisest küljest annab märku, et suuremat osa ameteid ja spordialasid on tavaks seostada meestega, sest sõna põhitähendus on omistatud meessoost tegijale.

6. SOOLISELT MARKEERITUD SÕNAD DELFI ja ERR-i SPORDIUUDISTES

See peatükk sisaldab Delfi ja ERR-i spordiuudiste mees- ja naissoole osutava sõnavara vaatlust. Peatükk jaguneb: 1) soole viitavate üksiksõnade;

2) soomarkeeringuga lõppevate sõnade;

3) soomarkeeringuga algavate sõnade;

4) ning kollokatsioonide analüüsiks.

Nagu Kerli Puna (2006: 43) uurimistöös, tähistavad üksiksõnad ka siin sugusid ilma neid eriliselt markeeriva liitsõnaosa või tuletiseta. Soomarkeeringuga lõppevate sõnade hulgast vaatesin *mees*- ja *naine*-lõpulisi ning *poiss*- ja *tüdruk*-lõpulisi liitsõnu ning tuletisi. Soomarkeeringuga algavate sõnade puhul on vaatluse all *mees*- ja *nais*-algulised liitsõnad. Analüüsisin ka sagedamaid kollokaate ja naabersõnu, mis esinesid koos sõnadega *mees* ja *naine*. Delfi ja ERR-i sooliituga sõnu otsustasin vaadelda eraldi, et tekiks pilt ka selle kohta, kas kahe väljaande soosõnade ja nende kasutussageduste vahel leidub erinevusi.

6.1. Soole viitavad üksiksõnad

Üksiksõnadest avaldusid kategooriad, mille moodustasin selle järgi, mida sõna tähistas:

1) neutraalsed sõnad, 2) vanus, 3) sugulussuhted ja 4) viisakad tiitlid / kõnetlussõnad. Seda, mitu eri sõna oli nii Delfis, ERR-is kui ka igas kategooriates kokku, näitab tabel 9.

Tabel 9. Soole viitavate üksiksõnade kategooriad Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Kategooria	Sõnade arv Delfi	Sõnade arv ERR	Eri sõnu kokku
Neutraalsed sõnad	3	3	4
Vanus	7	7	7
Sugulussuhted	11	10	11
Viisakad tiitlid / kõnetlussõnad	1	2	2

Spordiuudiste tekstides leidis soospetsiifiliste üksiksõnadega kõige rohkem sugulussuhete ja vanusekategooria märkimist, vähem oli neutraalseid ja viisakat tiitlit

esindavaid sõnu, mis ilmneseid ERR-is kõnetlussõnadena. Kategooriates olevad sõnad ja nende esinemissagedused esitan järgmistes alapeatükkides, samuti toon sõnade kohta näiteid ja vaatlen täpsemalt nende kasutuskonteksti.

6.1.1. Neutraalsed sõnad

Tabel 10. Neutraalsete sugu väljendavate sõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Naissoosõna	Delfi	ERR	Kokku	Meessoosõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>naine</i>	471	638	1109	<i>mees</i>	959	806	1765
<i>naisterahvas</i>	2	-	2	<i>meesterahvas</i>	-	3	3
Kokku	473	638	1111	Kokku	959	809	1768

Sellesse rühma kuuluvad sõnad eristavad meessoost ja naissoost isikuid neutraalsel moel. Need on *mees* ja *naine* ning *meesterahvas* ja *naisterahvas*, mis esinesid üksikutel kordadel. Märkatav erinevus on sõnade *mees* (näide 32) ja *naine* (näide 33) kasutussagedustes: meestest kirjutatakse spordiuudistes rohkem (60,8% vaadeldud sõnadest koguandmestikus viitasid mehele). ERR-is oli *naine* sagedam kui Delfis, moodustades kahe korpuse naissoosõnadest kokku 57%. *Mees* ja *naine* olid nii Delfi kui ka ERR-i uudistes kõige sagedamini esinenud sugu väljendavad üksiksõnad.

- (32) 21 võidu ja 3 kaotusega korvpalli Euroliigat juhtiva Istanbuli Anadolu Efesi juhendaja Ergin Ataman on *mees*, kellest keskmine korvpallisõber teab vähe. (Delfi 09.02)
- (33) Barty oleks võidu korral olnud esimene Austraalia *naine* 40 aasta jooksul, kes kodusel suure slämmi turniiril finaali pääseb. (Delfi 30.01)

Delfis ei viidatud 18 korral sõnaga *naine* mitte naissoost sportlasele, vaid kellegi abikaasale, niisiis sõna *naine* võib nimetatud kontekstides liigitada ka abielusuhteid väljendavate sõnade hulka (näited 34 ja 35). ERR-is viidati naisele kui abikaasale ühel juhul, samuti ühel juhul mehele kui abikaasale (näide 36).

- (34) Straveri *naine* avaldas meediale, et mehe süda ei löönud umbes kümme minutit ning meedikud pidid teda õnnetuspaigal elustama. (Delfi 24.01)
- (35) Võib-olla võttis ta kogemata oma *naise* kasvuhormoone. (Delfi 04.02)

(36) Kirveviskamisega tegelevad ka Eesti esinumbri *mees* ja laps. (ERR 26.01)

6.1.2. Vanus

Tabel 11. Vanust väljendavate üksiksõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Naissoosõna	Delfi	ERR	Kokku	Meessoosõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>tüdruk</i>	83	76	159	<i>noormees</i>	67	94	161
<i>neiu</i>	46	74	120	<i>poiss</i>	60	57	117
<i>tütarlaps</i>	7	10	17	<i>kutt</i>	8	4	12
Kokku	136	160	296	<i>nooruk</i>	1	3	4
				Kokku	136	158	294

Vanust väljendavate nimetuste rühmas on sõnade kasutussagedused võrdsed: siin moodustavad nii nais- kui ka meessoosõnad koguandmestikust 50%. Selle kategooria puhul oli ERR-i uudistes soospetsiifilisi sõnu võrreldes Delfiga kasutatud rohkem, Delfis olid mõlemal juhul kasutussagedused samad. Kõige sagedamad sõnad selles kategoorias on *noormees* (näide 37), *tüdruk* (näide 38), *poiss* (näide 39) ja *neiu* (näide 40). Ehkki sõna *noormees* on ka *mees*-komponendiga lõppev liitsõna, moodustub sellest uus vanust märkiv mõiste, mistõttu lugesin selle üksiksõnade hulka. Selgus, et selliste vanust väljendavate sõnade nagu *neiu*, *noormees*, *tüdruk* ja *poiss* peamine funktsioon on märkida spordivõistluste vanuseklassi ja see põhjendab sõnade suurt kasutussagedust.

(37) Eesti liigas oli *noormehe* eelmise hooaja näitajateks 34 matši ja 31 tabamust. (Delfi 08.01)

(38) Järelkasvu on Pärnül pool grupitäit *tüdrukuid*, kellega alustatakse kõige madalamalt. (ERR 12.01)

(39) "Aga väike *poiss* tahab ikka meeste mängu ka näha ja kuna mul olid noortekoondise liidrid, pidin leidma neile väljundi, et nad saaksid tugevaid meistriliigamänge." (ERR 13.02)

(40) Eesti *neiu* võitis mänguportaalil Paf.com kolmapäeva õhtul üle 3,6 miljoni euro, mis on seni teadaolevalt suurim õnnemänguga võidetud summa Eestis. (Delfi 09.01)

Vanuse väljendamiseks kasutati Delfi ja ERR-i tekstides ka sõna *nooruk* (näide 41), mis on olemuselt küll sooneutraalne, kuid mida enamasti kasutatakse siiski meessoole viitamiseks. ERR-is oli sõna ühel juhul (näide 42) sooneutraalse tähendusega, kuid kuna

jutt on jalgpallitrennidest, mis on enamasti seostatud meestega, siis võib eeldada, et sõnaga on tahetud osutada pigem meessoole.

- (41) Jõuline mitmevõistlusse sisenemine, kui arvestada, et kettaheidet, odaviset ja 1500 meetri jooksu polnud kõigest neli aastat tõsisemalt kergejõustikuga tegelenud *nooruk* treeningul harjutanudki. (Delfi 21.01)
- (42) Keeld kehtib ainult trennides, mängudes löövad *noorukid* väidetavalt niigi vähe peaga palli. (ERR 24.02)

6.1.3. Sugulussuhted

Tabel 12. Sugulussuhteid märkivate sõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Naissoosõna	Delfi	ERR	Kokku	Meessoosõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>ema</i>	20	31	51	<i>isa</i>	70	47	117
<i>tütar</i>	83	28	111	<i>poeg</i>	20	17	37
<i>õde</i>	15	3	18	<i>vend</i>	54	49	103
<i>kaksikõde</i>	2	4	6	<i>kaksikvend</i>	8	8	16
<i>vanaema</i>	3	–	3	<i>vanaisa</i>	1	3	4
Kokku	123	66	189	<i>onu</i>	2	1	3
				Kokku	155	125	280

Selles rühmas osutavad mees- ja naissoosõnade kasutussageduste proportsioonid meessoosõnade ülekaalule: meessoosõnad moodustavad sugulussuhteid märkivatest üksiksõnadest 60%. Naissugu markeerivaid sõnu kasutati sagedamini Delfi spordiuudistes (65%). Kõige sagedamad sõnad olid *isa* (näide 43), *tütar* ja *vend*. Nimetatud rühmas leidub palju eri sõnu, sest ajakirjanikud peavad oluliseks sportlast kujutavas artiklis ka tema sugulasi mainida, kuna sport kandub tihti ühelt põlvkonnalt teisele ja paljud sportlased alustavad karjääriga just seetõttu, et sellega on varem tegelenud mõni perekonnaliige (näide 44); paljudes uudistes mainiti sportlase treenerina töötavat vanemat või sugulast (näited 45 ja 46). Sageli kasutati peale sportlike saavutuste raporteerimisele ja kirjeldamisele ka sportlase vanema või sugulase sõnavõttu, mis iseloomustab spordiuudise omadust edastada sündmuseid tihti ka kommentaaride kaudu (vt Hennoste 2008).

Sõna *tütar* kasutati palju kordi seetõttu, et ajavahemikku, millesse uurimuse materjal kuulub, paigutub korvpallur Kobe Bryanti ja tema tütre hukutanud lennuõnnetus, millest uudistes rohkelt kirjutati.

- (43) "Siis oleks jah finito olnud," tunnistas atleedi *isa* ja treener Alar Seim. (ERR 01.03)
- (44) Dina Averina on 13-kordne maailmameister, 20 minutit vanema *õe* Arina auhinnakapis on neli MM-i kulda. (ERR 25.02)
- (45) Näiteks kui antaks välja eriauhind sportlasele, kes kõige rohkem võistleb, kuuluks see kindlasti Tartus *vanaema* Karini juhendamisel harjutavale Hausenbergile. (Delfi 25.02)

6.1.4. Viisakad tiitlid / kõnetlussõnad

Tabel 13. Viisakate tiitlite / kõnetlussõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Naissoosõna	Delfi	ERR	Kokku	Meessoosõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>daam</i>	-	1	1	<i>härra</i>	2	11	13

Soole viitavatest viisakatest tiitlitest esines spordiuudistes kõige rohkem *härra* (näide 46). Seda sõna võiks pidada näiteks negatiivse viisakuse strateegia kohta (Brown, Levinson 1987), millega ajakirjanik on hoidnud sportlasega sotsiaalset distantssi või soovinud väljendada tema vastu lugupidamist. ERR-i uudises kasutati pöördumisväljendit *daamid ja härrad* (näide 47), kus esinesid korraga mõlemad viisakat tiitlit väljendavad nimetused.

- (46) "FIS on fotodest teadlik ja praegu uurib alaliit, kas *härra* Veerpalu osales võistlustel ametlikus rollis," teatas FIS-i kõneisik Jenny Wiedeke Nettavisenile. (Delfi 05.01)
- (47) "Aga kui ma selle filmi nüüd jõulude ajal kätte sain, siis esimesed kaadrid ja *daamid ja härrad*, siin on Georg Lurich." (ERR 22.01)

6.1.5. Vahekokkuvõte, võrdlus ja analüüs

Soole viitavatest üksiksõnadest kasutati spordiuudistes kõige enam neutraalseid sugu väljendavaid sõnu: suurima kasutussagedusega sõnad olid *mees* ja *naine*. Kasutusjuhtudel suurema kaaluga olid ka vanust ja sugulussuhteid väljendavate sõnade kategooriad, viimases oli kõige rohkem eri sõnu. Sugulust ja peresuhteid märkivate

sõnade rohkus ning sage kasutus võib tuleneda sellest, et sportlasest kirjutades on tihti tavaks mainida ka tema pereliikmeid, kes tegelevad sama alaga; paljude sportlaste vanem või sugulane on samal ajal ka treener ning näiteid selle ajakirjanduses esile toomise kohta leidus nii ERR-i kui ka Delfi uudistes. Vanust väljendavate sõnade sage kasutus on seotud eri vanuseklasside kasutamisega spordivõistlustel. Viimasesse, viisakate tiitlite rühma paigutunud sõnad ei esinenud kuigi sagedalt, ent kõige rohkem kasutati ERR-is sõna *härri*. Et teha järeldusi meeste ja naistele viitavate üksiksõnade esinemissageduste suhte kohta, arvutasin välja naissoosõnade protsendi kõikidest üksiksõnadest. Andmed selle kohta on esitatud tabelis 14.

Tabel 14. Delfi ja ERR-i spordiuudiste naissoole viitavate üksiksõnade esinemisprotsent

Kategooria	Delfi %	ERR %	Kokku %
Neutraalsed sõnad	33	44	39
Vanus	50	50	50
Sugulussuhted	44	34	40
Viisakad tiitlid / kõnetlussõnad	-	7	7
Kokku	37	44	40

On näha, et üksiksõnade puhul on naissugu väljendavate sõnade osakaal väiksem. Sellest lähtudes võib järeldada, et uudised meessportlastest leiavad rohkem kajastust ja mehi mainitakse pisut sagedamini. Veidi rohkem kasutati naissoosõnu ERR-i uudistes. Kui vaadata vanust ja sugulussuhteid märkivate sõnade kasutussagedusi soolisest aspektist, võib tähele panna, et vanusekategooria puhul on soosõnad tasakaalus, ent sugulussuhete puhul on suhe jällegi tublisti meeste kasuks. Näiteks kahekordne erinevus oli sõnade *ema* ja *isa* kasutussageduste vahel. Mitmel korral mainiti ka võistlusi vaatama tulnud ja sportlast tema karjääriteel toetavaid isasid, seega seostatakse sporti rohkem isaduse diskursusega. Samuti peegeldab see levinud soostereotüüpi, mille järgi käivad spordivõistlusi vaatamas isad, samal ajal kui emad tegelevad näiteks majapidamistöödega. Kõige paremini on naissoosõnad esindatud seoses vanusega. Ühest küljest on põhjust oletada, et kuna vanusesõnade suhe on rohkem naiste kasuks kui näiteks neutraalsete sõnade *mees* ja *naine* suhe, siis spordiuudise sisu edastamiseks on vanus informatiivsem märksõna kui sugu. Teisest küljest jällegi tundub, et kui

spordiuudistes kirjutatakse naistest, siis eelkõige noortest naistest, samuti on tõenäoline, et noortest meestest kirjutades ei kasutata niivõrd tihti sugu markeerivaid vanusesõnu, nagu *noormees*, *poiss*, *kutt* vms. Viisakat tiitlit väljendavatest sõnadest oli naissugu markeeritud vaid ühel juhul: ERR-i tekstis kõnetlussõnana kasutatud väljendis *daamid ja härra*. Naissoost isiku nime ees tiitlina toimival lisandil on mitmesuguseid tähendusvarjundeid – *proua* viitab ka peenetele elukommetele, abielustaatusele või vanusele (EKSS), samal ajal kui sõna *härä* kasutuskontekstist leiab enam lihtsalt meesisikule viitamist. Tõenäoliselt on spordiuudistes kui raporteerivates tekstides tahetud keelekasutuse neutraalsust säilitada ja seega on naissoo tiitliga märkimist välditud. Kui lähtuda sellest, et tiitlite kasutamisega on ajakirjanik väljendanud lugupidamist, siis jääb mulje, et seda on kasutatud rohkem meessoost sportlaste suunas.

6.2. Soomarkeeringuga lõppevad sõnad

6.2.1. Mees-lõpulised liitsõnad

Semantilised kategooriad, mida väljendasid Delfi ja ERR-i spordiuudiste mees-lõpulised liitsõnad, on märgitud alljärgnevas tabelis 15. Tabel näitab muuhulgas, kui palju eri sõnu igas kategoorias oli. Olen jätnud siinsest liitsõnade jaotusest välja sõna *noormees*, 7 korda esinenud sõna *postimees*, mis tähistas väljaannet Postimees, ja nimed, näiteks nagu *paomees* (Georg Paomees). Samuti ei ole jaotusesse kaasatud tandemit kirjeldav sõna *kahemees* (*kahemehe*).

Tabel 15. Mees-lõpuliste liitsõnade kategooriad Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Kategooria	Sõnade arv Delfi	Sõnade arv ERR	Eri sõnu kokku
Kõrge positsioon	8	5	8
Sportmängusisene positsioon	11	5	11
Spordiala	15	14	22
Saavutused	13	9	16
Muu tegevusala	10	9	14
Tulevikupotentsiaal	1	1	1
Vanus	1	-	1
Suhted	-	2	2

Delfi ja ERR-i spordiuudistes esinenud *mees*-lõpulistest liitsõnadega väljendati: 1) kõrget positsiooni, 2) sportmängusisest positsiooni, 3) spordiala, 4) saavutusi, 5) muud tegevusala, 6) tulevikupotentsiaali, 7) vanust ja 8) suhteid. Delfis esines kokku 59 ja ERR-is 45 *mees*-lõpulist liitsõna; analüüsi kaasasin ka ühe korra ilmnunud sõnad. Suurima rühma moodustasid spordiala märkivad sõnad, teiseks oli kõige rohkem märgitud meessoost isiku spordialaseid saavutusi. Sellele järgnevad muud tegevusala, sportmängusisest positsiooni ja kõrget positsiooni väljendavate sõnade rühm. Üksikuid sõnu esines tulevikupotentsiaali, vanuse ja suhete rühmas. See, millised olid igasse kategooriasse kuuluvad sõnad ja nende esinemissagedused, on vaatluse all järgmistes alapeatükkides.

6.2.1.1. Kõrge positsioon

Esimesse rühma kuuluvate *mees*-lõpulist liitsõnade täiendosa osutas meessoost isiku kõrgele positsioonile. Nende sõnade hulgas leidis nii üldisemalt millegi eesotsas tegutseja (*esimees*, *ninamees*) kui ka spordikontekstisise hea positsiooni (*tippmees*, *põhimees*, *väljakuperemees*) märkimist.

Tabel 16. Kõrget positsiooni märkivate *mees*-lõpulist liitsõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>esimees</i>	18	16	34	<i>tippmees</i>	3	1	4
<i>põhimees</i>	16	10	26	<i>ninamees</i>	1	-	1
<i>väljakuperemees</i>	4	7	11	<i>tippvilemees</i>	1	-	1
<i>aseesimees</i>	4	6	10	<i>peoperemees</i>	1	-	1
Kokku					48	40	88

Selle rühma sõnade hulgast osutusid kõige sagedamateks *esimees* ja *põhimees* (näide 48), pisut rohkem kordi esinesid ka *väljakuperemees* (näide 49), *aseesimees* ja *tippmees* (näide 50). *Ninamees*, *tipp-vilemees* ja *peoperemees* esinesid 1 korra ning ainult Delfi uudistes. Sõna *põhimees* kasutuskonteksti vaadates selgus, et sellega osutati kõige paremate oskuste ja tulemustega sportlasele võistkonnas, *väljakuperemees* viitas aga oma koduväljakul mängivale võistkonnale või sportlasele. *Tipp-vilemees* on osav kohtunik.

- (48) Saarlaste heas hoos on kõigi *põhimeeste* panus ühtlaselt suur. (ERR 07.02)
- (49) Teadaolevatest võistlustest ootab meeskonda ees 5.-9. juunini Balti turniir Lätis, maa- võistlused Valgevenega 9. ja 11. oktoobril Eestis ning novembrikuine EM-valikturniir Iirimaa, kus lisaks *väljakuperemeeste* ootavad meid ees lahingud Poola ning Bosnia ja Hertsegoviinaga. (Delfi 28.01)
- (50) Pärast tegevspordi lõppu töötas endine *tippmees* pikki aastaid Tartus treenerina, tema õpilaste hulka kuuluvad Jaan Kirsipuu, suurmeister Paavel Matvejev, Jaan Kreila jt. (ERR 20.01)

6.2.1.2. Sportmängusisene positsioon

Siinsesse kategooriasse kuuluvaid sõnu koos esinemissagedustega näitab tabel 17.

Tabel 17. Sportmängusisest positsiooni märkivate *mees-lõpuliste* liitsõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>tagamees</i>	10	9	19	<i>kindamees</i>	1	1	2
<i>vahetusmees</i>	8	7	15	<i>joonemees</i>	1	1	2
<i>ankrumees</i>	5	4	9	<i>ründemees</i>	2	-	2
<i>varumees</i>	4	-	4	<i>pingimees</i>	1	-	1
<i>keskväljamees</i>	4	-	4	<i>nurgamees</i>	1	-	1
<i>põhitagamees</i>	2	-	2				
Kokku					39	22	61

Kõige sagedamad sõnad mõlemas korpuses olid *tagamees* (näide 51), *vahetusmees* ja *ankrumees*, Delfi uudistes esinesid pisut rohkem kordi ka *varumees* ja *keskväljamees*. Ülejäänud sõnad esinesid üksikutel kordadel kas ainult Delfi (*põhitagamees*, *ründemees*, *pingimees* ja *nurgamees*) või mõlema väljaande sporditekstides (*kindamees* ja *joonemees*).

Siin leidis palju korv- ja jalgpalliga seotud sõnu (nt *ründemees*, *keskväljamees*, *nurgamees*), sest nendel aladel on sportlastel alati kindel rollijaotus: igal mängijal on oma ülesanne ning selle järgi määratakse kindlaks ka platsil tegutsemine ja liikumine. Samuti kasutatakse vahetus- või varumängijaid ja seda oli markeeritud sõnadega *vahetusmees* (näide 52), *varumees* ja *pingimees*. *Ankrumees* (näide 53) tähistas viimasena võistlema asunud sportlast, *kindamees* väravavahti.

- (51) Eelmisel hooajal BC Kalev/Cramos mänginud 26-aastane ameeriklasest *tagamees* Tony Wroten siirdus poolakate Wloclaweki Anwilist Hispaania kõrgliigaklubisse Badalona Joventut. (Delfi 30.01)
- (52) Saaremaa kasutas laupäeval Jelgava vastu tavapärasest rohkem *vahetusmehi*, edukaimaks skoorijaks tõusis Daniel Maciel 12 punktiga (+9), kaheksa punkti (+7) lisas Helar Jalg, kirjutas volley.ee. (ERR 22.02)
- (53) Eesti *ankrumehiks* olnud Rene Zahkna läbis mõlemad tiirud puhaste paberitega ja tõstis koondise lõpuks kuuendale kohale. (ERR 27.02)

6.2.1.3. Spordiala

Kõige rohkem märkisid nii Delfi kui ka ERR-i spordiuudistes leiduvad *mees*-lõpulised liitsõnad meessoost isikut kui teatud spordialaga tegelejat. Nende sõnade täiendosa väljendas kas ala ametlikku nimetust (*hokimees*, *rallimees*, *autospordimees*), argikeelset nimetust (*vutimees*) või ümberütlevat nimetust (*võhmamees*, *viskimees*). Samuti leidis spordiala kirjeldamist metonüümia kaudu (*roolimees*, *sangpommimees*).

Tabel 18. Spordiala märkivate *mees*-lõpuliste liitsõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>mängumees</i>	120	38	158	<i>suusamees</i>	2	-	2
<i>jooksumees</i>	4	19	23	<i>sprindimees</i>	1	1	2
<i>rallimees</i>	16	7	23	<i>krossimees</i>	2	-	2
<i>roolimees</i>	4	5	9	<i>WRC-mees</i>	1	-	1
<i>hokimees</i>	5	2	7	<i>viskimees</i>	1	-	1
<i>spordimees</i>	3	3	6	<i>võhmamees</i>	1	-	1
<i>tempomees</i>	1	4	5	<i>klassikamees</i>	-	1	1
<i>rammumees</i>	-	4	4	<i>sangpommimees</i>	-	1	1
<i>soodinees</i>	2	2	4	<i>paaristõukimees</i>	-	1	1
<i>rattamees</i>	2	1	3	<i>autospordimees</i>	1	-	1
<i>vutimees</i>	3	-	3	<i>jõumees</i>	1	-	1
Kokku					170	89	259

Ülekaalukalt kõige sagedam sõna nii Delfis kui ka ERR-is oli *mängumees* (näide 54), mis osutus ka mõlema korpuse peale kokku kõige sagedamaks liitsõnaks. Sellele järgnevad *jooksumees* ja *rallimees* ning võrdlemisi sagedad olid ka *roolimees*,

hokimees, *spordimees* ja *tempomees*. Spordialadest on esindatud pallimängud (*mängumees*, *tempomees*, *vutimees*, *viskimees*), autosport (*rallimees*, *roolimees*, *krossimees*, *autospordimees*, *WRC-meess*), jook (jooksimees, võhimees), suusatamine (*suusamees*, *sprindimees*, *klassikamees*, *paaristõukimees*), jõusport (*rammumees*, *sangpommimees*, *jõumees*), hoki, rattasõit. Sõna *rammumees* (näide 55) tähistas nii jõusporti kui ka füüsiliselt tugevat isikut, *WRC-meess* (näide 56) autoralli maailmameistrivõistlustel osalevat sportlast, sobides sellega ka saavutusi märkivaks sõnaks.

- (54) "Janari-suguseid *mängumehi* on vähe, neid on raske leida ja selliseid sünnib harva," nentis Mutle. (Delfi 06.01)
- (55) Kuueminutist ilma helita ringvaadet kuulsast *rammumehest* näidati omal ajal Ameerika kinodes koos teiste filmidega ja säilinud on isegi ühe seansi plakat. (ERR 22.01)
- (56) Valitsev maailmameister Ott Tänak (Hyundai) Karlstadis gaasi põhja suruma ei hakanud ning oli *WRC-meestest* kõige aeglasem, jäädes Latvalale alla 13,2 sekundiga. (Delfi 14.02)

Esines ka sõna *spordimees* (näide 57), mida kasutati geneerilises tähenduses kui sportlane. Sellega justkui viidatakse asjaolule, et põhiliselt mõeldakse sportlase all meessoost isikut.

- (57) Kehakultuuri ja spordi valdkonna elutööpreemia sai eluaegne *spordimees* Ervin Lebert. (Delfi 17.01)

Positsiooni või tegevusala märkivate *meess*-lõpuliste liitsõnade kasutuses võib sageli täheldada nähtust, kus sõna kaotab oma soolise tähenduse ja osutab isikule üldisemalt (Olt 2004: 101). Sõnade *spordimees* ja *soodimees* esinemine kinnitab, et ka spordiuudistes on seesugune nähtus esindatud ning ehkki nimetatud sõnu kasutatakse samal ajal nii meessoost kui ka naissoost isiku märkimiseks, on keeles juurdunud ning seega normaliseerunud eelkõige meessooliitega sõna (sama kehtib näiteks ka sõnade *tüürimees*, *pillimees*, *kalamees* jne kohta), sest sellega saab osutada ka naissoost isikule, nagu näitab alljärgnev eesti keele koondkorpusest pärit näide 58.

- (58) Tema rahuliku olemisega *soodimees* Agnes Lill (21) võitis eelmisel aastal koos Marjaliisa Umbiga 470-klassi juunioride maailmameistrivõistluste pronksmedalid. (EPL 12.07.2005)

6.2.1.4. Saavutused

Kaaluka osa spordiuudiste meessooliitega sõnadest moodustas saavutusi ja isiklikku edu märkivate sõnade rühm.

Tabel 19. Saavutusi märkivate *mees-lõpulist* liitsõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>üleplatsimees</i>	60	42	102	<i>mägedemees</i>	1	1	2
<i>rekordimees</i>	10	5	15	<i>imemee</i>	2	-	2
<i>edurivimees</i>	7	1	8	<i>medalimees</i>	-	2	2
<i>võidumees</i>	7	-	7	<i>kullamees</i>	-	1	1
<i>üllatusmees</i>	2	3	5	<i>meistriliigamees</i>	1	-	1
<i>üleväljamees</i>	2	2	4	<i>pronksmedalimees</i>	1	-	1
<i>pronksimees</i>	2	1	3	<i>8000-punkti-mees</i>	1	-	1
<i>hõbedamees</i>	3	-	3				
Kokku					99	58	157

Kõige suurema kasutussagedusega oli *üleplatsimees*, pisut rohkem kordi esinesid ka *rekordimees*, *edurivimees*, *võidumees* ja *üllatusmees*. Siin domineerisid samuti korv- ja jalgpalliga seotud sõnad: *üleplatsimees* (näide 59) ja *üleväljamees* (näide 60) tähistavad võistkonnas palju punkte saanud sportlast. *Rekordimees*, *võidumees* (näide 61) ja *edurivimees* osutavad edukale isiklikule sooritusele. Delfis 1 korra esinenud *meistriliigamees* (näide 62) osutab sportlasele, kes tänu oma isiklikele tulemustele on jõudnud tegutsema kõrgetasemelisse võistkonda. *Mägedemees* (näide 63) märgib osavat mäkketõusjat jalgrattaspordis ja *8000-punkti-mees* punktisummat, millega sportlane pääseb Euroopa meistrivõistlusele⁴. Sõna *üllatusmees* (näide 64) kasutati selleks, et kirjeldada ootamatult heade sooritustega sportlast.

- (59) Raptorsi parim oli Serge Ibaka, kes viskas *üleplatsimehena* 28 punkti ja võttis üheksa lauapalli. (ERR 13.02)

- (60) Kyle Vinales oli 26 punkti ja üheksa resultatiivse sööduga *üleväljamees*. (ERR 08.03)

⁴ Kontekstist selgus, et EM-i lävepakk on 7850 punkti.

- (61) Ka tänane *võidumees* Johannes Thingnes Bø tunnistas, et Claude'i peres juhtu jättis tema esitusele oma jälje. (Delfi 23.01)
- (62) Spordiklubi Tats – kuidas ühe tänaseks *meistriliigameheks* sirgunud lasteaialapse treenimise kaudu sattus Tatrik Kiilisse. (Delfi 29.01)
- (63) Eestlasest *mägedamees* on juunel täna algaval Tour de la Provence velotuuril, kus teevad kaasa ka Rein Taaramäe (Total Direct Energie) ning Norman Vahtra (Israel Start-Up Nation), vahendab Baltic Chain Cycling. (ERR 13.02)
- (64) "Usun, et oleme suhteliselt pika pingiga sats, võib ka *üllatusmehi* olla," arvas Rannula. (ERR 18.02)

Isiklike saavutuste märkimise hulgast võib silmata autasule viitavaid sõnu: need on *hõbedamees* (näide 65), *pronksimees*, *kullamees* (näide 66), *medalimees*, *pronks-medalimees*.

- (65) Vister on liikunud odaviske MM-i *hõbedamehe* Magnus Kirdi kõrval kogu tema tippsportlase teekonna, hoolitsedes selle eest, et kõik sujuks. (Delfi 07.02)
- (66) See mees on kindel *kullamees* ja ilmselt saadavad nad selle ning kaks üliraskekaalu tippu peavad ilmselt seda võistlust kodunt vaatama. (ERR 13.01)

6.2.1.5. Muu tegevusala

Delfi ja ERR-i spordiuudiste korpustes oli ka hulk liitsõnu, mis viitasid mõnele muule tegevusalale ja 1) ei omanud seost spordivaldkonnaga või 2) seos spordivaldkonnaga oli olemas, ent see ei puudutanud konkreetset spordiala. Muud tegevusala märkivaid sõnu näitab tabel 20.

Tabel 20. Muud tegevusala märkivate *mees*-lõpuliste liitsõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>hooldemees</i>	7	3	10	<i>kaupmees</i>	-	1	1
<i>turvamees</i>	9	-	9	<i>ametimees</i>	-	1	1
<i>määrdemees</i>	4	4	8	<i>töömees</i>	-	1	1
<i>ärimees</i>	4	3	7	<i>halloomees</i>	1	-	1
<i>vilemees</i>	5	1	6	<i>ilmamees</i>	1	-	1
<i>kalamees</i>	1	1	2	<i>kasiinoärimees</i>	1	-	1
<i>abimees</i>	-	2	2	<i>talumees</i>	1	-	1
Kokku					34	17	51

Sagedamate sõnade hulgas olid *hooldemees*, *turvamees*, *määrdemees*, *ärimees* ja *vilemees*. Nendest spordivaldkonda puudutavad *määrdemees* (näide 67), *vilemees* (näide 68), *halloomees* (näide 69), mis tähendab spordikommentaatorit, *hooldemees* ja ka *abimees*, ülejäänud viitavad muule tegevusalale. Sõna *ilmamees* on ülekantud tähendusega.

- (67) Eelmisel nädalal X-Mängudel freestyle-suusatamises kaks kuldmedalit võitnud Kelly Sil-daru ja tema mänedžer Michael Spenceri arusaamad lähevad isikliku *määrdemehe* ja füsioterapeudi asjus lahku. (Delfi 31.01)
- (68) Pärast seda, kui kohtunik teda tõuganud Martinsile punast kaarti näitas, lükkas portugallane *vilemeest* teistki korda, vahendab Soccernet.ee. (ERR 07.03)
- (69) Tunamullu *halloomeheks* hakanud Romost sai hoobilt staar, sest ta suutis ette ennustada, milliseid kombinatsioone meeskonnad rünnakul hakkavad kasutama. (Delfi 01.03)

6.2.1.6. Tulevikupotentsiaal

Mõlemas korpustes oli üks tulevikupotentsiaali väljendav sõna *tulevikumees*.

Tabel 21. Tulevikupotentsiaali väljendava *mees*-lõpulise liitsõna esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>tulevikumees</i>	3	3	6

Sõna esines nii Delfis kui ka ERR-is 3 korda. Kasutuskonteksti uurides selgus, et *tulevikumeheks* nimetati karjääri alustavat sportlast, kes oma sooritusel treeningutes või võistlustel on andnud põhjuse temalt tulevikus häid tulemusi oodata (näide 70).

- (70) Räägiti põlvkondade vahetusest, aga lõpuks suutis platsil midagi märkimisväärtet korda saata vaid üks *tulevikumees*, 21-aastane Nenad Dimitrijevic. (Delfi 21.02)

6.2.1.7. Vanus

Delfi spordi uudistes oli isiku vanust märkiv sõna *täismees* (näide 71), mis esines 1 korra.

- (71) Koguni kuus tiimi liiget Artjom Mirzojev, Gleb Karpenko, Henri Treimuth, Anton Litvintsev, Pauls Rubenis (Läti) ja Daniels Kazis (Läti) kuulusid veel eelmisel hooajal juunioride vanuseklassi ning teevad *täismee* vahel debüüthooaja. (Delfi 02.02)

6.2.1.8. Suhted

ERR-i tekstides oli 2 suhteid märkivat liitsõna: 2 korda esinenud *väimees* (näide 72) ja 1 korra esinenud *naabrimees* (näide 73).

- (72) Anett Kontaveidi treener Nigel Sears naljatles, et ei hakka *väimees* Andy Murray käest nõu küsima, kui eestlanna peaks finaali jõudma, viidates sellele, et britt on jõudnud Austraalia lahtistel sinna viiel korral ning kõigil viiel korral ka kaotanud. (ERR 27.01)
- (73) "Mul on tunne, et Sabonis tegi minu vastu mõned head liigutused," tunnustas lätlane *"naabrimeest"*. (ERR 04.02)

6.2.2. Poiss-lõpulised liitsõnad

Tabel 22. *Poiss-lõpuliste liitsõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordi-uudistes*

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>õpipoiss</i>	3	-	3	<i>koolipoiss</i>	1	-	1
<i>pahapoiss</i>	1	1	2	<i>külapoiss</i>	-	1	1
<i>tuulepoiss</i>	1	1	2	<i>treeningpoiss</i>	-	1	1
<i>maskotipoiss</i>	1	-	1	<i>jäähokipoiss</i>	-	1	1
<i>peksupoiss</i>	1	-	1	<i>naabripoiss</i>	-	1	1
<i>pagulaspoiss</i>	1	-	1				
Kokku					9	6	15

Delfi spordiuudistes oli kokku 7 *poiss*-lõpulist liitsõna. Kõige sagedam neist oli 3 korda esinenud *õpipoiss* (näide 74), ühe korra esinesid *tuulepoiss*, *maskotipoiss*, *peksupoiss* (näide 75), *pagulaspoiss*, *koolipoiss*, *pahapoiss* (näide 76). ERR-is oli *poiss*-lõpulisi liitsõnu 6. Need olid Delfiga kattunud *pahapoiss* (näide 77) ja *tuulepoiss*, seejärel *külapoiss*, *treeningpoiss*, *naabripoiss* ja *jäähokipoiss*.

- (74) Pauli 13 aastat noorem *õpipoiss* Shai Gilgeous-Alexander lisas 22 punkti. (Delfi 08.01)
- (75) "Oleme nüüd *peksupoisid*, sest kõik meie läheduses asuvad meeskonnad tugevdasid oma ridasid, meie aga mitte." (Delfi 01.02)
- (76) Brescia lõpetas kohtumise ka vähemuses, kui kümme minutit enne matši lõppu teenis karmi vea eest punase kaardi jalgpallimaailma "*pahapoiss*" Mario Balotelli. (Delfi 19.01)
- (77) Just Kyrgios oli see, kes kõigele alguse pani – 24-aastane tennise *pahapoisiks* kutsutav Kyrgios kirjutas jaanuari alguses Twitterisse, et kavatseb iga Austraalia suve jooksul servitud ässa eest annetada 200 Austraalia dollarit, lisaks kutsus ta Austraalia tenniseliitu üles korraldama Austraalia lahtiste eel heategevuslikku üritust. (ERR 15.01)

6.2.2. Tüdruk-lõpulisel liitsõnad

Tabel 23. Tüdruk-lõpulist liitsõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>pallitüdruk</i>	4	2	6
<i>koolitüdruk</i>	3	3	6
<i>tõstmistüdruk</i>	-	1	1
Kokku	7	6	13

Delfi uudistes oli kaks naissugu väljendavat *tüdruk*-lõpulist liitsõna: *pallitüdruk*, mis esines 4 korda (näide 78), ja *koolitüdruk*, mis esines 3 korda. Delfis (näide 79) ei osutatud sõnaga *koolitüdruk* sportlasele, vaid meessoost sportlase kaaslasele, eesmärgiga rõhutada paari ebatavalist vanusevahet, ERR-is samal sõnal seesugust lisafunktsiooni ei olnud, sellega tähistati eelkõige võistleja vanust (näide 80).

- (78) Hispaania tenniseäss Rafael Nadal lõi tänases Australian Openi teise ringi mängus kogemata mänguvahendi valusalt *pallitüdruku* pihta, kelle ees ta koheselt vabandas. (Delfi 21.01)

- (79) Vene meedias tekitasid mõned nädalad tagasi suure skandaali jalgpallikoondislane Fjodor Smolov ja *koolitiidruk* Maria Jumaševa, kelle suhe tuli avalikkuse ette. (Delfi 15.01)
- (80) Meistritiitli viis taas koju Tiit Vunk Elvast, kellele pakkus südi konkurentsi 16-aastane Tallinna *koolitiidruk* Anna-Brigirta Topkin, kes tänu eksimusele finaalis jäi neljandaks, vahendas "Aktuaalne kaamera". (ERR 07.03)

6.2.3. Naine-lõpulisel liitsõnad

Naine-lõpulisel liitsõnu esines Delfi ja ERR-i spordiuudistes tunduvalt vähem kui *mees-lõpulisel*: Delfis 8, ERR-is 6 ja kokku 12 eri liitsõna. Ka nimetatud liitsõnade jaotusesse arvestasin sõnad, mille esinemissagedus oli korpuses 1. *Naine-lõpulistest* liitsõnadest eendus 4 kategooriat: 1) kõrge positsioon, 2) sportmängusisene positsioon, 3) spordiala ja 4) sportlikud saavutused. Täpsemad andmed on märgitud tabelis 24.

Tabel 24. *Naine-lõpulistest* liitsõnade kategooriad Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Kategooria	Sõnade arv Delfi	Sõnade arv ERR	Eri sõnu kokku
Kõrge positsioon	1	1	2
Sportmängusisene positsioon	1	1	1
Spordiala	4	1	5
Saavutused	2	3	4

Kõige rohkem oli liitsõnu spordiala ja saavutuste kategoorias. Ülejäänud kahte, st kõrget positsiooni ja sportmängusisest positsiooni väljendasid spordiuudiste korpustes vaid üksikud sõnad.

6.2.3.1. Kõrge positsioon

Delfi ja ERR-i spordiuudiste korpuste *naine-lõpulistest* liitsõnadest viitas 2 sõna isiku kõrgele positsioonile. Nende sõnade esinemissagedused on märgitud tabelis 25.

Tabel 25. Kõrget positsiooni märkivate *naine-lõpulistest* liitsõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>esinaine</i>	1	-	1
<i>eliitnaine</i>	-	1	1
Kokku	1	1	2

Need sõnad olid *esinaine* (näide 81), mis osutab juhtivale ametikohale ja seeläbi naissoost isiku kõrgele positsioonile, ja *eliitnaine* (näide 82). *Esinaist* ei kasutatud spordivaldkonnas, seega ei osutanud sõnaga spordis tegutsevale isikule.

(81) Seekord oli kuri Reformierakonna *esinaine* Kaja Kallas, kes säutsus... "Vabandan, aga jälle ralli?" (Delfi 13.02)

(82) Esimest aastat *eliitnaiste* seltskonnas võistlev Mari-Liis Möttus pälvis oma maastikusõidu hooaja avavõistlusel 39. koha. (ERR 23.02)

6.2.3.2. Sportmängusisene positsioon

Nii Delfi kui ka ERR-i korpuse kõige sagedam *naine*-lõpuline liitsõna oli *ankrunaine*.

Tabel 26. Sportmängusisest positsiooni väljendava *naine*-lõpulise liitsõna esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>ankrunaine</i>	5	13	18

Ankrunaine (näide 83) väljendab järjekorrapositsiooni: sõnaga tähistati teatevõistlusel viimasena startinud naist.

(83) Põnevas finišiheitluses edestas norralannade (0+5) viimast vahetust sõitnud Maren Bakken Itaalia (0+10) *ankrunaist* Rebecca Passlerit 1,4 sekundiga, pronksi võitis Saksamaa (0+4; +20,8). (ERR 28.01)

6.2.3.3. Spordiala

Naissoole osutavate liitsõnade seast tuli esile spordiala märkivate sõnade rühm.

Tabel 27. Spordiala märkivate *naine*-lõpuliste liitsõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>laskesuusanaine</i>	2	-	2	<i>murdmaanaine</i>	1	-	1
<i>epeenaine</i>	1	-	1	<i>hokinaine</i>	-	1	1
<i>korvpallinaine</i>	1	-	1				
Kokku					5	1	6

Delfi korpuses olid sellised sõnad nagu *laskesuusanaine* (näide 84), *epeenaine* (näide 85), *murdmaanaine* ja *korvpallinaaine* (näide 86). *Laskesuusanaine* esines kahel, ülejäänud ühel korral.

(84) Eesti *laskesuusanaisi* kimbutab täna algava Oberhofi MK-etapi eel kõhuviirus. (Delfi 09.01)

(85) Eesti *epeenaistel* on pooleli pingeline jaht Tokyo olümpiapiletitele. (Delfi 27.01)

(86) Koroonaviirus lõi sassi ka Olümpiale pürginud Eesti *korvpallinaiste* plaanid. (ERR 04.03)

ERR-is oli üks spordiala märkiv sõna *hokinaine* (näide 87), mis esines ühel korral uudise pealkirjas.

(87) *Hokinaistele* kingiti lilli. (ERR 08.03)

6.2.3.4. Saavutused

Naissoost isiku puhul märkisid sooliitena lõppevad sõnad samuti sportlikke saavutusi: sellesse kategooriasse kuulus kokku 4 sõna.

Tabel 28. Sportlikke saavutusi märkivate *naine-lõpuliste* liitsõnade esinemis-sagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>rekordinaine</i>	2	4	6	<i>üllatusnaine</i>	-	1	1
<i>eksrekordinaine</i>	1	-	1	<i>pronksinaaine</i>	-	1	1
Kokku	3	6	9				

Nendest kõige sagedam liitsõna oli 6 korda esinenud *rekordinaine* (näide 88), ülejäänud esinesid vaid ühel korral.

(88) Koolitüdrukuna võistles ta ühes tiimis tänase 7-võistluse Eesti *rekordinaise* Grit Šadeikoga. (ERR 26.01)

Sõnaga *üllatusnaine* (näide 89) märgiti ootamatult hea tulemusega silma paistnud naissportlast.

(89) Pronksi sai samuti *üllatusnaine* – tšehhitar Lucie Charvatova, kes tegi ühe möödalasu ja kaotas Røiselandile 21,3 sekundiga. (Delfi 14.02)

Ka siinsete liitsõnade seas esines sõna *pronksinaine*, mille täiendosa osutas auhinnalisele kohale (näide 90).

(90) Iluuisutamise MM-i *pronksinaine* süüdistab endist treenerit vägistamises. (Delfi 30.01)

6.2.4. Tuletised

Soomarkeeringuga lõppevate sõnade analüüsi kaasasin ka tuletised, mille hulgast vaatlesin: 1) *-nna*

2) ja *-tar* tuletusliidetega lõppevaid sõnu. Ehkki viimasega osutati peaaegu ainult rahvusele, olen esitanud ka sagedamate *tar*-tuletiste esinemiskorrad, sest ka nende kaudu saab vaadelda, kui sage on naissoo markeerimine spordiuudistes. Tuletiste puhul on tegemist sõnadega, mille põhisõna tähistab eelkõige meessoost isikut ja sooliselt vastupidine tähendus saadakse naissooliitega – komponendiga *-nna* või *-tar* moodustatakse naisele viitav sõna. Mehele osutavat tuletusliidet ei eksisteeri, vaid selleks on kasutusel põhisõna.

Tuletiste leidmiseks sisestasin korpuseotsingusse lemmad *-nna* või *-tar* ja otsingu kriteeriumiks valisin nimetatud lemmadega lõppevad sõnad. Palju oli ka seesuguseid sõnu, mis ei tähistanud inimest (nt *sinna*, *Havanna*, *Gibraltar* jne), niisiis sorteerisin tulemustest välja need, mis osutasid isikule.

6.2.4.1. *-nna* tuletised

Delfi ja ERR-i spordiuudistest eendus 3 *-nna* tuletistega märgitud kategooriat: 1) rahvus või elukoht, 2) positsioon ja 3) suhted. Ülekaalukalt kõige suurem oli isiku rahvust või elukohta täpsustavate tuletiste rühm, nagu on näidatud tabelis 29.

Tabel 29. *-nna* tuletiste kategooriad Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Kategooria	Sõnade arv Delfi	Sõnade arv ERR	Eri sõnu kokku
Rahvus/elukoht	43	42	49
Positsioon	4	3	5
Suhted	2	1	2

Rahvust ja elukohta märkivate tuletiste kategoorias oli kokku 49 sõna. Positsiooni märkis kokku 5 ja suhteid kokku 2 tuletist.

6.2.4.1.1. Rahvus ja elukoht

Selles kategooria olid peamiselt rahvust täpsustavad tuletised, ent paaril korral esines ka elukohale viitamist: Delfis sõnadega *tartlanna*, *otepäälanna* ja *haapsallanna* ning ERR-is sõnadega *tartlanna* ja *viljandlanna*. Delfi ja ERR-i *-nna* tuletiste järjekord sageduse alusel ei olnud sama, niisiis esitasin mõlema korpuse 10 kõige sagedamat rahvust märkivat *-nna* tuletist tabelisse 30.

Tabel 30. Rahvust märkivate *-nna* tuletiste esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	Sõna	ERR
<i>eestlanna</i>	184	<i>eestlanna</i>	241
<i>venelanna</i>	80	<i>venelanna</i>	115
<i>norralanna</i>	69	<i>ameeriklanna</i>	112
<i>ameeriklanna</i>	54	<i>norralanna</i>	86
<i>rootslanna</i>	54	<i>rootslanna</i>	58
<i>ukrainlanna</i>	28	<i>šveitslanna</i>	48
<i>hollandlanna</i>	24	<i>itaallanna</i>	47
<i>itaallanna</i>	23	<i>ukrainlanna</i>	43
<i>hispaanlanna</i>	23	<i>prantslanna</i>	39
<i>hollandlanna</i>	23	<i>sakslanna</i>	38
Kokku	562	Kokku	827

Kõige sagedamad rahvust märkivad sõna oli mõlemas korpuses samad ja need olid *eestlanna* (näide 91) ja *venelanna* (näide 92).

- (91) Kolmandas ringis ootab *eestlannat* ees maailma seitsmes reket Belinda Bencic. (Delfi 23.01)
- (92) Johaug läbis distantisi 23 minuti ja 51,6 sekundiga, edestades teiseks tulnud *venelannat* Natalja Neprjajevat 32,7 sekundiga. (ERR 18.01)

6.2.4.1.2. Positsioon

Tabel 31. Positsiooni märkivate -*нна* tuletiste esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>kuninganna</i>	2	3	5	<i>suusakuninganna</i>	1	-	1
<i>valitsejanna</i>	1	1	2	<i>servikuninganna</i>	-	1	1
<i>murdmaa-kuninganna</i>	1	-	1				
Kokku					5	5	10

Delfi uudistes oli 4 positsiooni märkivat sõna: *valitsejanna*, *kuninganna*, *suusakuninganna* ja *murdmaakuninganna*. *Valitsejanna* (näide 93) osutas võimekale võistlejale, *kuningannat* kasutati selle sõna otseses tähenduses, kuid liitsõnu *suusakuninganna* (näide 94) ja *murdmaakuninganna* kasutati osavale naissportlasele viitamiseks. ERR-i positsiooni märkivad sõnad olid *kuninganna* (näide 95), mida kasutati naissoost tšempionile osutamiseks, *valitsejanna* ja *servikuninganna* (näide 96).

- (93) 27-aastane Sharpe oli mitu hooaega rennisõidus võrdlemisi kindel *valitsejanna*, aga Sildaru suutis teda võita nii 2019. aasta MM-il kui ka kaks nädalat tagasi Aspeni X-mängudel. (Delfi 07.02)
- (94) "Eriti olen rahul sprintidega, tunnen, et olen seal arenenud," lisas *suusakuninganna*. (Delfi 05.01)
- (95) 17-aastane Sildaru on freestyle-suusatajate pargisõidu vaieldamatu *kuninganna*, sest ta on võitmatuks jäänud juba 29 võistlusel järjest. (ERR 26.01)
- (96) Eelmisel hooajal oli Pliškova WTA karusselli *servikuninganna*, saades 67 mänguga kirja 488 serviässa. (ERR 05.01)

6.2.4.1.3. Suhted

Tabel 32. Suhteid märkivate -*нна* tuletiste esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>kaasmaalanna</i>	4	24	28
<i>sõbranna</i>	1	-	1
Kokku	5	24	29

Suhteid märkivasse kategooriasse liigitasin kaks sõna: *sõbranna*, mis esines ühel korral Delfis, ja *kaasmaalanna*. Ehkki *kaasmaalanna* sobiks ka rahvust märkivate sõnade hulka, otsustasin selle siiski jätta suhete kategooriasse, sest sõna põhiosa ei märkinud konkreetset rahvust, vaid kellegi rahvuskaaslast. Sõna *sõbranna* (näide 97) ei kasutatud sportlasest kirjutamiseks, vaid sellega viidati naissoost sõbrale.

- (97) Ta oli 2017. aasta 11. juulil koos *sõbrannadega* külastanud Nice'i, kui märkas ühes ööklubis Balotellit. (Delfi 21.02)

6.2.4.2. -tar tuletised

Kõik Delfis ja ERR-is leiduvad -tar tuletised väljendasid rahvust, välja arvatud Delfis ühel korral esinenud *lauljatar*, mis märkis tegevusala. Tabelisse 33 olen samuti märkinud nii Delfi kui ka ERR-i kõige sagedamad -tar tuletised.

Tabel 33. -tar tuletiste esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	Sõna	ERR
<i>tšehhitar</i>	29	<i>tšehhitar</i>	38
<i>poolatar</i>	21	<i>poolatar</i>	21
<i>kasahhitar</i>	4	<i>kasahhitar</i>	6
<i>slovakitar</i>	1	<i>slovakitar</i>	1
<i>lauljatar</i>	1	Kokku	66
Kokku	56		

Isikut märkivaid -tar tuletusliiteid oli kokku 5. Kõige sagedamad tuletised mõlemas korpuses kõige sagedamad tuletised olid *tšehhitar* (näide 98) ja *poolatar* (näide 99).

- (98) Teises setis tegi *tšehhitar* seejuures otsustavad murded pärast 3:3 viigiseisu seitsmendas ja üheksandas geimis. (Delfi 26.01)

- (99) Finaalis alistas Jimenez Kasintseva üle kahe tunni kestnud mängus 5:7, 6:2, 6:2 17-aastase *poolatari* Weronika Baszaki. (ERR 02.02)

6.2.5. Vahekokkuvõte, võrdlus ja analüüs

Selgus, et soolise markeeringuga lõppevate liitsõnade puhul markeeriti spordiuudistes meessugu rohkem kui naissugu: erinevaid *mees*-lõpulisi liitsõnu oli 75, samal ajal kui

naine-lõpulis oli 12. Mees- ja naissoosõnade esinemissageduste võrdluseks olen arvutanud need kategooriate kaupa kokku. Tulemusi selle kohta näitab tabel 34.

Tabel 34. Delfi ja ERR-i spordiuudiste mees- ja naine-lõpulist liitsõnade esinemiskordade koguarvud kategooriate kaupa

Kategooria	Naissoosõnad			Meessoosõnad		
	Delfi	ERR	Kokku	Delfi	ERR	Kokku
Kõrge positsioon	1	1	2	48	40	88
Sportmängusisene positsioon	5	13	18	39	22	61
Spordiala	5	1	6	170	89	259
Saavutused	3	6	9	99	58	157
Muu tegevusala	-	-	-	34	17	51
Tulevikupotentsiaal	-	-	-	3	3	6
Vanus	-	-	-	1	-	1
Suhted	-	-	-	-	3	3
Kokku	14	21	35	394	232	626

Tabelist on näha, et meessoosõnade kasutussagedus oli ligikaudu 18 korda suurem kui naissoosõnade oma; meessooliitega sõnad moodustavad kõikidest vaadeldud sooliitega lõppevatest sõnadest 94%. Kõige rohkem väljendati naissoosõnadega sportmängusisest positsiooni ning meessoosõnadega spordiala ja saavutusi. Naissoosõnu kasutati ERR-is rohkem, kuid meessoosõnad olid enamuses jällegi Delfi uudistes. Kuna sport on traditsiooniliselt olnud meeste ala, on meessoo tekstides rõhutamise taga ilmselt ajaloolised põhjused, sest keel peegeldab ühiskonnas aja jooksul välja kujunenud tavasid; naiste taotluslik rõhutamine justkui vähendaks spordiuudise keelekasutuse normipärasust. Samuti üks põhjus, miks korpustest nii vähe naissooliitega sõnu ilmnes, seisneb meessoosõnade laiemas ja kinnistunud kasutuses, nende harjumuspärasuses sporditeemadest kirjutamisel. Paljusid spordiuudistes esinenud meessooliitega sõnu vaadates võiks öelda, et ajakirjanikud on meessugu mitmes kohas esile toonud, ka seal, kus seda tegelikult vaja poleks olnud: näiteks sõnade *põhimees*, *mängumees* ja *jooksumees* asemel saaks kasutada ka sõnu *põhimängija*, *mängija* ja *jooksja*. See kinnitab arusaama, et tüüpilise sportlase tähendus omistatakse mehele. Sõna *spordimees* kasutati spordiuudistes üldisemalt sportlasele osutamiseks, sealjuures kõlaks naissooliitega *spordinaine* ebaharilikult, mistõttu ei ole see ajakirjanduskeeles niivõrd

palju kasutust leidnud. Geneeriliselt tegijale osutavat meessooliitena ametinimetust, millega viidatakse ka naissoole, väljendab *soodimees*. Sõna *esimees* esines tunduvalt rohkem kui ühel korral kasutatud *esinaine*, millega ei osutatud spordivaldkonnas töötavale naisele. *Esimees* viitas aga eranditult meessoost isikule, mis näitab, et spordis on juhtivatel positsioonidel peamiselt mehed.

Esinemissageduste põhjal arvasin *naine*-lõpuliste liitsõnade protsendid kategooriate kaupa, nagu on näha tabelis 35. Protsendid olen esitanud nende rühmade kohta, milles esines korraga nii *mees*- kui ka *naine*-lõpulisi sõnu.

Tabel 35. Delfi ja ERR-i spordiuudiste *naine*-lõpuliste liitsõnade esinemisprotsendid

Kategooria	Delfi %	ERR %	Kokku %
Kõrge positsioon	1	2,5	2
Sportmängusisene positsioon	11	37	23
Spordiala	3	1	2
Saavutused	3	9	5

Naissoosõnade esinemisprotsent oli kõige suurem sportmängusisese positsiooni kategoorias: selles esines kõige sagedam naissooliitena sõna *ankrunaine*, mis tähistas teatevõistlustel viimasena startinud sportlast. Ülejäänud rühmade puhul võib märgata, et naissoosõnade osakaal on väga väike. Samuti kirjeldasid mehi markeerivad liitsõnad tulevikupotentsiaali, muud tegevusala, vanust ja suhteid ning nendes kategooriates naissoosõnu ei olnud. See osutab stereotüübile, mille järgi kujutatakse mehi sagedamini edu ja karjääri kaudu, naiste meediarepresentatsioonis on need aga teisejärgulised.

Spordiala märkivate sõnade täiendosad näitavad, milliseid alasid seostatakse rohkem meeste ja milliseid naistega. Suurem osa meessoosõnu puudutas jalgpalli, korvpalli, rallit ja hokit ning naissoosõnu (laske- ja murdmaa)suusatamist; ühel korral mainiti naiste puhul samuti korvpalli ja hokit ning ühel korral vehklemist

Poiss- ja *tüdruk*-lõpuliste liitsõnade esinemissagedused olid üpriski võrdväärsed: *poiss*-lõpulisi esines kokku 15 ja *tüdruk*-lõpulisi 13 korda. Kõige rohkem kasutati isikut märkivat sõna *õpipoiss*, *tüdruk*-lõpulistest olid pisut sagedamad tegevust märkiv

pallitüdruk ning vanust märkiv *koolitüdruk*. Esines ka *peksupoiss*, mis tähendas eelkõige võidupotentsiaali puudumist võrreldes vastasega, ja *õpipoiss* algajat sportlast. Stereotüüpselt mehelikku käitumist ilmestab *pahapoiss*, millega kirjeldati liiderlike kommetega meessportlast.

Tuletiste hulgast kõige suurema rühma moodustasid rahvust ja elukohta märkivad sõnad. Nende sõnade põhiosad soospektist just oluliselt huvitavat infot endas ei kannu, kuid nende paljusust kinnitab siiski, et soospetsiifiliselt on tavaks tõsta esile eelkõige naissugu. Ülejäänud tuletised märkisid positsiooni või suhteid. Sõna *kuninganna* esines kahel korral otseses tähenduses ja kahel korral liitsõna põhiosana. Viimasel juhul osutas liitsõna täiendosa spordialale (*suusakuninganna*) ja sõna kasutati võiduka sportlase tähenduses. Uurisin võrdluseks ka lemmaga *-kuningas* lõppevaid sõnu, mis osutavad meessoost isikule, ja selgus, et siingi on tipus olemist meeste puhul tavapärasem, sest *-kuningas*-lõpulisi sõnu oli rohkem (6 erinevat sõna) ja need kõik märkisid mingil spordialal figureerimist, nt *mägedekuningas* (2 korda), *skoorikuningas* (2 korda), *väravakuningas* (1 kord) jne.

6.3. Soomarkeeringuga algavad sõnad

6.3.1. Mees-algulised liitsõnad

Teise rühma selle töö sooliselt markeeritud sõnade analüüsist moodustavad soomarkeeringuga algavad sõnad, mille puhul on soospetsiifiline liide sõna täiendosas. Kui varasemates uurimustes (vt Olt 2006, Puna 2004) leidis kinnitus, et peaaegu alati on naissugu markeeritud ja meessugu markeerimata, sest meessoole viitamiseks kasutatakse sõna tähendusosalust, siis spordiuudiste korpuses leidis ka meeste markeerimist *mees*-alguliste liitsõnadega. Nimetatud sõnad märkisid kõik spordi-valdkonda, niisiis puudub siinkohal kategooriatesse jaotus. Korpusest otsisin lemmaga *mees* algavaid sõnu ning jätsin jällegi tulemustest välja sõnad, mis ei osutanud isikule (nt *meeskond*, *meeskonnavaim* jne). Sagedamad *mees*-algulised liitsõnad on märgitud tabelis 36.

Tabel 36. *Mees*-alguliste liitsõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordi-uudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>meessportlane</i>	16	14	30	<i>meessõitja</i>	-	2	2
<i>meesjuunior</i>	5	12	17	<i>meesujuja</i>	1	1	2
<i>meesmängija</i>	3	4	7	<i>meesseenior</i>	-	2	2
<i>meestennisist</i>	1	3	4	<i>meesüksiksõitja</i>	-	2	2
<i>mees(jalg)rattur</i>	1	2	3	<i>meesmaastikurattur</i>	-	1	1
<i>meessulgpallur</i>	1	1	2	<i>meesuisutaja</i>	-	1	1
<i>meesvõrkpallur</i>	1	1	2	<i>meeskarateka</i>	-	1	1
<i>meeslaske-suusataja</i>	1	1	2	<i>meesnäitleja</i>	-	1	1
Kokku					30	49	79

Kõige sagedamad *mees*-algulised liitsõnad olid *meessportlane*, *meesjuunior* ja *meesmängija* ning on näha, et ERR-is on liitsõnu kasutatud rohkem. *Meesportlast* (näide 100) kasutati artiklites, mis kajastasid aasta sportlase valimisi. *Meesjuunior* (näide 101) tähistab võistluste vanuseklassi ning *meesmängija* (näide 102) meessoost võistkonnakaaslast. Kuna ERR-is esines ühe korra sõna *meesrattur* ja ühe korra *meesjalgrattur*, lugesin need sõnad kokku. *Meesujujat* (näide 103), *meeskaratekat*, *meesmaastikuratturit* ja *meesratturit* (näide 104) kasutati samuti parima meessportlase tiitlina või aasta sportlase valimiste kontekstis. Spordikontekstiga on vähem seotud *meesnäitleja* (näide 105), mille põhisõna tähistab meessoost isiku ametit.

(100) Kokkuvõttes valiti aasta *meessportlaseks* Magnus Kirt, kes teenis kõikide voorude peale kokku 14 punkti. (Delfi 05.01)

(101) *Meesjuuniorite* klassis pälvis esikoha Leo Muiste ajaga 1.17,5. (ERR 08.02)

(102) Segapaarid moodustatakse põhiturniiri järgselt nii, et igas võistkonnas oleks erinevast riigist päris nais-ja *meesmängija*. (Delfi 14.01)

(103) Parima *meesujuja* tiitli pälvis Daniel Zaitsev, kes treenib samuti Garanti Spordiklubis Dmitri Kapelini käe all. (ERR 12.01)

(104) Esimeseks külaliseks 2019. aasta Eesti parim *meesjalgrattur* Alo Jakin. (Delfi 08.01)

- (105) Peaosalist kehastav Colin Firth sai oma „Kuninga kõne“ rolli eest parima *meesnäitleja* Oscari, meie filmis mängib ta suurepäraselt täiesti teistsugust karakterit – elupölist Londoni Arsenal jalgpalliklubi fänni. (ERR 01.10)

6.3.2. Nais-algulised liitsõnad

Delfi ja ERR-i korpuste *nais*-algulisi liitsõnu koos esinemissagedustega näitab tabel 37.

Tabel 37. *Nais-alguliste liitsõnade esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes*

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>naissportlane</i>	16	19	35	<i>naiskohtunik</i>	1	-	1
<i>naisjuunior</i>	7	14	21	<i>naisproff</i>	1	-	1
<i>naistennisist</i>	6	6	12	<i>naispoksija</i>	1	-	1
<i>naismängija</i>	4	7	11	<i>naisrattur</i>	1	-	1
<i>naismaastikurattur</i>	2	4	6	<i>naisliige</i>	1	-	1
<i>naiskoondislane</i>	1	3	4	<i>naissprinter</i>	-	1	1
<i>naiskergejõustiklane</i>	1	2	3	<i>naisjooksja</i>	-	1	1
<i>naisjalgpallur</i>	1	1	2	<i>naispikamaajooksja</i>	-	1	1
<i>naisujuja</i>	1	1	2	<i>naistreener</i>	-	1	1
<i>naissulgpallur</i>	1	1	2	<i>naisüksiksõitja</i>	-	1	1
<i>naisvõrkpallur</i>	1	1	2	<i>naisüksikmängija</i>	-	1	1
<i>naissuustaja</i>	2	-	2	<i>naissuusahüppaja</i>	-	1	1
<i>naissuusahüppaja</i>	1	1	2	<i>naiskäsipallur</i>	-	1	1
Kokku					49	68	117

Siin esinesid kõige rohkem sõnad *naissportlane*, *naisjuunior* ja *naistennisist*. Pisut sagedamad on veel *naismängija*, *naismaastikurattur* ja *naiskoondislane*. Sõnad *naissportlane* (näide 106), *naisujuja* (näide 107), *naispoksija*, *naiskergejõustiklane*, *naissprinter*, *naisrattur*, *naissulgpallur*, *naisvõrkpallur*, *naiskäsipallur* ja *naiskiiruisutaja* märgivad parima naissoost sportlase kategooriat, mingil spordialal tegutseva naissoost isiku märkimiseks on *naismängija* (näide 108), *naistreener* (näide 109), *naistennisist*, *naisjooksja* (näide 110), *naissuustaja*, *naismaastikurattur*, *naiskohtunik*, *naisjalgpallur*, *naisüksiksõitja* ja *-mängija* ning *naissuusahüppaja*, võistkonna naisliikmeid märgivad sõnad *naiskoondislane* ja *naisliige*. *Naisproff* (näide 111) tähistab naissoost professionaali mägijalgrattasõidus.

- (106) Aasta *naissportlaseks* valitud Kelly Sildaru teenis esikoha kõikidest hääletustest. (Delfi 05.01)
- (107) Eesti parimaks *naisujujaks* krooniti Maria Romanjuk, kes sai selle autasu juba kuuendat aastat järjest. (ERR 12.01)
- (108) Kontaveit on TOP30-st üks suurima tõusu teinud *naismängijaid*. (Delfi 03.02)
- (109) Järjest enam on sportlaskonna seas pead tõstmas vaimse tervise väljakutsed, erinevad väärkohtlemise liigid, *naistreenerite* puudumine tippspordis, treenerite napid oskused ja nende ühiskondlik roll. (ERR 06.03)
- (110) *Naisjooksjatega* on lood pisut teised. (ERR 06.01)
- (111) Mägijalgrattur Maaris Meier andis oma blogis teada, et sõlmis lepingu UCI mägirattatiimi Miranda Factory Team, mis teeb temast esimese Eesti *naisprofi* sellel põneval spordialal. (Delfi 11.02)

6.3.3. Vahekokkuvõte, võrdlus ja analüüs

Mees- ja *nais-*alguliste liitsõnade vaatlusest selgus, et nii mees- kui ka naissoost isikuid märkivad sooliitega algavad liitsõnad kirjeldasid ainult spordivaldkonda: suurema osa sõnade põhiosad osutasid spordialale, paaril korral esines ka meeskonnaliikmeid, vanuseklassi ja professionaalsust märkivaid sõnu. Kõige sagedam sõna nii *mees-* kui ka *nais-*alguliste liitsõnade hulgas oli põhiosaga *-sportlane*: *meessportlane* esines kokku 30 ja *naissportlane* 35 korda. Nimetatud sõnu kasutati aasta või Eesti parima sportlase tiitli sees; mitu artiklit kajastasid aasta parima sportlase valimisi ja seega kasutati suurt osa nii *mees-* kui ka *nais-*algulistest sõnadest just nendes tekstides. Seda, mitu protsenti moodustasid sooliitega algavatest sõnadest naissugu markeerivad, näitab tabel 38.

Tabel 38. Delfi ja ERR-i spordiuudiste *nais-*alguliste liitsõnade esinemisprotsent

Kategooria	Delfi %	ERR %	Kokku %
Spordiala	62	58	60

Ülekaalus olid *nais-*algulised liitsõnad, mida esines Delfi ja ERR-i korpuse peale kokku 60%. Kui eeldada, et naiskomponendi lisamise eesmärk on olnud meeste aladele siirdunud naise tähistamine (Puna 2006: 75), siis see ülekaal kinnitab samuti, et

sportlane on traditsioonilise arusaama järgi mees ja naine on pigem kõrvalekalle normist. Sellegipoolest oli üllatav, et korpustes esines palju ka *mees*-algulisi liitsõnu (*meessportlane*, *meesujuja*, *meeskarateka* jne), mis on märk sellest, et kui naiste kõrval markeeritakse ka mehi, siis on naiste osalemine spordis normaliseerumas ja seda peegeldab sõnavara.

Kuna spordialadel võistlevad mehed ja naised eraldi, siis selgus, et spordiuudistes kasutati sooliitena algavaid sõnu selleks, et viidata eri sooklassides võistlejatele ning seesugune markeerimine eristab mehi ja naisi neutraalsel moel. Sellele osutasid näiteks sõnad *meesmängija*, *naismängija*, *naistennisist*, *naisjalgpallur* jne. Mitu näidet illustreeris *mees*- ja *nais*-alguliste liitsõnade kasutust Eesti parimaks sportlaseks tituleeritud isiku nimes (*Eesti parim naisujuja*, *Eesti parim meestennisist* jne) või uudises aasta parima sportlaste valimise üritusest. Sõnaga *naisproff* osutati esimesele naissoost profisportlasele teatud spordialal. Seega võib kokkuvõttes öelda, et ehkki sooliitena algavad sõnad markeerisid spordiuudistes rohkem naisi kui mehi (st naised vajasisid eraldi esile tõstmist), siis markeeringuid ei kasutatud diskrimineerival moel ning sookomponent ei rõhutanud niivõrd sugu või sellele vastavat käitumist, vaid meeste ja naiste eraldi võistlusklasse, mis enamikul spordialadel eksisteerivad.

6.4. Kollokatsioonid sõnadega *mees* ja *naine*

Selles alapeatükis olen vaadelnud ning analüüsinud kollokatsioone sõnadega *mees* ja *naine* Delfi ja ERR-i spordiuudistes. Kollokatsioonide puhul on vaatluse all otsisõnast vasakul paiknevad kollokaadid. Meessoosõnade seas oli kõige rohkem omadussõnalisi laiendeid, millest joonistusi samuti välja kategooriad selle põhjal, millele otsisõnaga koos esinenud kollokaadid osutasid. Naissoosõnadega oli kollokatsioone korpuses märkimisväärselt vähem, niisiis esitasin nendest kõige sagedamad vasakule jäävad kollokaadid. Kuna paljudest kollokaatidest SketchEngine Kollokatsioonide uurijad on rõhutanud, et kui keele kaudu on võimalik tuvastada ühiskonnas levivaid väärtushinnanguid ja kultuurikonteksti, mis mingit keelekeskkonda ümbritseb, siis seda paljastavad ka sõnade kollokeerumismustrid. Nii näiteks võivad meest ja naist tähistavate kollokaadid

avaldada valdkondi ja tegevusi, mida seostatakse ühiskonnas rohkem meeste või naistega. (Tognini-Bonelli 2001: 125–126)

6.4.1. Adjektiivsed laiendid sõnaga *mees*

Sõnaga *mees* kollokeerunud adjektiivsetest laienditest paistsid silma järgmised kategooriad: 1) vanus, 2) pikkus, kaal ja võimekus, 3) iseloom, 4) positsioon, 5) elukoht, 6) seisund ja 7) muu. Tabelis 39 on nimetatud kategooriad esitatud nendes esinenud sõnade koguarvude kaupa.

Tabel 39. Sõnaga *mees* esinenud adjektiivsete laiendite kategooriad Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Kategooria	Sõnade arv Delfi	Sõnade arv ERR	Eri sõnu kokku
Vanus	4	7	10
Pikkus, kaal ja võimekus	6	4	8
Iseloom	10	4	11
Positsioon	9	5	10
Elukoht	1	1	1
Seisund	2	-	2
Muu	3	2	3

Sõna *mees* laiendanud kollokaatidest esines kõige enam iseloomu kategooriasse kuuluvaid sõnu. Teiseks oli kõige rohkem positsiooni, kolmandaks vanuse ning seejärel pikkuse, kaalu ja võimekuse märkimist. Sõnad, mis ei sobinud olemasolevate rühmade alla, liigitasin kategooriasse „Muu“.

6.4.1.1. Vanus

Vanust väljendavad adjektiivsed laiendid ja nende esinemissagedused on näha tabelis 40.

Tabel 40. Vanust väljendavate adjektiivsete laiendite esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>noor</i>	4	2	6	<i>33-aastane</i>	-	1	1
<i>30-aastane</i>	2	-	2	<i>31-aastane</i>	-	1	1
<i>57-aastane</i>	1	-	1	<i>39-aastane</i>	-	1	1
<i>22-aastane</i>	1	-	1	<i>23-aastane</i>	-	1	1
<i>40-44-aastane</i>	-	1	1	<i>35-39-aastane</i>	-	1	1
Kokku					8	8	16

Kõige sagedam on kollokatsioon *noor mees* (näide 112), ülejäänud sõnade esinemissagedus oli väike.

(112) Olen teoks saanud tehinguga rahul ning ühtlasi tänulik klubile selle eest, et tööka ning tulemusele keskendunud *noore mehe* mängijaõigused Tulevikule hangiti. (ERR 19.01)

6.4.1.2. Pikkus, kaal ja võimekus

Sellesse rühma liigitasin kokku 8 sõna, nende esinemissagedus on esitatud tabelis 41.

Tabel 41. Pikkust, kaalu ja sportlikku võimekust väljendavate adjektiivsete laiendite esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>... kaaluv</i>	2	1	3	<i>... pikkune</i>	1	-	1
<i>... kilone</i>	2	-	2	<i>raske</i>	1	-	1
<i>kiire</i>	1	1	2	<i>tugev</i>	-	1	1
<i>pikk</i>	1	-	1	<i>suur</i>	-	1	1
Kokku					8	4	12

Kaalu esindavad sõnad .. *kaaluv*, mida oli kasutatud seesugustes kollokatsioonides nagu *91 kilo kaaluv mees* (näide 113) ja *67 kg kaaluv mees*, *raske mees* ja *suur mees* (näide 114). Sõna ..*kilone* esines samuti kahel korral: kollokatsioonides *75-kilone* ja *71-kilone mees*. Isiku pikkust kirjeldavad *pikk mees* (näide 115) ja *206 cm pikkune mees*. Siia rühma liigitasin ka sportlikku võimekust väljendavad kollokaadi *kiire* ja *tugev* (näide 116).

(113) Tegemist on kõige raskemate, üle *91 kilo kaaluvate meestega*. (Delfi 21.01)

(114) Just orientatsioon kiirusele pani *suured mehed* ennast halvasti tundma ja siis järgnes põhjalikult ette valmistatud võte, mis vastase selili viis. (ERR 05.02)

(115) "60 meetrit jäin *pika mehe* kohta kuidagi liiga lühikeste sammudega jooksmas ega saanudki õiget hoogu sisse," kommenteeris Tilga. (Delfi 02.02)

(116) "Meid oli täna neli, aga meil on kuus väga *tugevat meest*," lisas prantslane. (ERR 22.02)

6.4.1.3. Iseloom

Meesoost isiku iseloomu märkivad kollokaadid olid Delfi ja ERR-i spordiuudistes järgmised.

Tabel 42. Iseloomu märkivate adjektiivsete laiendite esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>õige</i>	5	1	6	<i>vaba</i>	1	-	1
<i>kõva</i>	2	-	2	<i>halb</i>	1	-	1
<i>kihv</i>	1	1	2	<i>tavaline</i>	1	-	1
<i>aus</i>	2	-	2	<i>tõsiseltvõetav</i>	1	-	1
<i>hea</i>	1	1	2	<i>vapper</i>	-	1	1
<i>tore</i>	1	-	1				
Kokku					16	4	20

Kõige sagedam kollokatsioon oli *õige mees*, mis esines kokku 5 korda (näide 117).

(117) Tallinna poksi meistrivõistluste finaalides tegid Eesti koondislased seda, mida neilt oodati – võtsid kindlad võidud ning tõestasid, et on *õiged mehed*, keda saata olümpia kvalifikatsioonivõistlustele. (Delfi 20.01)

ERR-i korpuses (näide 118) ei viidatud kollokatsiooniga *õige mees* iseloomule, vaid õigel hetkel õiges kohas olnud sportlasele. Väljendite *õige mees* ja *kõva mees* (näide 119) puhul tuleks lisada, et ehkki nende adjektiividega kirjeldatakse justkui teatud traditsioonilisele mehelikkusele vastavat inimtüüpi, on nimetatud kollokatsioone kasutatud ka sportlike saavutuste märkimiseks. Näiteks *õige mees* kirjeldab mõnes kontekstis õigel, st võimekusele vastaval positsioonil tegutsejat (näide 120) ja *kõva mees* (näide 121) heade sooritustega ajalukku läinud sportlast.

- (118) Nicolas Pepe kasutas juba kaheksandal minutil ära Unitedi kaitseliini peataoleku ja Sokratis Papastathopoulos oli poolaja lõpus *õige mees* õiges kohas nurgalöögi järgses olukorras, tehes seisuks 2:0. (ERR 02.01)
- (119) Itaalia klubi hiilis oma alagrupist edasi tänu kahele võidule viimastes voorudes, aga on nüüdseks näidanud, et on täitsa *õiged mehed* õigel kohal. (Delfi 18.02)
- (120) Siis olid *kõva mees*, kui selline olid, autoriteet. (Delfi 18.02)
- (121) Viimati oli nii *kõva mees* Lennox Lewis 2000. aastal. (Delfi 23.02)

6.4.1.4. Positsioon

Kõige suurema kategooriana ilmnes sõna *mees* adjektiivsete laiendite seast staatust ja positsiooni märkivate kollokaatide oma. Siinkohal ei ole positsiooniga väljendatud sotsiaalset seisundit või kindlat kohta hierarhias, vaid eelkõige asetust (*tagumine mees*) või järjekorda (*viimane mees*).

Tabel 43. Positsiooni märkivate adjektiivsete laiendite esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>uus</i>	5	3	8	<i>oluline</i>	1	-	1
<i>ainus</i>	4	-	4	<i>viimane</i>	1	-	1
<i>tuttav</i>	1	1	2	<i>nimekas</i>	1	-	1
<i>võrdväärne</i>	1	1	2	<i>tagumine</i>	-	1	1
<i>kindel</i>	1	1	2				
Kokku					15	7	22

Kõige sagedam oli kollokaat oli *uus* (näide 122), millele järgneb *ainus*. *Ainus mees* (näide 123) viitab ainsana millegagi toime tulnud ja sellega silma paistnud sportlasele, *oluline mees* (näide 124) mingis spordisündmuses tähtsal positsioonil olevale mehele. *Viimane mees* (näide 125) näitab järjekorras viimasel positsioonil olnud sportlast.

- (122) Kuidas *uued mehed* kollases särgis tartlastele vastu saavad, selgubki juba pühapäeva pärastlõunal. (ERR 06.03)
- (123) Hayes on *ainus mees*, kes suutnud võita nii olümpiakulla kui ka Super Bowli meistrisõrmuse. (Delfi 03.02)

(124) Vigastatud on *olulised mehed* – keskmängija Joel Embiid ja tagamängija Ben Simmons. (Delfi 28.02)

(125) Ramos tõmbas *viimase mehena* maha Gabriel Jesusi. (Delfi 26.02)

6.4.1.5. Elukoht

Korpustes oli üks elukohta väljendav sõna: Delfi uudistes kahel ja ERR-is ühel korral esinenud *kohalik* (näide 126).

(126) Kriteeriumi võitis *kohalik mees* Caleb Ewan (Lotto Soudal) ajaga 1:04.29, teine oli Elia Viviani (Cofidis) ja kolmas Simone Consonni (Cofidis). (ERR 20.01)

6.4.1.6. Seisund

Seisundit märkivaid kollokatsioone leidis ainult Delfi korpuses. Need olid *vaene mees* (näide 127) ja *tõbine mees* (näide 128). Väljendit *vaene mees* on siin kontekstis kasutatud piltlikus väljendis *A on vaese mehe B*.

(127) 31. jaanuaril anti start maailmakuulsale amatöörrallile, mida tuntakse nii *vaese mehe* Dakari kui ka maailma viimase suure seikluse nime all. (Delfi 19.02)

(128) Võistkonna esindaja sõnul oli põhjuseks palavik ja kuna lennujaamades mõõdetakse koroonaviiruse tuvastamiseks reisijate temperatuuri, siis ei hakatud *tõbist meest*, kes ilmselt poleks mängida nagunii saanud, kaasa võtma. (Delfi 03.03)

6.4.1.7. Muu

Nimetatud rühma liigitasin sõnad, mis jäid liigitusest välja ega sobinud teistesse kategooriatesse.

Tabel 44. Muud valdkonda puudutavate adjektiivsete laiendite esinemissagedused Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>sobiv</i>	1	1	2	<i>kõnealune</i>	1	-	1
<i>vajalik</i>	1	1	2				
Kokku	3	2	5				

Need sõnad on *sobiv*, *kõnealune* ja *vajalik*. *Sobiv mees* (näide 129) ja *vajalik mees* (näide 130) esinesid nii Delfis kui ka ERR-is, *kõnealune mees* (näide 131) ainult ühe korra Delfi uudistes.

(129) "Teise ringi alguses panid neli meest plagama ja meil oli *sobiv mees* Carisey näol sees."
(ERR 16.02)

(130) "Tallinnal oli kaitsest kaks *vajalikku meest* puudu, see jättis kindlasti jälje." (Delfi 01.02).

(131) "Mõlemad *kõnealused mehed* sõidavad võistkonnaga Venemaale kaasa ning nende mängimine otsustatakse kohapeal," seisab uudises (Delfi 09.02).

6.4.2. Kollokatsioonid sõnaga *naine*

Selgus, et nii Delfi kui ka ERR-i uudistes esineb sõnaga *naine* vaid üksikuid otsisõnast vasakul paiknevaid ja omadust märkivad kollokaate. Adjektiivseid laiendeid ei olnud, niisiis kerkisid esile adjektiiv-komparatiivseid ja adjektiiv-superlatiivseid laiendid moodustavad kollokaadid. Samuti olid sagedamad omadussõnadena käituvad *esimene* ja *kümnes* ning mõlemas korpuses osutus kõige sagedamaks kollokatsioon *Eesti naine*. Need kollokaadid ei jagune siin alapeatükis kategooriatesse, vaid alljärgnevas tabelis olen esitanud nendest kõige sagedamad koos esinemisarvudega.

Tabel 45. Sagedamad kollokaadid sõnaga *naine* Delfi ja ERR-i spordiuudistes

Sõna	Delfi	ERR	Kokku	Sõna	Delfi	ERR	Kokku
<i>Eesti</i>	22	49	71	<i>seitsmes</i>	1	-	1
<i>esimene</i>	5	4	9	<i>küpsen</i>	1	-	1
<i>parim</i>	3	3	6	<i>tugevam</i>	1	-	1
<i>parem</i>	3	-	3	<i>kiirem</i>	-	1	1
<i>kümnes</i>	1	1	2				
Kokku					37	58	95

Kõige sagedam kollokatsioon sõnaga *naine* oli *eesti naine* (näide 132). Sellele järgnevad *esimene naine* (näide 133) ja *parim naine* (näide 134). Ühendiga *esimene naine* tähistati naist, kes mõne rekordi püstitamisega kaudu on saanud esimeseks naissoost sportlaseks, kes sellel alal või spordiüritusel on võidutsenud. *Tugevam* ja *kiireim naine* tähistavad füüsilist võimekust, *küpsen naine* (näide 135) vanust, ent viimast ei kasutatud sportlase kirjeldamiseks.

(132) Valikturniiri esimeses mängus kohtusid *Eesti naised* kapteni Marie Turmann juhtimisel Itaalia esindusega (ERR 14.01)

- (133) Ühtlasi tegi Johaug ajalugu, kui temast sai *esimene naine*, kes ühel MK-sarja hooajal võidutsenud kaheksal järjestikusel individuaaldistsil. (Delfi 20.02)
- (134) Kunagi varem pole ühelgi suusatuuril *parima naise* ja teise koha saaja vahel olnud nii suurt vahet. (ERR 23.02)
- (135) Samuti on tekkinud diskussioon, et miks pole 30-aastane mees valinud endale *küpsemat naist*. (Delfi 05.01)

6.4.3. Vahekokkuvõtte, võrdlus ja analüüs

Sõnaga *mees* kollokaatidest eendusid vanust; pikkust, kaalu ja sportlikku võimekust; iseloomu, staatust ja positsiooni; elukohta; seisundit ja muud kategooriat märkivaid sõnad. Kõige rohkem oli staatuse ja positsiooni (siinkohal tähendab positsioon eelkõige paiknemist) ning kõige vähem elukoha väljendamist, sagedaim kollokatsioon oli *uus mees*, mis esines kokku kaheksa korda. Sõnaga *naine* aga adjektiivseid laiendeid ei leidunud, vaid sagedaimad kollokatsioonid olid 71 korda esinenud *Eesti naine*, üheksa korda esinenud *esimene naine* ja kuus korda esinenud *parim naine*. Kollokatsioon *esimene naine* tähistas esimesena mingil alal triumfeerinud naist. Võrdluseks vaatlesin ka viiel korral kasutatud kollokatsiooni *esimene mees* konkordantsi. Ka mehe puhul leidis sellega mingi sündmuse alustaja märkimist, ent märksa vähem. Naisi ollakse altimad spordis esimesteks nimetama, sest naiste puhul on millegi etteotsa sattumine ebatavalisem ja enamasti on milleski võidutsenud eelkõige mehed. Samuti leidis üks artikkel, milles *esimene naine* tähendas esimesena mingil spordialal võistleva asunud naist. Kollokatsiooniderühmad sõnaga *mees* ja nendes esinevate kollokaatide sagedused aga näitavad, et kui tavaliselt on meedias tavaks kommenteerida pigem naise välimust ja kehakaalu, siis spordiuudistes tehakse seda pigem meeste puhul. Ajakirjanikud on tahtnud rõhutada meeste tugevat kehakuju, suurt kaalu ja füüsilist võimekust. See on tõenäoliselt tingitud sellest, et sportlase töövahend on keha ja teatud aladel, millega tegelejad on enamjaolt mehed, võisteldakse eri kaaluklassides. Kehakuju puudutavad omadused võivad spordis olla olulised sooritusel mõjutajad.

7. EESTI KEELE KOONDKORPUSE NING DELFI JA ERR-i SPORDIUUDISTE KORPUSE SOOLISELT MARKEERITUD SÕNAVARA VÕRDLUS

Selles peatükis võrdlen koondkorpuse soospetsiifilist sõnavara Delfi ja ERR-i spordiuudiste korpusega ja püüan selgitada välja, kas spordiuudiste soospetsiifilist keelekasutust saab kõrvutada üldisema meediakeelega ning kas varasemates meediatekstides levib sarnaseid soolise markeerimise mustreid. Kommenteerin soolise markeerimise võtteid üldisemalt ja lähema vaatluse all on koondkorpuse spordivaldkonda puudutavad sõnad.

Näib, et põhilised võtted, millega sooliselt markeeritud sõnu moodustatakse, on spordiuudistes ja üldises meediakeeles sarnased: peamised soospetsiifiliste sõnadega kirjeldatud kategooriad, mis kattuvad nii üldises meediakeeles kui ka spordiuudistes, on amet, positsioon ja saavutused. Rassi ega religioosseid vaateid spordiuudiste soosõnad ei puudutanud. Spordis on tähtsam toonitada eelkõige rahvust (mida näitas tuletiste kasutamine), sest sportlased võistlevad teatud riigi esindajana ja selle uudises rõhutamine annab lugejale võimaluse enda rahvuskaaslastele kaasa elada või olla paremini kursis sellega, mis toimub spordis kui rahvusvahelises sündmuses (vt Hennoste 2008). Samuti ei ole spordiuudiste soospetsiifiliste liitsõnadega niivõrd palju perekonnaseisu ja suhteid rõhutatud.

Koondkorpuse nii mehi kui ka naisi markeerivad spordisõnad väljendasid spordiala, kõrget positsiooni, sportmängusisest positsiooni ja sportlikke saavutusi, *mees*-lõpuliste liitsõnade puhul eraldusid ka muu tegevusala ja tulevikupotentsiaali kategooria. *Nais*-ja *mees*-algulised sõnad väljendasid üksnes spordiala. Delfis ja ERR-is on *mees*-lõpuliste liitsõnadega väljendatud kategooriad identsed, lisaks esinesid paari üksiku kasutussagedusega ka vanust ja suhteid märkivate liitsõnade kategooriad. Kõige rohkem eri sõnu nii koondkorpuse kui ka Delfi ja ERR-i korpuste puhul leidis spordiala märkimiseks, samuti selgus, et spordialale viitavaid sõnu kasutati mõlemas ka kõige sagedamini. Koondkorpuse puhul oli teiseks kõige rohkem sportmängusisese positsiooni, Delfi ja ERR-i puhul aga saavutuste märkimist. Delfi ja ERR-i korpustes oli

kõige rohkem erisuguseid *naine*-lõpulisi liitsõnu saavutuste kategoorias, kõige suurema kasutussagedusega olid aga sportmängusisest positsiooni märkivad sõnad. Koondkorpuses oli saavutusi väljendavate sõnade kategooria nii sõnade arvu kui ka kogusageduse poolest suurem, kuid kui vaadata üldisi naissoosõnade esinemisprotsente soomarkeeringuga lõppevate sõnade hulgas, on näha, et kui suurema osa kategooriate puhul olid esinemisprotsendid sarnased (spordiala: 2% koondkorpuses ning 2% Delfis ja ERR-is; kõrge positsioon: 0,7% koondkorpuses ning 2% Delfis ja ERR-is; saavutused: 4% koondkorpuses ning 5% Delfis ja ERR-is), siis koondkorpuses moodustasid sportmängusisest positsiooni märkivad naissoosõnad vaid 1 protsendi, samal ajal kui Delfis ja ERR-is 23 protsenti. Võib järeldada, et aja jooksul on artiklites hakatud märkimisväärselt rohkem kasutama *naine*-lõpulisi liitsõnu sportmängusisese positsiooni väljendamiseks ja selle taga on sõna *ankrunaine* kasutussageduse suurenemine.

Ka varasema meediakeele sporditekstides on naissooliitega lõppevate sõnade esinemisprotsendid väiksemad – need pole võrreldes meessoosõnadega niivõrd palju kasutust leidnud ja selle taga võib olla traditsioonipõhine kalduvus kasutada *mees*-lõpulisi nimetusi geneerilises võtmes. Samuti tuleks kommenteerida seda, et nii koondkorpuses kui ka Delfis ja ERR-is leidis palju markantseid, ajakirjaniku moodustatud uusi meessooliitega sõnu (nt *hamburgerimees*, *prügikastimees*, *sangpommimees*, *halloomees*). Seesuguste sõnade moodustamise ja kasutamise täpne põhjus on ebaselge, ent võib oletada, et kuna eesti keeles on välja kujunenud ja kasutusse juurdunud rohkem omaette tähendusega liitsõnu, mis on *mees*-lõpulised, siis moodustatakse uusi meessooliiteid just harjumuse ja keele eripära tõttu. Siin võib rolli mängida ka asjaolu, et paljud *mees*-lõpulised sõnad viitavad geneeriliselt nii mehele kui ka naisele, niisiis on ajakirjaniku soov olnud eelkõige inimest markeerida ja selleks on artiklit kirjutades automaatselt pähe tulnud meessoosõna; kuna eesti keeles grammatiline sugu puudub (nt asesõna *tema* = *he/she*), siis info kõnealuse isiku soo kohta pannakse rohkem liitsõnadesse ja tuletistesse. Sealjuures on spordiga ajalooliselt tegelenud samuti mehed, mis tähendab, et keelekasutajad viitavad sportlasele meessoosõnade kaudu ka traditsioonilistel põhjustel. Ajakirjaniku teadvusse ei ole nii

tugevalt kinnistunud *naine*-lõpuliste või sooneutraalsete sportlast väljendavate sõnade kasutamine.

Mees- ja *nais*-algulised liitsõnad väljendasid nii koondkorpuses kui ka Delfi ja ERR-i korpuses spordiala, kõige sagedamaks osutus liitsõna põhiosaga *-sportlane*. Paljude liitsõnade kasutuskontekstist ilmnes, et neid oli mitmel juhul kõikides vaadeldud tekstikorpustes kasutatud aasta või Eesti parima sportlase tiitli nimetuses (*Eesti parim meesjalgrattur*, *aasta parim meesujuja*, *aasta parim mees- ja naissportlane* jne). Samuti kasutati *mees*- ja *nais*-algulisi liitsõnu ühes lauses paralleelselt. Ehkki *nais*-algulisi liitsõnu oli nii koondkorpuses kui ka Delfi ja ERR-i omas rohkem ning ka esinemisprotsendid üsna võrdväärased (koondkorpuses oli *nais*-algulisi 65% ning Delfi ja ERR-i omas 60%), mis osutab sellele, et rohkem tõstetakse esile meeste aladele siirdunud naisi (Puna 2006), oli nende peamine eesmärk eristada meessoost ja naissoost sportlasi neutraalsel moel.

Lõppkokkuvõttes võib öelda, et koondkorpuses kasutatud spordikategooriat märkivad soosõnad ja soolise markeerimise võtted olid üldjoontes sarnased, suurenenud on sõna *ankrunaine* ja seega sportmängusisese positsiooni sagedam väljendamine naissoosõnadega. Sarnasused näitavad, et spordiajakirjanikud on säilitanud oma põhilised soospetsiifilise sõnavara kasutamise ja sportlastest kirjutamise meetodid.

KOKKUVÕTE

Selle magistritöö eesmärk oli vaadelda Delfi ja ERR-i veebiportaalides ajavahemikus jaanuar – märts 2020 ilmunud spordiuudiste sooliselt markeeritud sõnavara. Valim koosnes 5032 artiklist, millest koostas programmiga SketchEngine eraldi tekstikorpused. Töö peamine fookus oli soosõnavara esinemissagedustel ja kasutuskontekstil, samuti soovisin tulemuste põhjal teada saada, kas ja kuidas on spordiuudiste soospetsiifiliste sõnadega edasi antud stereotüüpe, kas naissoo- ja meessoosõnade vahel ilmneb kvantitatiivset ebasümmeetriat ning kas soosõnad väljendavad sugudevahelisi suhteid spordivaldkonnas.

Soospetsiifilised üksiksõnad väljendasid neutraalseid soonimetusi, vanust, sugulussuhteid ja viisakaid tiitleid / kõnetlussõnu. Selgus, et spordiuudistes kasutatakse kõige sagedamini neutraalseid üksiksõnu *mees* ja *naine* (kogusagedus 2879), mis illustreerisid meeste ja naiste eristamist spordivõistlustel, sealhulgas esines *mees* 1,6 korda rohkem kui *naine*. Samuti kirjeldati soospetsiifiliste üksiksõnadega üsna arvukalt vanust (586) ja sugulussuhteid (423). Sportlasest kirjutades on tavaks lisada uudisesse tema vanema kommentaar ja paljude sportlaste puhul tegutseb treenerina mõni perekonnaliige. Sagedamini mainiti isasid, mis näitab, et sporti peetakse stereotüüpselt rohkem isadega seonduvaks ja seega mehelikuks valdkonnaks. Naissoosõnu esines kõige rohkem vanust väljendavate üksiksõnade hulgas – vanusesõnadest 50% olid naissugu markeerivad, mis näitab, et spordis kirjutatakse rohkem noortest naistest.

Mees- ja *naine*-lõpulised liitsõnad väljendasid kõrget positsiooni, sportmängusisest positsiooni, spordiala ja sportlikke saavutusi, meessoosõnadega väljendati ka muud tegevusala, vanust ja suhteid. Kõige rohkem kasutati meessoosõnu spordiala märkimiseks (nt *mängumees*, *rallimees*, *hokimees*, *krossimees*), naissoosõnade puhul osutus kõige ülekaalukamaks sportmängusisese positsiooni väljendamine, mida esindas sõna *ankrunaine* suurem esinemissagedus – selle tõttu moodustasid naissoosõnad sportmängusisese positsiooni kategooriast 23%. Väga suur erinevus ilmnes aga *mees*- ja *naine*-lõpuliste liitsõnade kasutussageduste vahel: *mees*-lõpulisliitsõnu kasutati spordiuudistes 18 korda rohkem. *Poiss*- ja *tüdruk*-lõpuliste liitsõnade esinemissagedused olid aga küllaltki tasakaalukad (kogusagedused vastavalt 15 ja 13).

Seesugune vahe *nais-* ja *mees-lõpuliste* liitsõnade kasutussageduste puhul näitab, et spordiuudistes rõhutatakse eelkõige meessugu. Ilmselt on selle taga mitu põhjust: meessoost sportlasi on rohkem, enamatel spordialadel võistlevad mehed ja seega leiavad uudised meestest rohkem kajastust; kuna sportlased on ka traditsiooniliselt olnud mehed ja eesti keeles on kasutusel mitu traditsioonipõhist *mees-lõpulist* ametinimetust (nagu *jahimees*, *kalamees*, *turvamees*), siis ei ole keelekasutajate teadvusesse niivõrd kinnistunud *naine-lõpuliste* või sooneutraalsete väljendite moodustamine ja kasutamine. Paljusid *mees-lõpulisi* liitsõnu saab kasutada nii meessoost kui ka naissoost tegijale osutamiseks, niisiis võib kasutaja jaoks seesugustes sõnades sugu tähenduse kaotada ja sõna muutuda eelkõige inimest tähistavaks. Seda võib tõlgendada keelesüsteemisisese seksismi nähtusena, kus nende sõnade universaalne tähendus omistatakse automaatselt mehele (Wareing 1999), kuid eelkõige näitab *mees-lõpuliste* liitsõnade sage kasutus spordiuudistes, et ajakirjanikud peavad tüüpilise sportlase esindajateks eelkõige mehi ja sellisel juhul muutub keel sooliselt kallutatuks just kasutuses, teatud konteksti asetatuna. Seda ilmestas mitmel juhul ka näiteks meessoo esile toomine sõnades, kus oleks saanud väljenduda ka sooneutraalselt (*põhimees* > *põhimängija*, *spordimees* > *sportlane*, *jooksumees* > *jooksja*). *Mees-lõpulisel* liitsõnal kirjeldasid spordialadest rohkem pallimänge (*mängumees*, *tagamees*, *vahetusmees* jne), rallit (*rallimees*, *roolimees*, *WRC-meis*, *autospordimees* jne), tõste- ja jõusporti (*sangpommimees*, *jõumees*, *rammumees*), *naine-lõpulisel* suusatamist (*laskesuusanaaine*, *murdmaanaaine*, *ankrunaaine*), mis kuvab selge pildi meeste ja naistega seostatavatest spordialadest. *-nna* tuletusliitega lõppevad sõnad väljendasid kõige rohkem rahvust ja elukohta, pisut vähem aga suhteid ja positsiooni. *-tar* tuletised väljendasid vaid rahvust.

Mees- ja *nais-*alguliste liitsõnade seast eraldus spordiala märkivate sõnade kategooria. Siinkohal olid ülekaalus naissoosõnad, moodustades soomarkeeringuga algavate sõnade hulgast 60%. See näitab, et seda vahendit kasutatakse kõige tüüpilisemalt naissoost tegija markeerimiseks, kui sõna põhitähendus on omistatud mehele; sooliitega on tavaks osutada naisele kui millelegi normivälisele, mis kinnitab feministliku lingvistika teooriat naisesuse paradoksist (Koivunen, Liljeström 2003) ja lähtekohti, mille järgi ei kohtle keelekasutus naisi ja mehi võrdselt (Kasik 2006, Cameron 1992). Teisalt esines spordiuudistes siiski arvestataval hulgal ka *mees-*algulisi liitsõnu ning suur osa

soospetsiifilise liitega sõnadest esines aasta parima või Eesti parima sportlase tiitli sees (*Eesti parim naisujuja, aasta naissportlane, parim meesujuja*). Seega oli kõnealuse sooliite peamine eesmärk naissoost ja meessoost sportlasi neutraalsel moel eristada, sest naised ja mehed võistlevad ning treenivad spordis eraldi ja seda on vaja väljendada ka keelekasutusega, et spordisündmuste kohta uudises võimalikult asjakohast infot edastada.

Kollokatsioonidest esines Delfi ja ERR-i spordiuudistes samuti peamiselt sõnaga *mees* kollokeerunud laiendeid: kõige suurema kollokatsioonide rühma moodustasid adjektiivsed laiendid, mis osutasid mehe vanusele; pikkusele, kaalule ja võimekusele, iseloomule, positsioonile, elukohale, seisundile ja muudele omadustele. Kõige ülekaalukamalt väljendati meessoost isiku positsiooni (kollokatsioonidega *uus mees, ainus mees, tuttav mees* jne) ja iseloomuomadusi (*õige mees, kihvt mees, aus mees* jne). Sõnaga *naine* ei olnud adjektiivseid laiendeid, vaid kõige sagedamad kollokatsioonid koosnesid kohanimelisest täiendist (*Eesti naine*), järgarvust (*esimene naine, kümnes naine, seitsmes naine*) ja omadussõna kesk- või ülivõrdest (*parim naine, parem naine* jne). Kuna sportlase töövahend on keha ja sooritus sõltub füüsilisest võimekusest, mis omakorda sõltub kehalistest omadustest, siis on põhjendatud, et spordiuudistes leidub paljude eri sõnadega ka meessoost isiku keha kirjeldamist, ehkki tavapäraselt on välimust kommenteeritud just naiste puhul (Pilvre 2009).

Koondkorpuse spordivaldkonda puudutava soospetsiifilise sõnavara vaatlus näitas, et peamised soolise markeerimise mustrid spordiuudistes ei ole ajaga kuigi palju muutunud – soosõnadega väljendatud kategooriad ja nendes esinenud sõnad olid nii koondkorpuses kui ka Delfi ja ERR-i omades peaaegu ühesugused, samuti oli suhteliselt võrdne naissoosõnade esinemisprotsent soomarkeeringuga algavate sõnade hulgas ja ka enamikus soomarkeeringuga lõppevate sõnade kategooriates. Küll aga oli see kõvasti suurem Delfi ja ERR-i korpuste sportmängusisese positsiooni kategoorias: kui koondkorpuses moodustasid naissoosõnad nimetatud kategooriast 1 protsendi, siis Delfi ja ERR-i omas 23 protsenti. Selle põhjus seisneb sõna *ankrunaine* sagenenud kasutuses.

Üldjoontes näitasid töö tulemused, et spordiuudistes esineb sooliselt markeeritud sõnavara näol mõningaid stereotüüpe ja naiste allutamist mehele kui normile. Näiteks

mees-lõpuliste ja mehele osutavate üksiksõnade suure ülekaalu põhjal võib tõlgendada, et naistest kirjutatakse spordiuudistes tunduvalt vähem ja et ajakirjanikud rõhutavad spordiartiklites märksa sagedamini mehi, sest on harjumuspärane, et tüüpiliselt tegelevad spordiga mehed. Kui võrrelda Delfi ja ERR-i andmeid omavahel, võib näha, et ERR-i tekstides on soosõnade vahekord veidi tasakaalukam, selles on väljendatud pisut sooneutraalsemalt või rohkem naissoosõnu kaasates – näiteks sportmängusisese positsiooni kategooriast moodustas sõna *ankrunaine* kasutus ERR-is 37% ja Delfis vaid 11%. Ehkki lõppkokkuvõttes ei peegeldanud Delfi ja ERR-i spordiuudiste soosõnavara nii otsesõnu soolist diskrimineerimist ja naiste osalemine spordis muutub aina tavalisemaks, siis kvantitatiivselt ebasümmeetrilised andmed spordiuudiste soospetsiifilisest keelekasutusest näitavad, et spordis on siiski sooline ebavõrdsus olemas ja seda ilmestavad keelekasutajate hoiakud spordist kui maskuliinsest alast ja kalduvus defineerida sportlast meessoo kaudu. Kui võtta arvesse, et paljudest meessooliitega lõppevatest sõnadest saab moodustada genereilisi ametinimetusi, kuid naissoosõnade puhul sama ei kehti (st meessooliitega saab osutada ka naisele, kuid mitte vastupidi), siis pole üllatav, et ka spordiajakirjanduses kasutatakse rohkem meessoosõnu ja moodustatakse uusi liitsõnu eelkõige just meessugu tähendusluseks võttes. Oma magistritööga sooviksin tuua päevavalgele probleemi, et eesti keel vajaks rohkem sooneutraalseid või naissooliitega ametinimetusi, mis jõuaksid ka igapäevasesse keelekasutusse ja meediakeelde. Samuti võiks öelda, et kriitilise ja korpuslingvistikal põhineva diskursuseanalüüsi kombineerimisel saadud tulemused toovad küll sõnavara kaudu spordiuudiste soolistatuse esile, kuid varjatumate soolistatuse strateegiateni ei pruugi kvantitatiivse lähenemisega jõuda. Seega oleks huvitav näha, millised tulemused ilmneksid kvalitatiivselt analüüsitud spordiuudistest ja see võiks uurimispinnast pakkuda töödele tulevikus.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aava, Katrin 2012. Kriitiline kirjaoskus ning diskursuseanalüüs meediatekstide analüüsiks. – Oma Keel 24, 101–107

Baker, Paul, Erez Levon 2015. Picking the right cherries? A comparison of corpus-based and qualitative analyses of news articles about masculinity. – Discourse & Communication vol 9 No. 2. London: SAGE Journals, 221–236

Brown, Penelope, Stephen Levinson 1987. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge: Cambridge University Press

Cameron, Deborah 1992. Feminism & Linguistic Theory. London: MacMillan Press LTD

Cooky jt = Cheryl Cooky, Michael A. Messner, Michela Musto 2015. „It’s Dude Time!“. A Quarter Century of Excluding Women’s Sports in Televised News and Highlight Sports. – Communication & Sport vol. 3 No. 3. London: SAGE Journals, 261–287. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2167479515588761>. Vaadatud 22.05.2021

EIGE = European Institute for Gender Equality 2017. Gender in Sport. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://eige.europa.eu/publications/gender-sport>. Vaadatud 22.05.2021

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat. <https://www.eki.ee/dict/ekss/>

Engelberg, Mila 2002. The communication of gender in Finnish. – Gender Across Languages: The linguistic representation of women and men vol. 2. Ed. by Marlis Hellinger, Hadumod Bußmann. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 109–132

ERR 2015 = ERR 2015. – Võrdõigusvolinik: parimate nais- ja meessoost rahvasportlaste autasud peavad olema võrdsed. <https://sport.err.ee/75530/vordoigusvolinik-parimate-nais-ja-meessoost-rahvasportlaste-autasud-peavad-olema-vordsed>. Vaadatud 13.05.2021

Fairclough, Norman 2001. Language and Power. London: Pearson Education LTD

Formanowicz jt = Formanowicz, Magdalena, Aleksandra Cislak, Sylwia Bedyńska, Sabine Szczesny 2013. Side Effects of Gender-Fair Language: How Feminine Job Titles Influence the Evaluation of Female Applicants. – European Journal of Social Psychology vol. 43 No. 1. Hoboken: Wiley, 62–71

Foucault, Michel 2005. Diskursuse kord. Tallinn: Varrak

Halliday, Michael A.K. 2007. Language and Society. – The Collected works of M.A.K. Halliday vol. 10. Ed. by Jonathan J. Webster. London: Continuum, 43–65

Hennoste, Tiit 2008. Spordiuudised. – Uudise käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 185–193

Hodel jt = Hodel, Lea, Magdalena Formanowicz, Sabine Szczesny, Jana Valdrová, Lisa von Stockhausen 2017. Gender-Fair Language in Job Advertisements: A Cross-Linguistic and Cross-Cultural Analysis. – Journal of Cross-Cultural Psychology vol. 48 No 3. London: SAGE Journals, 384–401

Horvath, Lisa Kristina, Sabine Szczesny 2016. Reducing Women's Lack of Fit with Leadership? Effects of the Wording of Job Advertisements. – European Journal of Work and Organizational Psychology vol 25 No. 2. London: Routledge, 316–328

Ibrahim, Faridah, Longina Strumska-Cylwik 2014. Gender Relationship and Media Language: Comparative Study of Print Media in Poland and Malaysia. – International Journal of Arts and Sciences, 647–681; <http://www.universitypublications.net/ijas/0705/pdf/V4Z53.pdf> (vaadatud 22.05.2021).

- Kaalep, Heiki-Jaan, Kadri Muischnek 2002.** Püsiühendite leidmine teksti abil. – Tähendusepüüdja (Catcher of the Meaning). Pühendusteos professor Haldur Õimu 60. sünnipäevaks. Tartu: Tartu Ülikooli üldkeeleteaduse õppetooli toimetised 3, 172–184
- Kasik, Reet 2002.** Lingvistiline tekstianalüüs. – Teoreetiline keeleteadus Eestis. Toim. Renate Pajusalu. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 74–88
- Kasik, Reet 2006.** Feministlik lingvistika. – Oma Keel 13, 5–12
- Kasik, Reet 2008.** Meediateksti analüüs: eesmärgid ja retoorika. – Tekstid ja Taustad V. Toim. Reet Kasik. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele osakond, 9–41
- Kennison, Sheila, Jessie Trofe 2003.** Comprehending Pronouns: A Role for Word-Specific Gender Stereotype Information. – Journal of Psycholinguistic Research vol. 32 No. 3. Berlin: Springer Verlag, 355–378
- Koivunen, Anu 2003.** Rõhumine. – Võtmesõnad: 10 sammu feministliku uurimuse ni. Tallinn. Eesti Keele sihtasutus, 35–77
- Koivunen, Anu, Marianne Liljeström 2003.** Võtmesõnad: 10 sammu feministliku uurimuse ni. Tallinn: Eesti Keele sihtasutus
- Laine, Antti 2016.** Gender Representation of Athletes in Finnish and Swedish Tabloids. – Nordicom Review vol 37 No. 2. Berlin: De Gruyter, 83–98
- Lakoff, Robin 1973.** Language and Woman's Place. – Language in Society Vol. 2 nr 1. Cambridge: Cambridge University Press, 45–80. https://web.stanford.edu/class/linguist156/Lakoff_1973.pdf (vaadatud 22.05.2021).
- Lee, Jackie F. K. 2015.** Chairperson or chairman? – A study of Chinese EFL Teachers' Gender Inclusivity. – Australian Review of Applied Linguistics vol 38 No. 2. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 22–47. <https://bit.ly/3u9OFzu> (vaadatud 22.05.2021).

Macharia jt = Macharia, Sarah, Lilian Ndangam, Mina Saboor, Esther Franke, Sara Parr, Eugene Opoku 2015. Who Makes the News? – Global Media Monitoring Project 2015. London: World Association for Christian Communication (WACC). http://www.media-diversity.org/additional-files/Who_Makes_the_News_-_Global_Media_Monitoring_Project.pdf (vaadatud 22.05.2021).

Mawson, Marlene 2006. Sportswomanship: The Cultural Acceptance of Sport for Women versus the Accommodation of Cultured Women in Sport. – Sport, Rhetoric and Gender. Ed. by Linda K. Fuller. London: Palgrave Macmillan, 19–30

McGonnell-Ginet, Sally 1988. Language and Gender. – Linguistics: The Cambridge Journey IV. Language: The Socio-Cultural Context. Ed. by Frederick J. Newmeyer. Cambridge: Cambridge University Press, 75–99

Merkel, Elisa 2012. The Two Faces of Gender-Fair Language. Doktoritöö. Università degli Studi di Padova. http://paduaresearch.cab.unipd.it/6119/1/Elisa_Merkel_Thesis_final.pdf (vaadatud 22.05.2021).

Messner jt = Messner, Michael, Margaret Carlisle Duncan, Kerry Jensen 1993. Separating the Men from the Girls: The Gendered Language of Televised Sports. – Gender & Society vol 7. No. 1. London: SAGE Journals, 121–137

Muischnek, Kadri, Liina Lindström 2020. Digitaalsed tekstiandmed ja korpuslingvistika; https://sisu.ut.ee/sites/default/files/digihum/files/digitaalsed_teksti_andmed_ja_korpuslingvistika.pdf (vaadatud 22.05.2021).

Ólafsson, Kjartan 2006. Sports, Media and Stereotypes: Women and Men in Sports and Media. – Center for Gender Equality. Akureyri: Asprent. <https://bit.ly/2RzmIEc> (vaadatud 22.05.2021).

Olt, Kerli 2004. Sooliselt markeeritud sõnavara trükiajakirjanduses. – Tekstid ja Taustad III. Lingvistiline tekstianalüüs. Toim. Reet Kasik. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele osakond, 90–107

Partington jt = Partington, Alan, Alison Duguid, Charlotte Taylor 2013. Patterns and Meanings in Discourse. Theory and practice in corpus-assisted discourse studies (CADS). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company

Pauwels, Anne 2011. Planning for a Global Lingua Franca: Challenges for Feminist Language Planning in English(es) Around the World. – Current Issues for Language Planning vol 12. London: Routledge, 9–19

Pauwels, Anne, Joanne Winter 2004. Gender-inclusive Language Reform in Educational Writing in Singapore and the Philippines: A Corpus-based Study. – Asian Englishes vol 7 No 1. London: Routledge, 4–20

Peterlicean, Andrea, Elena-Cristina Berariu 2020. On the Discourse of Online Sports News Headlines. – Acta Universitatis Sapientiae, Philologica vol 12 No 3. Transylvania: Romania, 155–171

Piits, Liisi 2015. Sagedamate inimest tähistavate sõnade kollokatsioonid eesti keeles. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/45723/piits_liisi.pdf (vaadatud 22.05.2021).

Pilvre, Barbi 2009. Eesti Ekspressi „Persoon“ soo aspektist. – Ariadne Lõng 2, 42–62

Puna, Kerli 2006. Soospetsiifilised isikunimetused sõnaraamatutes ja tekstides. Magistritöö. Tartu: Taru Ülikooli eesti keele õppetool. <https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/662/punakerli.pdf;jsessionid=7340E8CB8ACDF94696D863CB7CAAEEEDF?sequence=5> (vaadatud 22.05.2021).

Põldsaar, Raili 2001. Kriitiline diskursuseanalüüs ja naisekäsitlus Eesti meedias. – Ariadne Lõng 1/2, 99–106

Raadik, Lydia 2016. Sugude kujutamine „Eesti õigekeelsussõnaraamatu ÕS 2013“ näidetes. Magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool, humanitaarteaduste instituut

Romaine, Suzanne 2001. A corpus-based view of gender in British and American English. – Gender Across Languages: The linguistic representation of women and men vol I. Ed. by Marlis Hellinger, Hadumod Bußmann. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 153–176

Ross, Kristiina 1996. Naine eesti keele grammatikas. – Vikerkaar 11/12, 102–106

Schneider, Angela 2000. On the definiton of 'woman' in the sport context. – Values in Sport. Ed. by Torbörn Tännsjö, Claudio Tamburrini. London/New York: Taylor & Francis Group, 123–138

Siibak, Andra, Greete Kempel 2010. Peamised trendid meeste tekstilisel konstrueerimisel naisteajakirja Cosmopolitan artiklites. – Ariadne Lõng 1/2, 42–56

Silverstone, Roger 2019. Milleks uurida meediat? Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus

Stefanowitsch, Anatol. 2020. Collocation – Corpus linguistics: A guide to the methodology. Berlin: Language Science Press, 215–255

Talbot, Mary 1998. Language and Gender: an Introduction. Cambridge: Polity Press

Talbot, Mary 2007. Media Discourse: Representation and Interaction. Edinburgh: Edinburg University Press

Tognini-Bonelli, Elena 2001. Corpus Linguistics at Work. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company

Tännsjö, Torbörn 2000. Against sexual discrimination in sport. – Values in Sport. Ed. by Torbörn Tännsjö, Claudio Tamburrini. London/New York: Taylor & Francis Group, 101–115

Van Dijk, Teun A. 1993. Principles of Critical Discourse Analysis. – Discourse in Society vol 4 No. 2. London, New Delhi: SAGE Journals, 249–283. <http://discourses.org/OldArticles/Principles%20of%20critical%20discourse%20analysis.pdf> (vaadatud 21.05.2021).

Wallace, William D. 1977. How Registers Register. A Study in the Language of News and Sports. – Studies in the Linguistic Sciences vol 7 No. 1. Ed. by Charles W. Kisseberth, Braj B. Kachru, Jerry Morgan, Ladislav Zgusta. Urbana-Champaign: Publication Of The Department Of Linguistics, University Of Illinois at Urbana-Champaign, 46–78

Wareing, Shân 1999. Language and Gender. – Language, Society and Power: an Introduction. Ed. by Shân Wareing, Linda Thomas. London: Routledge, 65–81

Wodak, Ruth, Brigitta Busch 2004. Approaches to Media Texts. – The SAGE Handbook of Media Studies. Ed. by J.D.H. Downing. Thousand Oaks: SAGE Publications, 105–122

SUMMARY

Gender Marking in the Language of Online Media on the Example of Delfi and ERR Sports News

The aim of this master's thesis was to examine gender-marked vocabulary that appeared in the sports news of Estonian web portals Delfi and ERR. I analyzed articles that were published from January to March 2020, to capture last sports coverage before the COVID-19 pandemic cancelled sports events. Articles were scraped from the web and text corpora were compiled with SketchEngine corpus manager and text analysis tool. There were 5032 articles in total (2709 from Delfi and 2323 from ERR). I also used the Estonian Reference Corpus, which includes Estonian news and published texts from the years 1990–2008. I retrieved a subcorpus of all media texts to examine gender marking in the Reference Corpus to provide a background and comparison for the results of Delfi and ERR sports news.

The focus was, more specifically, on Estonian words referring to gender: individual words (*man*, *woman*), words with gender marking at the end (compounds ending with *-man* and *-woman*, derivatives ending with *-nna* and *-tar*) and at the beginning (compounds beginning with *man-* and *woman-*). I also analyzed collocations including words *man* and *woman*. Mainly I wanted to give an overview of the frequencies, context of use and meanings of the gender-marked words. The purpose of the thesis was to find out how much gender-marked vocabulary there is in Delfi and ERR sports news and whether it is more common for men or for women, what are the gendered words and the most common collocations that occur with the words *man* and *woman*, does the use of gender words in the portrayal of athletes of different sexes reflect gender relations in society and in sport and have similar media labeling patterns been used in previous media texts as in the Delfi and ERR 2020 sports news and has the use of gender marking changed over time.

The analysis mostly used the method of corpus-assisted discourse studies (CADS), which is a method of discourse analysis that involves the use of digital language corpora to examine texts and discourses (Partington jt 2013). I combined this method with

critical discourse analysis, to explore how ideologies, power relations and social practices are presented through language. I mainly relied on Fairclough's discourse analysis model (2001) and the work of Reet Kasik (2002, 2008). The theoretical core of the thesis was based on theories of feminist linguistics and feminist philosophy of language.

The results showed that since men's and women's sport are separated, the most frequently used words to mark gender in sports news were *man* and *woman* (2879 times total), which were used to refer to competitions or trainings of different genders. *Man* was used 1.6 times more than *woman*. Individual words most frequently described age (586), which indicates different age groups in competitions, and kinship relations (423). For many athletes, a family member also acts as a coach and this, or comments from the athlete's parents are often mentioned in sports news. Words referring to women were most common (50%) among individual words describing age. Compounds ending with words *-man* and *-woman* expressed high position, position within certain team sports and achievements. Words referring to men also referred to other fields of activity, age and relationships. Compounds ending in *man* were most often used to refer to a specific subfield of sport (e.g. *ralley man*, *hockey man*, *cross-country man*), while words ending with *woman* were used most dominantly to express an in-game position (*anchor leg*). There was a big difference between the frequencies of compounds with *man-* and *woman-*: compounds referring to male athletes were used 18 times more. However, among the compounds beginning with *man* or *woman*, words referring to women were more dominant, making up to 60% of all the words beginning with a gender marking. Most of the words including gender-specific prefix appeared within the title of the best athlete of the year or the best athlete in Estonia (*Estonia's best female swimmer*, *female athlete of the year*, *best male swimmer*). Words ending with the gendered suffix *-na* expressed nationality and place of residence the most, but slightly less frequently relations and position, while words with *-tar* suffix only expressed nationality. Of the collocations, Delfi and ERR sports news mostly featured collocations with the word *man*: the largest group of collocations consisted of adjective modifiers indicating the age; height, weight and ability; character; position; residence, condition and other characteristics of a man. Position (*new man*, *only man* etc) and characteristics (*right*

man, *honest man* etc) were most predominantly expressed. The word *woman* did not have adjective modifiers, but the most common collocations consisted of the place name (*Estonian woman*), ordinal (*first woman*, *tenth woman*, *seventh woman*) and comparative or superlative adjective (*best woman*, *better woman* etc).

Several conclusions can be made on the basis of the patterns of occurrence of gender-marked vocabulary in Estonian sports news. The results showed that the more frequent use of compounds ending with *man* shows that journalists consider men to be typical athletes. This has been influenced by traditions and traditional gender roles: since athletes have traditionally been men, the formation and use of female-specific or gender neutral compounds is not so established in the minds of language users. The predominant use of compounds beginning with *woman* indicates that it is more often necessary to use the suffix to denote a female, because the basic meaning of the word is assumed to refer to a man; it is customary to refer to a woman as a deviation from the norm. However, the examples of contextualised use showed that the main purpose of gendered prefixes was to differentiate female and male athletes in a neutral way, as women and men compete and train separately in sport. The results from Estonian Reference Corpus showed that the main patterns of gender marking in sports news have not changed much over time – the categories of gendered words and the words in the categories were almost the same in the Delfi and ERR and Reference Corpus, although the use of the word *anchor leg*, which refers to a woman, has been increasing over time. Unbalanced data on the use of gender-specific language in sports news show that there are, however, gender inequalities in sport, as evidenced by language users' attitudes towards sport as a masculine field and their tendency to define an athlete first and foremost through vocabulary referring to men.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Elisabeth Kaukonen,

- 1) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Sooliselt markeeritud sõnavara veebiportaalide Delfi ja ERR spordiuudistes“, mille juhendajad on Liina Lindström ja Raili Marling, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
- 2) annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
- 3) olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- 4) kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Elisabeth Kaukonen

24.05.2021